

U.Ü. S.B.E. ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI	 T.C. BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI RUSYA’NIN PUTİN DÖNEMİ SURİYE POLİTİKASININ NEOKLASİK REALİZM BAĞLAMINDA ANALİZİ RUSYA’NIN PUTİN DÖNEMİ SURİYE POLİTİKASININ NEOKLASİK REALİZM BAĞLAMINDA ANALİZİ (YÜKSEK LİSANS TEZİ) Sümeyya İMİK ŞİMŞEK BURSA- 2022
RUSYA’NIN PUTİN DÖNEMİ SURİYE POLİTİKASININ NEOKLASİK REALİZM BAĞLAMINDA ANALİZİ	
Sümeyya İmİK ŞİMŞEK	
BURSA- 2022	

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**RUSYA’NIN PUTİN DÖNEMİ SURİYE POLİTİKASININ NEOKLASİK
REALİZM BAĞLAMINDA ANALİZİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Sümeyya İMİK ŞİMŞEK

Danışman:

Prof. Dr. Tayyar ARI

BURSA – 2022

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	Sümeyya İMİK ŞİMŞEK
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Tezin Niteliği	Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	IX + 110
Mezuniyet Tarihi	
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Tayyar ARI

Rusya'nın Putin Dönemi Suriye Politikasının Neoklasik Realizm Bağlamında Analizi

Tarih boyunca büyük güçlerin çıkar mücadelesine ev sahipliği yapmış olan Orta Doğu coğrafyası günümüzde de hala bu özelliğini korumakta ve büyük güçlerin mücadele alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Rusya için de bu bölge güney sınırlarının güvenliği ve jeopolitik olarak çevrelenmişlik algısının kırılması bağlamında her zaman önemli bir coğrafya olmuştur. Çarlık Rusya'sı döneminden itibaren Rusya tarafından bölgeye duyulan ilgi dönem dönem dış politikada ikinci plana atılsa da günümüze kadar sürmüştür. Bölge devletlerinden özellikle Suriye ile derin ve tarihsel bağlara sahip olan Rusya 2010'da Tunus'ta patlak veren ve Arap Baharı olarak literatüre geçen sürecin bölgedeki tek müttefiki Suriye'ye sıçramasıyla birlikte sessiz tutumunu bırakarak proaktif bir yaklaşımla olaylara müdahil olmuştur. Bu tezde ele alınan konu, devletlerin dış politika yapım süreçlerinin analizinde etkili olan sistemik uyarıcı faktörlerin yanı sıra iç faktörlerin de analize dâhil edilmesi gerektiğini savunan Neoklasik Realizm perspektifinden analiz edilmiştir. Bu kapsamda Rusya Federasyonu'nun Suriye politikası; iç faktörler kategorisinde yer alan Rusya'nın devlet içi özelliği ve devlet lideri algısı üzerinden değerlendirilmiştir. Neoklasik Realizm çerçevesinde ele alınan bu tez çalışması, Rusya Federasyonu'nun Putin dönemindeki dış politika davranışlarını devlet içi değişkenler ve lider faktörü bağlamında analiz etmiştir. Neoklasik Realizm bağlamında, Putin döneminde Rusya Federasyonu'nun dış politika çıktıları üzerinde iç değişkenlerin ve lider faktörünün etkileri incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Orta Doğu, Rusya, Suriye, Arap Baharı, Neoklasik Realizm, İç Değişkenler.

ABSTRACT

Name & Surname	Sümeyya İMİK ŞİMŞEK
University	Bursa Uludağ University
Institute	Institute of Social Sciences
Field	International Relations
Subfield	International Relations
Degree Awarded	Master
Page Number	IX + 110
Date of Degree Awarded	
Supervisor/s	Prof. Dr Tayyar ARI

Analysis of Russia's Putin-era Syria Policy in the Context of Neoclassical Realism

The Middle East geography, which has hosted the struggle for the interests of the great powers throughout history, still maintains this feature today and appears as the field of the struggle of the great powers. For Russia, this region has always been important geography in terms of the security of its southern borders and breaking the perception of geopolitical containment. Since the period of Tsarist Russia, the interest in the region of Russia has continued until today, although it has been thrown into the background in foreign policy from time to time. Russia, which has deep and historical ties with the regional states, especially Syria, left its silent stance and became involved in the events with a proactive approach, after the process that broke out in Tunisia in 2010 and went into the literature as the Arab Spring, spread to Syria, its only ally in the region. The subject discussed in this thesis is analyzed from the perspective of Neoclassical Realism, which argues that the internal factors should be included in the analysis as well as the systemic stimulus factors that are effective in the analysis of the foreign policy-making processes of the states. In this context, the Syrian policy of the Russian Federation; has been evaluated through the intrastate characteristic of Russia, which is in the category of internal factors, and the perception of the state leader. This thesis, which is handled within the framework of neoclassical realism, has analyzed the foreign policy behaviors of the Russian Federation in the Putin period in the context of domestic variables and the leader factor. In the context of Neoclassical Realism, the effects of internal variables and the leader factor on the foreign policy outputs of the Russian Federation during the Putin period were examined.

Keywords: Middle East, Russia, Syria, Arab Spring, Neoclassical Realism, Domestic Variables.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında ilgi ve bilgisini esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Tayyar Arı'ya çalışmam süresince verdiği destekten dolayı şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca eğitim hayatım boyunca gösterdikleri sabır ve verdikleri emekler nedeniyle annem Hatice İmİK ve babam Abdolvahap İmİK'e, tez yazım sürecim boyunca desteğini esirgemeyen değerli arkadaşım Serap Bayram'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Son olarak hem tezin yazım sürecinde hem de hayat yolculuğunda desteğini ve sevgisini her zaman hissettiren sevgili eşim Hasan Şimşek'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Sümeyya İmİK Şimşek

Bursa, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
TEORİK ÇERÇEVE	6
1.1. Neoklasik Realizm	6
1.2. Neoklasik Realizmin Dış Politika Yaklaşımı	10
1.3. Neoklasik Realizmin Dış Politika Analizi Yaklaşımında Etkili Olan İç Faktörler.....	15
1.4. Neoklasik Realizm Temelinde Rusya ’nın Suriye Dış Politikası: Özet Analiz...	23
İKİNCİ BÖLÜM	26
RUSYA’NIN ORTA DOĞU VE SURİYE POLİTİKASI	26
2.1. SSCB’nin Soğuk Savaş Döneminde Orta Doğu Politikası	26
2.2. Rusya Federasyonu’nun Soğuk Savaş Sonrası Orta Doğu Politikası.....	32
2.2.1 Boris Yeltsin Dönemi İç Politika Unsurları Kapsamında Rus Dış Politikası (1991-1999)	33
2.2.2 Vladimir Putin Dönemi İç Politika Unsurları Kapsamında Rus Dış Politikası	38
2.3. Soğuk Savaş Dönemi (1947-1991) SSCB’nin Suriye Politikası	44
2.4. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde (1991-1999) Rusya Federasyonu’nun Suriye Politikası.....	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	51
SURİYE’DE ARAP BAHARI, ASTANA SÜRECİ VE SOÇİ SÜREÇLERİ	51
3.1. <i>Suriye’de Arap Baharı</i>	51
3.1.1. Suriye İç Savaşındaki Terör Örgütleri	60
3.1.1.1. Demokratik Birlik Partisi (PYD).....	60
3.1.1.2. Irak Şam İslam Devleti (İŞİD)	60
3.1.1.3. El-Nusra Cephesi.....	61
3.1.1.4. Hizbullah	62
3.1.2. Suriye Krizi’ne Yönelik Diplomatik Girişimler	62
3.1.2.1. Astana Görüşmeleri	63
3.1.2.2. Soçi Zirveleri	66
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	69
PUTİN DÖNEMİ RUSYA’NIN SURİYE POLİTİKASI	69
4.1. <i>2000-2011 Dönemi Rusya’nın Putin Dönemi Suriye Politikası</i>	69
4.2. <i>2011-2018 Dönemi Arap Baharı Dönemi Rusya’nın Suriye Politikası</i>	79
4.3. <i>2018 Sonrası Rusya’nın Suriye Politikası</i>	95
Sonuç	100
KAYNAKÇA	102

GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış gerek bölgesel güçlerin gerekse büyük güçlerin egemenlik mücadelelerine, din ve mezhep temelli çatışmalara tanıklık etmiş, yeraltı ve yer üstü kaynakları bakımından zengin ve stratejik öneme sahip bir coğrafi bölge olan Orta Doğu'nun sınırlarının nereden başladığı ve nerede bittiği, hangi ülkeleri kapsadığı vb. konularında tarihsel olarak görüş farklılıkları var olmuştur. Uluslararası ilişkiler literatürüne 'Orta Doğu' coğrafi terimiyle yakın dönemde girmiş olan bu kavram, tarihsel süreç içerisinde farklı devletler nezdinde farklı bölgeleri tanımlamak için kullanılmış olup; devletler kimi zaman çıkarlarına göre ve kimi zamanda dünya üzerindeki konumlanışlarına göre Orta Doğu'yu sınırlandırarak tanımlamışlardır.

Batı dillerinde muğlak olarak kullanılan bu kavram için farklı tanımlamalar yapılmış olup 19.yüzyılın sonlarına kadar 'Yakın Doğu (Near East)' ve 'Uzak Doğu (Far East)' kavramları kullanılarak tüm Doğu bölgesi tanımlanmıştır. Fakat 20.yüzyılın başlarında 1902 yılında Amerikalı Deniz subayı Alfred Thayer Mahan'ın İngiliz National Review dergisinde yayımlanan bir makalesinde 'Middle East (Orta Doğu)' kavramı ilk kez kullanılmıştır. Bu makalenin akabinde Orta Doğu kavramı ikinci kez Valentin Chirol adlı İngiliz yazar tarafından kullanılmıştır. Her iki yazarın yazılarının ardından merkezi Hindistan olan Orta Doğu kavramı uluslararası literatüre girmiştir.¹

Uluslararası literatürde yerleşik hale gelen Orta Doğu kavramı için hangi bölgeleri kapsadığı üzerine bir uzlaş yoktur. Ancak Orta Doğu bölgesinin kapsam alanı olarak dar ve geniş anlamlı iki farklı tanımlamasını yapan Tayyar Arı'ya göre dar anlamda Orta Doğu; batıda Mısır, kuzeyde Türkiye ve İran, doğuda Umman Körfezi ve güneyde Aden Körfezi ile Yemen'i içine alan bölge olarak tanımlanırken geniş anlamda ise; batısında Kuzey Afrika ülkelerini (Fas, Tunus, Cezayir vb.), doğuda Umman Körfezi'ne uzanan ve Irak, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman'ı içine alan, kuzeyde ise Türkiye, Kafkasya ve hatta Orta Asya Türk Devletlerini de kapsayan, güneyde ise Suudi

¹ Osman Nuri Özalp, "Orta Doğu Neresi? Uluslararası ilişkilerde bölgesel alt sistem olarak Orta Doğu'yu tanımlama ve sınıflandırma sorunu" *Prof. Dr. Şener Akyol'a Armağan*, ed. Ersin Çamoğlu (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2011): 625.

Arabistan'dan Yemen'e uzanan ve ortada da Suriye, Filistin, İsrail, Lübnan ve Ürdün'ü kapsayan bölge olarak tanımlanmaktadır.²

Başta ABD olmak üzere tarihsel olarak çok sayıda büyük gücün ilgi odağında bulunan Orta Doğu bölgesinin ihtiva ettiği nüfusun yapısının homojen olmaması, mezhepsel, dini vb. etnik farklılıkların büyük güçlerce kullanılması, ekonomik istikrarsızlıklar vb. sebeplerden ötürü kışkırtmalara açık halde olması bölge halkları arasında tarih boyunca sürekli kriz ortamları yaratmış ve çatışmalar yaşanmıştır. Bölge toplumlarının dokusundaki bu heterojenlik hali ve sürekli bir kimlik bunalımı yaşanması bölgede iç krizlerin süreklilik arz etmesine neden olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Bu toplumsal yapının dinamizmi ile kırılganlığı ve halkların birtakım konulardan muzdarip olması ancak bu konularda yöneticilerin bir iyileştirme yapmaması nedenleriyle 2010 yılı ve sonrasında bölgede istikrarsızlık hali ve çatışmalar yeniden alevlenmiştir ve bu çatışmalar ağır kayıplar verilerek devam etmektedir.

Aralık 2010'da Tunuslu Muhammed Buazizi'nin kendini yakması ve yaşamını yitirmesi olayıyla patlak veren ancak başlaması ve yayılması sadece bu olaya indirgenemeyecek olan Arap halk hareketlerinin fitili ateşlenmiş oldu. Üniversite mezunu işsiz gençlerin protestolarıyla başlayan ve geniş halk kesimlerinin de dâhil olduğu ayaklanma sonucunda Tunus'ta 33 yıldır iktidarda olan Zeynel Abidin Bin Ali devrildi. Tunus'tan sonra Mısır'a da sıçrayan halk ayaklanmaları sonucu 30 yıllık iktidardaki Hüsnü Mübarek rejimi de 18 gün gibi kısa süre içinde devrilerek, protestolar adeta domino etkisiyle tüm bölgeye hızla yayıldı.³ Libya, Bahreyn, Yemen, Ürdün, Suriye'ye de sıçrayan ayaklanmalarla bu ülkelerin bazılarında halkın zaferi söz konusu olup dikta rejimleri iktidardan indirilirken bazılarında ise halk hareketleri yönetim tarafından şiddetle bastırılarak kontrol altına alındı. Ancak her iki durumda da bölge günümüze kadar süren bir kaos ortamına sürüklenmiştir. Diğer bölge devletlerine göre görece daha geç Arap Baharının yaşandığı ve çalışmamızın da esas konusunu oluşturan Suriye'de ise süreç çok sayıda bölgesel ve

² Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, 6. Baskı (Bursa: Dora Yayınları, 2014), 19.

³ Ömer Göksel İşyar, *Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası*, (Bursa: Sayda Yayıncılık, 2018), 29.

küresel gücün ve yerel çıkar gruplarının da dâhil olmasıyla rejim ve muhalifler arasında daha karmaşık bir hal almıştır.

Orta Doğu bölgesi SSCB döneminde Sovyet Rusya için stratejik ve ekonomik birtakım avantajlar ihtiva etmekteyken, Rusya Federasyonu'nun ilk dönemlerinde (1991-2000) bölge ikincil öneme sahipti. Ancak 2000 sonrası dönemde Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Konseptlerinde Orta Doğu'ya yer vermeye başlayarak bölgeyi SSCB dönemindeki önemiyle algılamaya ve dış politikasında önceliğine almaya başladı. Özellikle Arap Baharı süreciyle bölgede ABD'nin tek kutuplu dünya düzenini sürdürme hedeflerini engellemek amacıyla aktif olmaya başladı. Rusya Federasyonu'nun bölgeye dönüş politikası ve aktif rol üstlenerek dış politikasında Orta Doğu'ya yer vermesi birtakım çıkarları çerçevesinde şekillendi. Rusya Federasyonu bölgedeki kaos ortamının kendi sınırlarındaki benzer konulardan muzdarip ülkelere de (Orta Asya ülkeleri) emsal teşkil etmesinden, Orta Doğu'daki enerjiden teknik konulara, askeri teknolojik ürünlerden silah satışlarına ve Akdeniz'deki üslerinden stratejik başka çıkarlarına dair elde ettiği kazanımları kaybetmekten tedirgin olması gibi nedenler çerçevesinde Orta Doğu politikasını belirlemiştir. Rusya Federasyonu Eylül 2015'te Suriye iç savaşına askeri müdahalesiyle dâhil olmuştur.⁴

2011'den günümüze devam eden Suriye iç çatışmasına rejim yanlısı politikalar izleyerek dâhil olan Rusya Federasyonu, Suriye rejiminin uluslararası arenada koruyucusu olmuştur. Rusya'nın Arap Baharı sürecine yönelik dış politikasını ve bunun yanında Suriye'de Beşar Esad yanlısı politikalar izlemesini belirleyen birtakım ekonomik, siyasi ve stratejik çıkarları vardır. Bu çıkarları doğrultusunda öncelikli amacı Suriye'ye yönelik BM vasıtasıyla uluslararası bir müdahale kararının alınmasını engellemeye çalışmak olmuştur. Rusya Federasyonu'nun Suriye iç savaşına dâhil olmasının bir diğer stratejik önemi, ekonomik ve siyasi çıkarlarının yanı sıra ABD karşısında bölgede var olduğunu gösterebilmektir.⁵

⁴ Yaroslav Samoylov, *Rusya'nın Suriye Politikası*, (Ankara: Hitabevi Yayınları, 2018), 68-9.

⁵ Dmitriy Gorenburg, "Why Russia Supports Repressive Regimes in Syria and the Middle East," *Ponars Eurasia*, no: 198 (2012): 1.

Verilen bilgiler kapsamında bu tez çalışmasının konusu; Orta Doğu bölgesine olan kişisel ilgim ve bunun da ötesinde başarılı bir siyasi lider imajına sahip olan Vladimir Putin dönemi Rusya'sının özellikle Arap Baharı sürecinde ve Suriye özelinde sahada proaktif politikalar izlemesinin altında yatan sebepleri araştırmak amacıyla seçilmiştir. Bu amaç doğrultusunda seçilen tez konusunun temel varsayımı; Rusya'nın özellikle dış politika davranışlarında Putin döneminde ön plana çıktığı olmuştur. Belirlenen varsayım temelinde bu tez çalışmasında cevabı aranan soru 'Neoklasik realizm çerçevesinde Rusya'nın dış politikasında belirleyici faktör olarak kabul edilen Putin'in ön plana çıkmasının arkasında yatan devlet içi faktörler nelerdir?' olarak belirlenmiştir.

Bu bağlamda bu çalışmanın amacı belirlenen sorular çerçevesinde, Putin döneminde Rusya'nın Suriye politikasını neoklasik realizm bağlamında analiz etmektir.

Bu tez çalışması giriş ve sonuç bölümleri hariç dört bölümden oluşturulmuştur. İlk bölümde, tezde ele alınan konunun çerçevelendirildiği teorik yaklaşım olan neoklasik realizmin temel varsayımları ve argümanları açıklanmıştır. Devletlerin dış politika oluşturma süreçlerinde sistemik baskıların yanı sıra devlet içi faktörlerin etkilerini de vurgulayan neoklasik realizm, yakın dönemde uluslararası sistemde meydana gelen olayları açıklamada sıklıkla başvurulmuş bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda bu çalışmanın da temel teorik dayanağı neoklasik realizm olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Arap Baharının patlak vermesiyle Orta Doğu'da özellikle Suriye'de aktif rol alarak rejim yanlısı bir tutuma sahip Rusya Federasyonu'nun Orta Doğu politikası incelenmiştir. Bu bölümde tarihsel olarak SSCB'nin Orta Doğu'ya ve Suriye'ye yönelik dış politikasına da değinilmiş ancak ağırlıklı olarak Vladimir Putin dönemi Rusya Federasyonu'nun bölge politikaları çerçevesinde ilerleme sağlanmıştır. Bu bağlamda SSCB dönemi ve Rusya Federasyonu döneminde bölgenin ekonomik, siyasi ve stratejik olarak Rusya için önemi ve Rusya açısından çıkarları üzerinde durulmuştur. Rusya için bölge ülkeleri; enerji yatırımları, silah ihracatı vb. alanlarda önemli

partnerlerdir ve bu sebeple bölge ülkeleriyle ilişkilerin sürdürülebilir olması gerekmektedir. Bu bağlamda hem SSCB hem de Rusya Federasyonu bölge ülkeleriyle ve özellikle Suriye ile sahip olduğu bu avantajları kaybetmemek için çeşitli ekonomik ve stratejik araçlar kullanmıştır/kullanmaya devam etmektedir. Çalışmada bu araçların neler olduğu, Rusya'nın hangi araçlarla bölgeye nüfuz ettiği ve bu araçların nasıl kullanıldığı incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde “Suriye’de Arap Baharı Astana Süreçleri ve Soçi Süreçleri” başlığıyla ilk olarak Suriye’de Arap Baharı'nın patlak vermesi, yayılması ve daha sonra krizin çözümüne yönelik diplomatik girişim süreçleri detaylandırılarak anlatılmıştır.

Çalışmamızın dördüncü ve son bölümü “Rusya’nın Putin Dönemi Suriye Politikasının Neoklasik Realizm Bağlamında Analizi” başlığıyla yer almıştır ve çalışmamızın ana bölümü niteliğine sahiptir. Putin döneminde Rusya’nın Suriye’de aktif olarak bulunmak ve 2015’te bölgeye askeri müdahale gerçekleştirmek kapsamında belirlediği iddialı ve kararlı dış politika davranışları devlet içinde Putin’in oluşturduğu elverişli ortam sayesinde olmuş ve karizmatik lider imajıyla Putin devlet içi faktörler üzerinde yaptığı iyileştirmeler ve Rus halkı nezdinde popülaritesini arttırmasıyla dış politikada daha emin ve hırslı adımlar atmıştır. Bu bölümde Putin’in başarılı bir lider olarak dış politikada kendinden emin adımlar atmasının arkasında hangi iç politika faktörlerinin etkili olduğu incelenmiştir. Suriye’de petrol, doğalgaz, nükleer enerji, imalat vb. çeşitli alanlarda çok sayıda projelere ve yatırımlara sahip olan Rusya’nın bu ekonomik çıkarlarının ötesinde Akdeniz’deki tek üssü olan Tartus Deniz Üssü Rusya için hayati öneme sahiptir. Bunun yanında Rusya ABD’nin Orta Doğu’daki güç boşluğunu tek başına doldurmasını istememektedir ve ABD’ye karşılık bölgede stratejik bir güç olarak bulunmaktadır. Tüm bu çıkarları Rusya’nın Suriye politikalarını şekillendiren faktörler olup bu bölümde detaylarıyla açıklanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE

1.1. Neoklasik Realizm

Uluslararası ilişkileri sistematik bir çerçevede ele almayı sağlayan düşünce sistemi olarak tanımlanan teorik yaklaşımlar kapsamında teorisyenler uluslararası sistemde meydana gelen olayların ortaya çıkma sebeplerini araştırarak egemen devletler arasındaki ilişkilerle ilgili birtakım spekülasyonlarda bulunmuşlardır. Bu spekülasyonların temel hedefi ise egemen devletler arasındaki siyasi etkileşimlerin çerçevesini çizmek ve durumu anlamaya çalışmaktır. Devletler arasındaki siyasi etkileşim kalıplarıyla teorisyenler geçmişte yaşanmış olayları teorik zeminde anlamlandırmış ve gelecekte yaşanacak olaylara dair de öngörü sahibi olmaya çalışmışlardır.⁶

Uluslararası sistemin dinamik bir yapıya sahip olması ve önceki teorilerin uluslararası sistemde meydana gelen yeni olayları açıklamakta yetersiz kalması nedeniyle sürekli olarak yeni teorik yaklaşımlar geliştirilmiştir. Uluslararası alanda devletler arasında meydana gelen olaylar sonucunda değişen uluslararası sistemin yapısıyla birlikte yeni teorik yaklaşımlar ortaya çıkmış ve bu teoriler yeni gelişmeleri açıklamaya çalışmışlardır.⁷

Uluslararası ilişkiler disiplininde ortaya çıkan yeni teoriler önceki teorik yaklaşımların eleştirilmesi, eksiklerinin giderilmesi yahut temel varsayımlarının kabul edilerek üzerine yeni eklemeler yapılması amaçlarıyla geliştirilmişlerdir. Bu bağlamda neoklasik realizmde neorealizmin bir eleştirisi olarak doğmuştur. Neoklasik realistler neorealizmi devletlerin davranışlarını ayrıntılı olarak veya her durumda açıklamada başarısız olması

⁶ Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkilerde Teori, Yaklaşım ve Analiz,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 51, no.1, (2014), 71-72.

⁷ Aydın, “Uluslararası,” 75.

ve dış politika teorileriyle yeterince meşgul olmayarak devlet içi faktörleri dış politika analizlerine dâhil etmemesi noktalarında eleştirmişlerdir. Eleştirdikleri bu iki nokta neoklasik realizmi neorealist yaklaşımdan ayıran faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸

Bu bağlamda 1980 sonrası dönemde devletlerin uluslararası ortamdaki dış politika davranışlarını açıklamak amacıyla yaygın olarak kullanılan realist yaklaşım Kenneth Waltz'un çalışmasıyla neorealizm olmuştur. Waltz farklı ideolojik yaklaşımlara ve farklı politik sistemlere sahip devletlerin dış politika davranışlarının benzer olmasının sebeplerini uluslararası yapının devlet davranışlarını sınırlandırdığı yaklaşımı üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Neorealizmin uluslararası sistemde yaşanan gelişmeleri açıklamakta yetersiz kalması üzerine teoriye yönelik eleştiriler artmış ve gerçekleşen olaylar hakkında yeni varsayımlar üretilmiştir. Yaşanan gelişmelere açıklık getiremediği için sorgulanan neorealizme yönelik eleştiriler sonucunda neoklasik realizm ortaya çıkmıştır. Neorealizmi çıkış noktası olarak alan neoklasik realizm, ana akım realist perspektife yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Bu kapsamda önceki realist yaklaşımlarla kısmen benzer varsayımlar temelinde şekillenen bir teori olsa da devletlerin dış politika davranışlarını açıklamadaki yaklaşımıyla önceki realist yaklaşımlardan ayrılmaktadır.⁹

Klasik realizmin aşırı indirgemeciliğine neorealizmin yönelttiği eleştiriye de dikkate alan neoklasik realizm, dış politika analizlerinde indirgemeci bir tutum yerine birey düzeyindeki değişkenlerle sistem düzeyindeki etkileri birlikte dikkate alan bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır.¹⁰

Diğer bir ifadeyle, neoklasik realistler devletlerin dış politika çıktılarını analiz ederken neorealizmin uluslararası sistem düzeyindeki analitik yaklaşımına ve klasik realizmin ise birim düzeyindeki yaklaşımına dikkat edilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Neoklasik

⁸ Zeynep Şahin Mencütek, Ela Gökalp Aras, Bezen Balamir Çoşkun, "Turkey's Response to Syrian Mass Migration: A Neoclassical Realist Analysis," *International Relations* 17, no.68, (2020): 6.

⁹ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 10. Baskı (Bursa: Alfa Aktüel Basım ve Yayınevi, 2021), 92-97.

¹⁰ Jalal Dehghani Firoozabadi, Mojbat Zare Ashkezari, "Neoclassical Realism In Internatioanal Relations," *Asian Social Science* 12, no.6, (2016),95.

realizm sadece sistem düzeyinde ve sadece birim düzeyinde yapılan dış politika analizlerinin eksik kalacağını ve dış politika analizine her ikisinin de eklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda neoklasik realizmin öncüsü Gideon Rose (1998) teorisinin özgünlüğünü şu cümlelerle açıklamıştır,

“Neoklasik gerçekçiliğin taraftarları, “bir ülkenin dış politikasının kapsamı ve hedefi, her şeyden önce uluslararası sistemdeki yeri ve özellikle göreceli maddi güç yetenekleri tarafından yönlendirilir” iddiasında bulunur. Bu yüzden gerçekçidirler. Bununla birlikte, ayrıca, “bu tür güç yeteneklerinin dış politika üzerindeki etkisinin dolaylı ve karmaşık olduğunu, çünkü sistemik baskıların birim düzeyinde araya giren değişkenler aracılığıyla çevrilmesi gerektiğini” savunuyorlar. Bu yüzden neoklasiktirler.”¹¹

Neoklasik realistlerin temel varsayımları ana akım realist yaklaşımlarla benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda neoklasik realizm devleti temel analiz birimi olarak kabul etmekte, uluslararası sistemin anarşik yapıda olduğunu belirtmekte ve göreceli gücün devletlerin dış politika yapım sürecinde belirleyici bir etken olduğunu kabul etmektedir. Kendisinden önceki realist yaklaşımların temel varsayımlarını bünyesinde barındırarak devletlerin dış politika davranışlarını dış ve iç faktörleri bir araya getirerek bütüncül bir yaklaşımla açıklamaya çalışmaktadır.¹²

Bu bağlamda, neoklasik realizmin en ayırıcı niteliği; dış politika yapım sürecinde karar vericilerin algıları, iç politik baskılar, toplum ve devlet arasındaki ilişkinin düzeyi ve devlet-toplum uyumu vb. birim (devlet) düzeyindeki değişkenleri neorealizmin sistemik bakış açısına dâhil ederek devletlerin dış politika davranışlarını daha tatminkâr bir düzeyde açıklamaya çalışmaktır. Neoklasik teorisyenler geliştirdikleri bu yeni yaklaşımla daha geniş ve daha bütünlüklü bir dış politika analizi yapmaya çalıştıklarını

¹¹ Gideon Rose, “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy,” *Journal Storage* 51, no.1, (1998):146.

¹² Samet Yılmaz, “Neoklasik Realizm: İlerletici mi? Yozlaştırıcı mı? Lakatosyan Bir Değerlendirme,” *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no.46, (2015): 10.

savunmaktadırlar. Dış politika analizlerine realizmin diğer versiyonlarından farklı şekilde sübjektif unsurları ve yapısal olmayan faktörleri de dâhil etmektedirler.¹³

Neorealizmin anomalilerini düzeltici olmaktan ziyade başlı başına bir dış politika teorisi olarak kullanılan neoklasik realizm, devletlerin iç yapılanmalarının ve faktörlerinin belirli bir dış politika davranışı belirlemedeki etkisini dış politika analizine dâhil etmektedir. Bu kapsamda neoklasik realizm dış politika analizlerinde önceki realist yaklaşımların kara kutu metaforuyla tanımladıkları devlet içi faktörleri analize dâhil etmiştir. Neorealistler devlet içi faktörleri göz ardı ettikçe bir devletin uluslararası sistemdeki göreceli konumunun devletin dış politika seçimlerini açıklamadaki yetersizliği üzerindeki tartışmalar artmış ve neoklasik realizm devletlerin dış politika davranışlarını açıklamada sıklıkla başvurulmuş, popüler bir teori haline gelmiştir.¹⁴

Neorealizmin öncüsü Kenneth Waltz'un devletlerin dış politika davranışlarını analiz ederken analize dâhil etmediği ve kara kutu metaforuyla tanımladığı devlet içi faktörler neoklasik realizmle birlikte dış politika analizlerinde yer almaya başlamıştır. Waltz'un sistem teorisini reddetmeyen ve sistemik unsurları yerel düzeydeki unsurlarla birleştirerek dış politika analizi yapan neoklasik realistler devletlerin karmaşık iç siyasi süreçlerini sistemik baskı ve fırsatlara yönelik belirlenen dış politika davranışlarında yönlendirici aktarım kuşakları olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda neoklasik realizm, neorealizmin boşluklarını dolduran bir teori olarak değil ancak onun tutarlı bir uzantısı ve kapsamını genişletici bir teori olarak değerlendirilmektedir.¹⁵

Bu bağlamda neoklasik realistlerin neorealizme en büyük katkısı devlet içi faktörlerden olan kurumların ve normların yapıları, iç politika unsurlarından rejimin yapısı, sosyal uyum ve lider özellikleri vb. unsurların dış politika karar verme süreçlerine önemli ölçüde

¹³ Colin Elman, "Neoclassical Realism," Paul D. Williams, *Security Studies an Introduction*, (New York: Routledge, 2008), 24.

¹⁴ Cem Böke, *US Foreign Policy and The Crises in Libya and Syria: A Neoclassical Realist Explanation of American Intervention*, (PhD diss., University of Birmingham, 2016), 16- 17.

¹⁵ Elman, "Neoclassical ," 25.

müdahalede bulunduğu ve dış politika kararlarının alınmasında belirleyici ve yönlendirici nitelikte olduğunu savunmaları olmuştur. Neoklasik realistler devlet içi faktörleri dış politika analizlerine dâhil ederek devletlerin dış politika davranışlarını açıklamada ilerici bir yol takip etmişlerdir.¹⁶

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte ana akım neo-realist yaklaşımlara yönelik eleştiriler sonucu ortaya çıkan neo-klasik realizmin öncüsü ABD'li bilim adamı Gideon Rose olmuştur. Uluslararası İlişkiler disiplinine bu kavramı getiren Rose ilk olarak 1998'de yayınlamış olduğu 'Neoklasik Realizm ve Dış Politika Teorileri' başlıklı makalesinde bu kavramı kullanmıştır. Dünya siyasetinde yaşanan olayları açıklayabilmek için realist teorilere yeni bir bakış açısı getiren neo-klasik realizm, Soğuk Savaş'ın sonlanacağını öngörmekte başarısız olan önceki realist yaklaşımların eksiklerini tamamlamaya çalışmıştır. Ortaya çıktığı ilk dönemlerde neo-realizmin eksiklerini tamamlayan sınırlı bir dış politika yaklaşımı olarak görülmekteyken, günümüzde dünya siyasetinde yaşananları açıklamada sıklıkla başvurulmuş bir kuram haline gelmiştir.¹⁷

1.2.Neoklasik Realizmin Dış Politika Yaklaşımı

Neo-realist yaklaşımın mantıksal bir uzantısı olan neo-klasik realizm, kendisinden önceki realist yaklaşımların argümanlarını desteklemekle birlikte en major fark olarak devletlerin dış politika yapım süreçlerinde etkili olan sistemik faktörlerin yanı sıra bireysel ve iç unsurların da dikkate alınmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda neo-klasik realizmin amacı neo-realizmin dış politika yaklaşımına iç faktörleri de dâhil etmektir. Devletlerin sistemsal uyarılara karşı dış politika kararları alırken iç faktörlerin de bu süreçte etkili olduğu ve kararlar üzerinde belirleyici olduğunu savunan neo-klasik realizmin iç faktörler unsuru oldukça kapsamlı bir kavramdır. Bu bağlamda devletlerin dış politika yapım süreçlerini etkileyebilecek olan iç faktörler; devletlerin

¹⁶ Brian Rathbun, "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism," *Security Studies*, no.17, (2008):311-312.

¹⁷ Sami Kiraz, "Bir Dış Politika Analizi Yaklaşımı Olarak Neoklasik Realizmin İncelenmesi," *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 13, no.4, (2020): 673.

yönetim anlayışı, liderlerin ve yönetici elitlerin algıları, ekonomik ve askeri yetenekler, devlet-toplum ilişkisi, toplumsal-kültürel yapı, devlet içi kurumsal yapı ve bu yapıların özerkliği, siyasi gücün dağılımı, çıkar grupları vb. unsurlardır.¹⁸

Devletler dış çevrelerindeki fırsatlara ve baskılara yanıt olarak dış politika davranışları geliştirmektedirler. Neorealist teorisyenler yaptıkları sistemik analizle devlet davranışlarının sistemik baskılar tarafından şekillendiği ve sınırlandırıldığı yaklaşımına sahipken neoklasik realistler bu yaklaşımı reddetmektedir. Sistemik baskıların ve dış faktörlerin devletlerin dış politika davranışlarını etkilediğini ancak tek belirleyici faktör olmadıklarını savunmaktadırlar. Bu bağlamda devletlerin dış politika hamleleri sistemik baskılar ve sınırlamaların etkilerinin yanı sıra devlet içi unsurların filtresinden geçerek belirlenmektedir.¹⁹

Neorealistlerin dış politika analizlerinde devlet içi faktörleri göz ardı ederek uluslararası sistemin anarşik yapısının temelinde devletlerin aynı dış politika davranışı geliştirdiklerini belirtmesine karşılık neorealist yaklaşım, devletlerin dış politika davranışlarının belirlenmesinde önceki paragrafta sıralanan karar vericilerin algısı, devlet içi kurumlar vb. faktörlerin de etkili olduğunu vurgular. Bu kapsamda neoklasik realistler, aynı sistem içinde var olan devletlerin dış politika davranışlarının neden farklılaştığı sorusuna cevabın devlet içi faktörlerde aranması gerektiğini vurgulamaktadırlar.²⁰

Devletler kendi iç koşullarına göre dış çevreye uyum sağlamaktadırlar. Bu bağlamda neoklasik realistler uluslararası sistemde yer alan devletlerin benzer sistemik baskı ve fırsatlara farklı dış politika davranışlarıyla karşılık vermesinin nedenlerinin devletlerin iç koşullarının farklı olmasından kaynaklandığını savunmaktadırlar.²¹

¹⁸ Kiraz, "Bir," 676.

¹⁹ İbrahim Muradov, *The Donbas Conflict as a Form of Hybrid Warfare: A Neoclassical Realist Analysis*, (PhD diss., Middle East Technical University, 2019), 71-72.

²⁰ Rose, "Neoclassical," 145.

²¹ Firoozabadi, Ashkezari, "Neoclassical," 96.

Neoklasik realizm uluslararası sistemin devletlerin dış politika oluşturma sürecindeki etkisini reddetmemekle birlikte devletlerin dış politika oluşturmalarında dış etkilerin yanında devlet içi faktörleri de dikkate almaktadır. Neoklasik realizme göre dış politika oluşumları iç ve dış faktörlerin her ikisi tarafından yönlendirilmektedir. Önceki realist yaklaşımlarda devletlerin dış politika davranışlarının sadece uluslararası sistemden gelen uyarılara göre şekillendiği varsayımı neoklasik realizmde devletlerin dış politika davranışları en doğru devletin iç faktörlerine bakılarak analiz edilebilir argümanıyla desteklenmiştir.²²

Gideon Rose, dış politika yapım sürecinde iç faktörleri ara değişkenler kavramıyla tanımlar ve bağımlı değişkenler (dış politika), bağımsız değişkenler (uluslararası sistem) ve ara değişkenler arasındaki süreç ve etkileşimle dış politika kararlarının alındığını belirtir. Değişkenler arasındaki bu süreçte ara değişkenlerin dış politika yapım süreci üzerindeki etkisi analiz edilmeye çalışılır. Konuya göre bağımlı, bağımsız ve ara değişkenler farklı düzeylerde ve başlıklarda ele alınarak devletlerin dış politika davranışları açıklanmaktadır. Buna göre bağımlı değişken olan dış politikanın oluşması, bağımsız değişken kategorisinde bulunan uluslararası sistemden kaynaklanan baskıların ara değişkenlerin filtresinden geçmesiyle mümkün olmaktadır.²³

Neoklasik realistler bir ülkenin dış politikasında göreceli materyal gücün önemine vurgu yapsa da devletin maddi güç kapasitesi ile dış politikası arasında doğrudan ve mükemmel bir geçiş bağlantısı olmadığını vurgularlar. Bu kapsamda devletlerin sahip olduğu fiziksel kaynak ve güç miktarı kapasitesinden ziyade dış politika tercihleri yapan siyasi liderlerin ve elitlerin devletin göreceli gücünü nasıl algıladığı önemli hale gelmektedir. Bir devletin dış politika davranışının dinamiklerini anlamak için sistemik zorunlulukların yanında yerli aktörlerin tercihlerine de bakılması gerekmektedir.²⁴

²² Rose, "Neoclassical," 146.

²³ Rose, "Neoclassical," 147.

²⁴ Yılmaz, "Neoklasik," 10.

Dış politika seçimleri gerçek siyasi liderler ve seçkinler tarafından yapılmaktadır dolayısıyla önemli olan yalnızca devletlerin sahip oldukları fiziksel kaynaklar ve maddi güç kapasitesi değil, liderlerin ve seçkin elitlerin göreceli güç algılamaları olmaktadır. Sistemik uyarılara cevaben belirlenen dış politika kararlarında liderler ve siyasi seçkinler devletin sahip olduğu milli kaynakları diledikleri gibi kullanma ve yönlendirme özgürlüğüne sahip değillerdir.²⁵

Önceki ana akım realist yaklaşımlarla benzer şekilde uluslararası sistemin anarşik doğasını kabul eden neoklasik realizm; sistemin anarşik yapısından kaynaklanan tehditlerin veya sistemin baskılarının devletler tarafından farklı düzeylerde algılanabileceği ve farklı şekillerde cevaplar verilebileceğini savunmaktadır. Geleneksel realist yaklaşımlarda devletlerin davranışlarının yani dış politika tutumlarının sadece dış faktörler tarafından yönlendirildiği ve iç faktörlerin ikincil planda tutularak devletlerin iç yapılanmalarındaki farklılıklarının dış politika davranışlarını asgari düzeyde etkilediği kabul edilmekteydi. Ancak neoklasik realizme göre devletlerin aynı sistemik baskıya farklı şekillerde cevaplar vermeleri onların iç farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Neoklasik realizme göre dış politika yapım sürecinde dış faktörler hala anahtar yönlendirici olarak düşünülmeyle birlikte devlet içi unsurların da önemli bir değişken olarak dikkate alınmasının gerekliliği vurgulanmaktadır.²⁶

Neorealizme göre devletler sistemik koşullara en uygun tepkileri verebilmek için dış politika oluşturmaktadırlar. Neorealist yaklaşıma göre anarşik bir uluslararası sistemde sistemik zorunluluklara müdahale etmenin büyük tehlikeleri göz önüne alındığında devletlerin iç politikaları, lider özellikleri vb. faktörler dış politika davranışlarının belirlenmesinde önemli rol oynamamaktadır. Neoklasik realistler devletlerin dış güvenlik politikalarını öncelikle uluslararası sistemde ortaya çıkan tehdit ve fırsatları göz önünde bulundurarak oluşturduğu konusunda neorealistler ile hemfikirdirler. Anarşik uluslararası sistemde hayatta kalabilmek için gücünü maksimize etmeye çalışan devletler sistemik

²⁵ Aydınov, “*The Donbas*,” 72.

²⁶ Osman Şen, Mustafa Şahin, “Miscalculation in Proxy War: The United States and Russia in Syrian Civil War from the Neoclassical Realist Perspective,” *Akademik Bakış* 14, no.27, (2020): 245-46.

uyarılara karşı kendilerini güvence altına alma amacındadırlar ve bu nedenle de devletler dış uyaranlara odaklanarak dış politika üretmektedirler. Neorealizmin dış politika davranışı belirleyen devlet modeli, devletler sistemik baskıları ve uyarıları doğru şekilde tanımlayabilen ve sistemin gerektirdiği şekilde anında yanıt verebilen mükemmel derecede esnek bir aktör olarak belirtilmektedir.²⁷

Bununla birlikte neoklasik realistler neorealistlerin aksine devletlerin değişen uluslararası koşullara mutlaka akıcı bir şekilde yanıt verdiği yaklaşımını kabul etmezler. Neoklasik realizme göre devletlerin sistemik uyarılara derhal ve mükemmel şekilde yanıt verebilmesini sınırlayan birtakım etmenler mevcuttur. Öncelikle devletler sistemik uyarıları her zaman doğru algılayamayabilirler. Devlet yönetiminde yer alan yetkililerin sadece insan olduğu göz önüne alındığında yönetici liderlerin görece güç hesapları, ellerindeki seçenekleri tanımlamaları, eylemlerinin olası sonuçlarına ilişkin hesaplamaları vb. konular üzerinde hata yapma ihtimalleri yüksektir. Bu bağlamda bir devletin dış politika davranışı nesnel sistemik kısıtlama ve fırsatlardan ziyade liderinin kişiliği ve davranışıyla ilgili olabilmektedir.²⁸

Sistemik uyarılara anında ve doğru şekilde karşılık vermeyi kısıtlayan bir diğer etmen, liderler uluslararası sistemin tehdit ve teşviklerini doğru bir şekilde algılasalar dâhi sistemik gerekliliklerle çelişen ve uyuşmayan politikalar geliştirebilirler. Yani liderler sistemik uyarılara her zaman rasyonel olarak cevap vermezler ve irrasyonel ve optimal olmayan karar verme süreçlerini takip edebilirler. Rasyonel ve hızlı dış politika davranışı geliştirmeyi engelleyen bir diğer etmen uluslararası sistemin tehditler ve fırsatlar hakkında her zaman net ve açık sinyaller vermemesidir. Devletler açık ve mevcut bir tehlikeye karşı nasıl karşı koyacaklarını zaman çerçevesi ve ellerindeki kaynaklara göre belirleyebilmekteyken; uluslararası sistem devletlere dış politika tepkilerini belirleyebilmek için nadiren çok açık ve net bilgiler sağlarlar. Dış politika davranışlarını sınırlayan son etmen ise ülke içindeki siyasi ve ekonomik koşullardan dolayı devletlerin

²⁷ Norrin M. Ripsman, "Neoclassical Realism," *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*, (2011): 3.

²⁸ Ripsman, "Neoclassical,," 3-4.

sistemik uyarıların gerektirdiği şekilde cevap vermek için gerekli olan yerel kaynakları her zaman seferber edememeleridir.²⁹

Devlet liderleri ve yönetici seçkinler ulusal kaynakları her zaman istedikleri şekilde çıkarma ve yönlendirme özgürlüğüne sahip olmamaktadırlar. Tüm bu etmenler kapsamında neorealizmin devletlerin dış politika kararları alırken herhangi bir iç kısıtlamayla karşılaşmadıkları ve sınırlandırılmadıkları varsayımını reddeden neoklasik realizme göre bir ülkenin iç politikasına ve iç dinamiklerine bakılarak o ülkenin dış politikası en iyi şekilde anlaşılabilir.³⁰

1.3.Neoklasik Realizmin Dış Politika Analizi Yaklaşımında Etkili Olan İç Faktörler

Neorealizmin sistem temelli dış politika yaklaşımının aksine devletlerin iç faktörlerini ön plana çıkaran neoklasik realizm, uluslararası sistemin dürtüleri durumunda devletlerin dış politika davranışı belirlerken devlet içi unsurların da analize dâhil edilmesinin gerekliliğini vurgular. Bu bağlamda dış politika çıktıları ile uluslararası sistemden gelen uyarıların arasında ara değişkenler olarak tanımlanan devlet içi unsurları analize dâhil ederek açıklayıcı bir boşluğu doldurur. Neoklasik realizmin öncüsü Rose, devletlerin dış politika davranışını belirlemede sistemik dürtülerin birincil itici güç olduğunu kabul eder ancak nihayetinde yönetici lider ve elitlerin karar verme sürecinden oluşan dış politika davranışlarında belirleyici olanın karar verici aktörlerin güç algıları ve sistemik dürtüleri doğru algılayıp algılamadığı olmaktadır.³¹

Bağımsız değişken olarak kabul edilen sistemik baskı ve teşvikler devletlerin dış politika yapım süreçlerinde ara değişkenler olarak adlandırılan unsurların filtresinden geçerek bağımlı değişken olan dış politika çıktılarını oluştururlar. Aynı sistemik uyarılara maruz

²⁹ Ripsman, "Neoclassical," 5-6.

³⁰ Rose, "Neoclassical," 148.

³¹ Böke, "US Foreign," 19.

kalan ancak sistemik uyarılara karşı farklı dış politika davranışları geliştiren devletlerin farklı politika belirlemesinin temelinde kendi ayrı iç yapılanmaları yatmaktadır. Bu bağlamda aynı sistemik uyarı bir devlet için tehdit unsuru olabilirken başka bir devlet için bir fırsat olarak görülebilmektedir. Algılanan tehdit olma veya olmama durumuna göre devletlerin dış politika davranışları farklılaşmaktadır.³²

Dış politika kararları üzerinde etkili olan ve devletin iç unsurlarını kapsayarak ara değişkenler olarak adlandırılan en belirleyici faktörlerden biri karar alıcıların sistemik baskı ve tehditleri algılamaları veya yanlış algılamalarıdır. Uluslararası sistemden kaynaklanan tehditlerin her devlet tarafından farklı algılanması devlet liderlerinin kişiliklerinin farklılığından kaynaklanmaktadır. Neo-klasik realist yaklaşım dış politika karar alıcılarını ve özellikle liderleri dış politika yapım sürecinin analiz edilmesinde başat aktörler olarak görmektedir. Ulusal güvenliğin sağlanması ve korunmasından sorumlu olan liderler dış tehdit unsurlarını doğru şekilde algılayarak devletlerinin maddi yeteneklerini ve diğer tüm faktörleri dikkate alarak dış politika hamlelerini belirlemektedir. Uluslararası sistemden gelen tehditlere karşılık devlet içi faktörleri de dikkate alarak dış politika kararları alma sorumluluğunda olan liderlerin ideolojileri, bilişsel yapıları ve bilgi birikimleri, kültür seviyeleri, yönetim anlayışları, geçmiş tecrübeleri vb. tüm kişisel özellikleri liderin karar alma sürecinde etkili olan unsurlardır.³³

Devletlerin dış politika kararları alma süreçlerinde sahip oldukları maddi yetenekler ve gücün niteliği önem arz ederken; siyasi elitlerin ve liderlerin bu göreceli güç kapasitesini nasıl algıladıkları alınacak kararlar üzerinde daha çok belirleyici olmaktadır. Karar alıcıların devletin sahip olduğu güç kapasitesini nasıl algıladıkları sistemik uyarılara nasıl cevap vereceği konusunda önemli olmaktadır. Göreceli güç algıları, diğer devletlerin niyetlerine ilişkin değerlendirmeleri ve devletin ulusal çıkarlarının sınırlarının belirlenmesi ve bunları nasıl tanımladıkları vb. unsurları algılama durumu liderden lidere

³² Burak Çakırca, "Neoklasik Realizmin 'Dış Politikayı' Açıklama Gücü," *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9, no.1, (2021): 233.

³³ Elena Kropatcheva, "Russian Foreign Policy in The Realm of European Security Through The Lens of Neoclassical Realism," *Journal of European Studies*, no.3, (2012): 32.

farklılık göstermektedir. Devletlerin dış politikalarında zaman içindeki değişimin nedenini liderden lidere değişen bu algılama çeşitliliği oluşturmaktadır.³⁴

Uluslararası sistemden algılanan kısa ve uzun dönemli tehdit unsurlarına karşılık liderlerin algılamasına göre sahip olunan maddi kapasite doğrultusunda ve algılanan tehdit düzeyine göre rasyonel olan dış politika hamlesi oluşturulmaya çalışılacaktır. Yönetici liderlerin veya siyasi seçkinlerin devletin sahip olduğu maddi kapasiteyi yanlış algılaması halinde devletlerin etkileşim içinde oldukları uluslararası sistemden gelen tehdit ve teşviklere orantısız ve irrasyonel karşılık verebilme olasılıkları yüksek olmaktadır. Bu bağlamda devlet liderleri yanlış algılama sebebiyle büyük oranda tehdit unsuru içermeyen olaylara olması gerekenden fazla tepki verebilirler. Aynı sistemik uyarılara farklı dış politika çıktılarıyla karşılık vermeleri devletlerin içinde bulundukları uluslararası sistemi nasıl algıladıklarına göre şekillenmektedir.³⁵

Liderler ve siyasi seçkinler sistemik baskılara yönelik oluşturdukları dış politika hamlelerinde her zaman rasyonel davranmamaktadırlar. Tehdit unsuruna yönelik verilerin yeterli olmaması ve mevcut bilgilere güvenilerek hamlelerde bulunulması sahip olunan bilgilerin her zaman güncel tutulması ihtiyacını gündeme getirmektedir. Bilgiye erişim konusunda herkesten daha fazla imkâna sahip olan yönetici kadrosu doğru dış politika hamlelerinde bulunabilmek için verileri doğru kaynaktan temin etmek ve güncel tutmak durumunda kalmaktadır. Mevcut verilerin dış politika karar alıcıları tarafından filtrelenerek neyin doğru ve neyin yanlış olduğu belirlenmekte ve bu doğrultuda dış politika eylemlerine yön verilmektedir.³⁶

Dış politika yapımı sürecinde etkin olan liderler dış politika kararları alırken devletin ulusal güvenlik çıkarlarını gözetmeye ve devletin çıkarlarına uygun kararlar almaya çalışmaktadırlar. Bu kapsamda dış politika kararları alma süreçlerinde liderlerin kişisel

³⁴ Böke, “*US Foreign*,” 21-23.

³⁵ Çakırca, “Neoklasik,” 234.

³⁶ Tatiana A. Romanova, “Neoclassical Realism and Today’s Russia,” *Russia in Global Affairs*, no.3, (2012): 3-4.

deneyimleri, bilgi düzeyleri, algı ve anlayış tarzları, ideolojik yaklaşımları, dünyayı ve yaşananları nasıl algılayıp yorumladıkları, etik değerleri vb. liderin kişisel özellikleri alınan kararlar üzerinde etkili olabilmektedir.³⁷

Neoklasik realistlere göre devletler dış politika davranışlarında uluslararası ortama uygun hareket etmek durumunda olsa da bu her zaman mümkün olamamaktadır. Önceki kısımlarda belirtilen ve bu durumu engelleyici olarak görülen liderlerin algılaması ve lider imajı kavramlarıyla belirtilen iki temel unsurun dışında devletlerin dış politika davranışlarını etkileyebilecek ve sınırlandırabilecek birtakım devlet içi değişkenler bulunmaktadır. Bu bağlamda lider imajları ve lider algılamaları dışında devletlerin dış politika tepkilerini şekillendirmede etkili olabilen stratejik kültürleri, devletlerin dış politika kararlarını yürürlüğe koyma ve uygulama yeteneğini etkileyen devlet-toplum ilişkileri, liderlerin dış politika kararları uygulanırken toplumsal muhalefetle karşılaşması durumunda etkinleştirebileceği ya da kısıtlayabileceği yerel siyasi kurumlar, devletlerin dış politika kararları alma ve uygulama aşamalarında etkili olabilecek ara değişkenler olarak belirtilmektedir. Liderler burada sıralanan iç siyasi zorunluluklar ve sistemik kısıtlamalar arasında birtakım dış politika alternatifi arasından en rasyonel olanı seçmek durumundadır.³⁸

Kısaca bir devletin tarihsel deneyimlerinin bir yansıması olarak kabul edilen stratejik kültür, dış politika alanında karar alıcı lider ve seçkinlerin sistemik uyarılara yönelik cevap verme süreçlerinde zihinsel olarak arka planda yer alan kültürel tercihlerin devletlerin tutum ve davranışlarını etkileyebildiğini belirtmektedir. Bu bağlamda stratejik kültürün kapsamı oldukça geniş olmakla birlikte devletlerin coğrafi yapısı, siyasi yapılanması, mitleri, normları, inançları, ideolojik yapılanması vb. unsurlar bir devletin stratejik kültürünü oluşturmakta ve devletlerin güvenlik ve dış politikalarında karar alma süreçlerini etkileyebilmektedir. Stratejik kültür, yönetici liderlerin ve dış politika karar

³⁷ Böke, "US Foreign," 21.

³⁸ Ripsman, "Neoclassical," 7.

alıcılarının çeşitli dış politika alternatifleri arasından yaptıkları seçimlerinin sebeplerini anlamaya yardımcı olmaktadır.³⁹

Neorealist teoriyi birim düzeyindeki devlet içi faktörlerle destekleyen neoklasik realizm, devletlerin sistemik uyarılara zaman zaman tutarsız yanıtlar verebildiğini ve bu dengesizleşme durumunun devletlerin iç faktörlerinden kaynaklandığını belirtmektedir. Bu bağlamda sistemik zorunluluklara etkili cevaplar verebilmeyi engelleyen iç faktörler dört başlık altında toplanmaktadır ve bu faktörler; seçkinlerin fikir birliği, seçkinlerin uyumu, hükümetin kırılabilirliği ve sosyal uyumdan oluşmaktadır. Bu konularda devlet içinde sorunlar olması halinde devletler uluslararası alanda da güçsüz bir konumda olacaktır ve iddialı dış politika hamleleri atması zorlaşabilecektir.⁴⁰

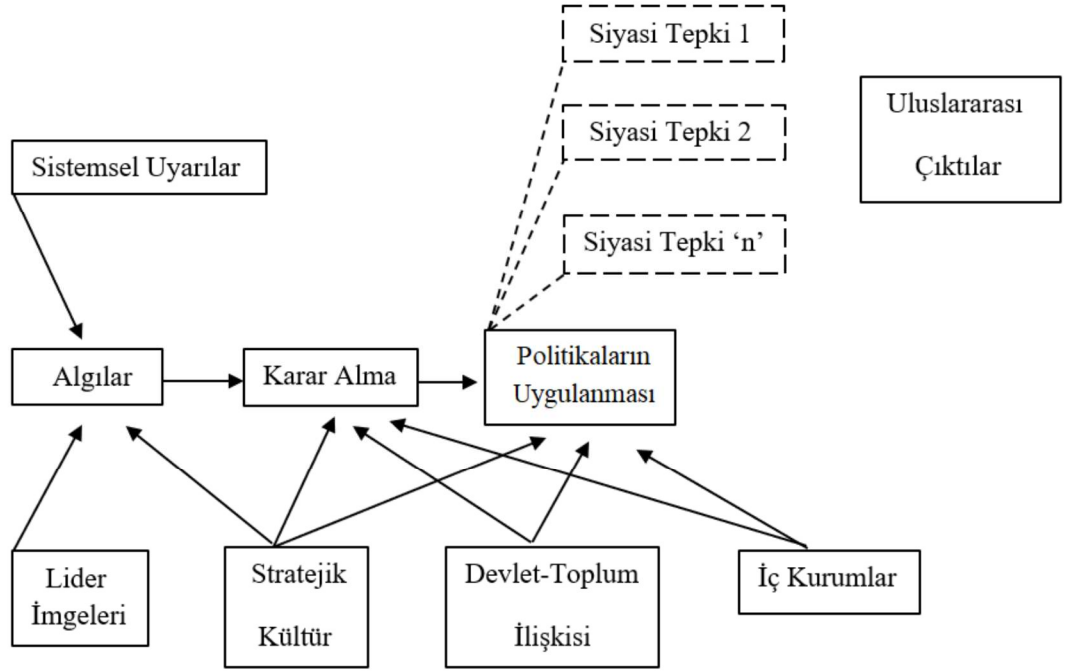
Bu kapsamda bir devletin sistemik uyarılara dengeli karşılık verebilmesi için devlet içindeki seçkinlerin fikir birliği içinde ve uyumlu olması gerekmekte, devletin dengeli bir strateji uygulayabilmesi için toplumdan kaynak çekme yeteneğini açıklayan hükümet-rejim kırılabilirliği ve sosyal uyum önemli olmaktadır. Toplumlarının karşısında parçalanmış veya zayıf bir devlet imajına sahip olunması durumunda devletler, sistemin gerektirdiği şekilde dış tehditlere de karşılık vermek konusunda zorluklarla karşılaşabilecektir.⁴¹ Bunun yanı sıra uluslararası sistemde yer alan bir devletin elit ve toplumsal grupları ne kadar parçalanmış ve çeşitli ise sistemik baskı ve teşviklere uygun şekilde yanıt vermesini o kadar az bekleyebiliriz.⁴²

³⁹ Birkan Ertay, "Uluslararası İlişkilerde Realist Geleneğin Dönüşümü ve Neoklasik Realizm," *Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi* 1, no.1, (2019): 17.

⁴⁰ Arı, *Uluslararası*, 158.

⁴¹ Ripsman, "Neoclassical," 7.

⁴² Rathbun, "A Rose by Any Other Name," 312.

Şekil 1: Neoklasik Realizme Göre Dış Politika Modeli

Kaynak: Norrin M. Ripsman, “Neoclassical Realism,” *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*, (2011), s.9.

Bir dış politika teorisi olarak uluslararası sistemdeki gelişmeleri açıklamakta kullanılan neoklasik realizm şekil 1’de görüldüğü üzere ve önceki kısımlarda da detaylandırılarak anlatıldığı şekliyle devletlerin dış politika davranışlarının oluşması sürecinin temel dinamiklerinin doğru bir şekilde anlaşılması için sistemsel uyarıların yanı sıra devlet içi faktörlerin de analize dâhil edilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Sistemsel uyarılara karşı geliştirilecek olan dış politika davranışlarının devlet içi faktörlerin filtresinden yani diğer bir deyişle ara değişkenlerden geçtikten sonra dış politika hamlelerine dönüştürülmesi sürecinin şematik olarak anlatıldığı bu şekilde daha önce de açıklandığı üzere devletlerin dış politika davranışlarını etkileyen faktörler lider imgeleri, stratejik kültür, devlet-toplum ilişkisi ve iç kurumlardır. Bu bağlamda uluslararası sistemin yapısı devletlerin dış politika davranışlarını belirlemede baskın bir rol oynasa da içinde bulunulan yapının liderler ve seçkinler tarafından nasıl algılandığı önemli olmakta ve

sistemik uyarılara karşı iç siyasi kurumları da dikkate alarak dış politika davranışları oluşturmaları beklenmektedir.⁴³

Zakaria'ya göre devletlerin dış politika davranışlarının doğru ve iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için şekil 1'de de belirtildiği üzere devletlerin iç politikaları, ulusal kültürleri ve bireysel dış politika karar vericileri olarak liderleri ve yönetici seçkinleri göz ardı edilmemelidir.⁴⁴

Neoklasik realizm, devletlerin dış politika davranışlarını belirlerken uluslararası sistemdeki konumlarının ve sahip oldukları maddi güç kapasitelerinin önemini göz ardı etmemektedir. Bu yaklaşım neoklasik realizmi ana akım realist teorinin çizgisinde tutmaktadır. Neoklasik realizmi geleneksel realist yaklaşımdan ayıran temel özellik ise, uluslararası sistemden algılanan tehditlerin ve sistemik baskıların devlet içi unsurların diğer bir deyişle ara değişkenlerin filtrelemesinden geçerek dış politika davranışlarına dönüşmesi sürecindeki etkilerini incelemesidir. Aynı uluslararası sistemde yer alıp, maddi güç kapasiteleri de yakın olan devletlerin dış politika kararlarında farklı davranışlar geliştirmesinin nedenleri üzerine eğilen neoklasik realizm; devlet içi unsurları sistemik unsurlardan daha ön planda tutmaktadır. Bu bağlamda ara değişkenler kategorisinde yer alan ve devletlerin dış politika davranışlarında karar alıcı durumda olan siyasi liderlerin tehdit ve güç kapasitesi algılamaları değişkenlik gösterebilmektedir. Devletlerin dış politika karar alıcılarının sistemik uyarıları algılama şekilleri farklı olabileceğinden devletler benzer uyaranlar karşısında farklı dış politika davranışları geliştirebilmektedirler.⁴⁵

Devletlerin dış politika davranışları sadece uluslararası sistemden gelen baskı ve dayatmalarla şekillenmemektedir. Devletlerin dış politika davranışları sistemik uyaranların yanı sıra dış politika karar alıcılarının uluslararası sistemden kaynaklanan

⁴³ Fareed Zakaria, "Realism and Domestic Politics," *International Security* 17, no.1, (1992), 198.

⁴⁴ Zakaria, "Realism," 197.

⁴⁵ Taha Kalaycı, "Neoklasik Realizm ve Neo-Revizyonist Dış Politika: Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna Müdahaleleri" (Yüksek Lisans Tezi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, 2021), 9-10.

durumları algılamaları ve yorumlamaları ile oluşmaktadır. Sistem, yapı ve iç politikayı maddi ve düşünsel unsurlarla birleştiren bir yaklaşım olan neoklasik gerçekçilik, uluslararası ilişkileri çoğul bir bakış açısıyla incelemeyi gerektirmektedir. Devletleri oluşturan bireyler kurumları, bürokrasiyi ve sistemleri de inşa etmektedirler. Bu bağlamda devletlerin dış politika karar alma mekanizmaları da siyasi liderler ve bürokratlardan oluşmaktadır. Dış politika karar alıcılarının karar alma sürecinde hangi temelde karar aldıkları önem arz etmektedir. Bu noktada alınan dış politika kararlarının devlet içi bilinen gerçeklerle uyumu, karar alıcı bireylerin entelektüel statüsü ve aldıkları kararları savunma yetenekleri önemli olmaktadır.⁴⁶

Neoklasik realizmin savunucuları maddi yeteneklerin ve gücün dağılımının uluslararası sonuçların analizi için başlangıç noktaları olduğu konusunda hemfikir olmakla birlikte; devlet özelliklerinin ve liderlerin gücün nasıl kullanılması gerektiği konusundaki görüşlerinin yapısal kısıtlamalar ve devletlerin dış politika davranışları arasında araya giren faktörler olduğunu vurgulamaktadırlar.⁴⁷

Salt sistemik uyarılarla dış politika analizi yapmanın yetersiz kalacağını vurgulayan yaklaşıma göre; dış politika karar vericileri sistemsel uyarıları her durum ve koşulda doğru algılamayabilir, uluslararası sistemden kaynaklanan fırsat ve tehditler her zaman açık ve net bir şekilde olmayabilir, karar alıcı liderler sistemik uyarıları doğru bir şekilde anlasalar dahi bu uyarılara karşılık her zaman rasyonel kararlar alamayabilirler, dış politika karar alıcıları sistemik uyarılara ivedilikle ve doğru bir şekilde cevap verebilmek için gereken milli kaynakları her zaman istediği şekilde seferber edemeyebilir. Belirtilen öncüller kapsamında neoklasik realizme göre devletler dış politika davranışları geliştirirken devlet içi faktörleri de sistemik uyarılar kadar dikkate almak durumunda kalmaktadır. Aksi halde tatminkâr bir dış politika analizi yapılamayacağını belirtmektedirler. Bu bağlamda karmaşık iç siyasi süreçler, dış politika çıktılarını sistemik uyarılara karşı yanıt olarak kanalize eden, yeniden yönlendiren ve aracılık eden aktarım

⁴⁶ Nicholas Kitchen, "Systemic Pressures and Domestic Ideas: A Neoclassical Realist Model of Grand Strategy Formation," *Research Gate* 36, no.1, (2010): 130.

⁴⁷ Keith L. Shimko, "Realism, Neorealism, and American Capitalism," *Journal Storage* 54, no.2, (1992), 297-298.

kuşakları olarak kabul edilmektedirler. Neoklasik realistler devletlerin dış politika çıktılarının devlet içi yerel düzeydeki faktörler tarafından daha fazla motive edildiğini savunmaktadırlar.⁴⁸ Anarşik uluslararası sistemden kaynaklanan tehdit ve fırsatların düşük netlik düzeyinde olması devletlerin yerel düzeydeki faktörlerinin dış politika yapım sürecinde daha etkili olmasına da imkân tanımaktadır.⁴⁹

Devletlerin dış politika oluşturma süreçlerini bağımsız değişken, bağımlı değişken ve ara değişkenler arasındaki ilişki olarak formüle eden neoklasik realizm; uluslararası sistemden gelen sistemik uyarıları bağımsız değişken olarak, devletlerin dış politika davranışlarını bağımlı değişkenler olarak ve devlet içi yerel düzeydeki faktörleri ise ara değişkenler olarak tanımlamaktadır. Bu formül çerçevesinde devletler sistemik tehdit ve fırsatları algılamaları veya yanlış algılamaları sonrasında sistemik uyarıların yerel düzeydeki değişkenlerin filtresinden geçmesi ve daha sonra bağımlı değişken olarak dış politika davranışlarına dönüşmesi süreci olarak tanımlanmaktadır.⁵⁰

1.4.Neoklasik Realizm Temelinde Rusya’nın Suriye Dış Politikası: Özet Analiz

Rusya’da 2000 sonrası Putin’in iktidara gelmesiyle dış politika tercihlerinde dönüşüm yaşanmış ve Rus dış politikası daha iddialı ve daha etkin olmuştur. Rusya’nın ulusal çıkarlarını ve uluslararası sistemdeki konumunu önceliğe alan dış politikanın amaç ve ilkelerinin açıklandığı Rus Dış Politika konseptleri ile Rusya dış politika davranışlarının kapsamını belirlemiştir. Putin’in iktidara gelmesiyle siyasi gücü merkezileştirmesi ve eşzamanlı olarak artan enerji kaynakları fiyatlarıyla ekonominin iyileşmesi ile Rusya dış politikasında daha iddialı hamlelerde bulunmuştur. Putin dönemi dış politikanın temel vurgusu demokratik bir dünya düzeni ve çok kutupluluk olmakla birlikte aslında ABD’nin uluslararası sistemdeki hâkim konumuna açıkça bir karşı duruştur. Bu bağlamda Rusya’nın sistemsel düzeyde en büyük tehdit algısını NATO’nun Rusya’nın

⁴⁸ Elman, “Neoclassical ,”25.

⁴⁹ Rathbun, “A Rose by Any Other Name,” 312.

⁵⁰ Mencütek, Aras, Çoşkun, ““Turkey’s Response,” 7.

sınırlarına yakın bölgelerdeki etki alanlarına nüfuz etmeye çalışması ve genişlemesi oluşturmaktadır.⁵¹

Neoklasik realizm temelinde sistemsal düzeyde algılanan NATO-ABD tehdidi Rus dış politikasını, dış politika eylemlerini şekillendiren en önemli faktördür. Putin ve siyasi liderlerin sistematik tehdit olarak algıladığı gelişmeler sonucunda belirlenen dış politika kararlarıyla 2008’de Gürcistan müdahalesi, 2014’te Kırım’ın ilhakı ve 2015’te Suriye müdahaleleri gerçekleştirilmiştir.⁵²

Sistemsal düzeyde ortaya çıkan tehdit/fırsat durumlarına karşı dış politika karar alıcıları birtakım eylemler geliştirmektedir. Devletler sistematik uyarılara farklı dış politika hamleleri ile cevaplar verebilmektedirler. Bu farklılığın temel sebebi ise sistemden kaynaklanan baskı unsurlarının her devlet lideri veya dış politika karar alıcısı tarafından farklı şekillerde algılanmasıdır. Sistemik uyarılar kimi devletlerce tehdit olarak algılanırken kimilerine göre bir fırsat ortamı yaratan bir durum olarak algılanabilmektedir. Sistemik uyarılara karşılık farklı dış politika çıktıları oluşmasının en temel belirleyicisi dış politika karar alıcılarının, siyasi liderlerin sistemden kaynaklı baskıları nasıl algıladıkları olmaktadır. Bu bağlamda Rusya’nın Suriye krizine yönelik dış politika hamlelerinde devlet lideri Putin ve siyasi seçkinlerin vukuu bulan durumu nasıl algıladıkları önem arz etmektedir.⁵³

Rusya’nın Suriye krizine yönelik tehdit algılaması özellikle ABD’nin Libya müdahalesinden sonra büyük oranda şekillenerek daha aktif bir sürece girmiştir. Suriye’de Libya’dakine benzer bir durumun yaşanabilmesi olasılığı Rusya’nın Suriye’ye yönelik dış politikasını büyük oranda şekillendiren faktör olmuştur. Suriye’de ABD’nin karşısında büyük bir güç olarak Esad yanlısı bir yaklaşımla dış politika hamlelerini belirleyen Rus lider Putin bu doğrultuda rejimin korunması yönünde politikalarını

⁵¹ Ingmar Oldberg, “Russia’s Great Power Strategy under Putin and Medvedev,” *Research Gate*, no.1,(2010): 2-3.

⁵² Oldberg, “Russia’s,” 5-6.

⁵³ Michael McFaul, “Putin, Putinism, and the Domestic Determinants of Russian Foreign Policy,” *Research Gate* 45, no.2 ,(October 2020): 98.

sürdürmüştür. Bu bağlamda neoklasik realizm devlet içinde birim düzeyindeki ara değişkenlerden siyasi aktörlerin sahip oldukları fikirlerin rolünün hayati önemde olduğuna vurgu yapar. Dış politika kararlarını almakta yetkili olan siyasi liderlerin fikirleri, devletin gücünü algılama kapasitesi, sistemden kaynaklı baskıları nasıl algıladığı, kişisel özellikleri vb. faktörler dış politika kararları alma sürecinde etkili olabilmektedir. Diğer bir deyişle dış politikayı en çok etkileyecek fikirler, devlette karar verme pozisyonlarında bulunanlar ve onlara doğrudan tavsiyede bulunanlar tarafından tutulan fikirler olmaktadır.⁵⁴

Suriye krizi bağlamında ise Putin yönetimi ve dış politika karar alıcılarının krize yönelik algıladığı yüksek tehdit unsuru Rus dış politikasının bölgeye yönelik dış politika hamlelerinde aktif olmalarına yol açmıştır. Putin'in Suriye'ye yönelik Rus dış politikasına yön veren unsurları ise Rusya'nın bölgesel çıkarlarının korunmasının yanı sıra bölgede var olan küresel güç ABD'ye karşı aktif olmak oluşturmaktaydı. Müttefiki Suriye rejiminin ideolojik düşmanı ABD'nin eline düşmemesi kapsamında belirlenen Rusya'nın Suriye dış politikası bu amaçla 2015'te askeri müdahale noktasına varmıştır. Bu bağlamda Putin Suriye'ye yönelik dış politikasında asıl amacı olan Esad rejiminin korunmasına ulaşmıştır. Bölgedeki müttefiki Suriye'de iktidarda olan lider ve hangi rejimin devleti yönettiği Rusya için önem arz etmekteydi.⁵⁵

Sonuç olarak bir ülkenin dış politikasını yürütme biçimi devlet içi faktörlerin etkisinden bağımsız düşünülemez. Bu bağlamda Rusya'nın da dünyaya yaklaşımını ve Suriye krizi sürecindeki dış politika hamlelerini şekillendirmesinde devlet içi yapısal faktörleri, devlet liderinin fikirlerini, sistemik baskıyı algılama durumunu analize dâhil etmek gerekmektedir. Rusya'nın dış politika hamlelerini açıklarken sadece devletin maddi-askeri kapasitesine ve uluslararası sistemdeki güç yapısına bakmanın eksik kalacağı ve liderlerin ve onların fikirlerinin de dış politika davranışlarını açıklamada göz önünde tutularak değerlendirmeye eklemek gerekmektedir.⁵⁶

⁵⁴ Kitchen, "Systemic," 131.

⁵⁵ McFaul, "Putin," 99.

⁵⁶ Kitchen, "Systemic," 132-33.

İKİNCİ BÖLÜM

RUSYA’NIN ORTA DOĞU VE SURİYE POLİTİKASI

2.1.SSCB’nin Soğuk Savaş Döneminde Orta Doğu Politikası

Orta Doğu bölgesi barındırdığı heterojen nüfusu ve etnik yapılanması, zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklara sahip olması ve jeostratejik konumu nedeniyle tarihsel olarak çatışmaların merkezinde yer almıştır. Sovyet Rusya’nın bölgeye olan ilgisi iki savaş arası dönemde asgari düzeyde ve bölge ülkeleriyle küçük çaplı ilişkiler bağlamında olmuşsa da Rusya’nın bu bölgeye ilgisini 18. yüzyıl Çarlık dönemine kadar götürebilmek mümkündür. Çarlık Rusya döneminden günümüz Rusya’sına var olan sıcak denizlere inme ideali nedeniyle de Orta Doğu Rusya için önemli bir bölge olmuştur. Ancak bölgeye asıl nüfuz etme yönündeki girişimleri İkinci Dünya Savaşı sonrası gerçekleşmiştir.⁵⁷

Dönem dönem uluslararası ve ulusal konjonktürel şartlara bağlı olarak Orta Doğu bölgesine gereken ilgi gösterilememiş olsa da hem SSCB hem de Rusya Federasyonu için bölge önemli bir değere sahip olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan iki kutuplu uluslararası sistemde ABD ile SSCB iki süper güç olarak ortaya çıkmıştır ve Orta Doğu iki süper güç arasındaki küresel mücadelenin en belirgin merkezlerinden biri olmuştur.⁵⁸

Soğuk Savaş döneminde Orta Doğu bölgesinde sürekli olarak istikrarsız yönetimlerin olması ve sıklıkla darbelerin yaşanması, etnik çeşitliliğin fazla olması nedenleriyle süper güçlerin bölgeye müdahale edebilmesi kolay hale gelmiştir. Milli kimlik ruhundan ziyade

⁵⁷ Gökhan Erdem, “Bağılantısızlıktan Bağımlılığa: Nasır Döneminde Mısır-SSCB İlişkileri,” *The Turkish Yearbook of International Relations* 48, (2017): 72.

⁵⁸ Osman Tekin, “Geçmişten Günümüze Rus Jeopolitiği ve Rusya’nın Orta Doğu Politikası,” *Academiaedu* (2017): 39.

<https://www.academia.edu/35118188/>

yerel ve aşiretsel aidiyetlere sahiplik ve kökleşmiş devlet kültüründen mahrum olmaları Arap coğrafyasında istikrarsızlığa neden olan iç faktörler olarak ortaya çıkmaktadır.⁵⁹

Soğuk Savaş sonrası iki süper gücün çekişme ve ideolojik rekabet alanlarından biri olan Orta Doğu coğrafyasına SSCB'nin girişi 1956 Süveyş Krizi ile gerçekleşmiştir. Yahudilerin BM'nin 181 No'lu kararıyla Yahudi Devleti kurduklarını ilan etmesi üzerine patlak veren Birinci Arap- İsrail savaşında İsrail'e karşı 1948 savaşının mağlubiyetinin intikamını almak amacıyla meydana gelen krizle birlikte SSCB'de Orta Doğu'da vuku bulan Arap- İsrail savaşlarına taraflara destek vererek müdahil olmuştur. Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdünnasır'ın Batılı devletlerin denetiminde olan Süveyş Kanalı'nı millileştirme kararını alması üzerine Fransa ve Birleşik Krallık Mısır'ı işgale başlamıştır. Nasır işgaller karşısında, uygulanmakta olan Batı ambargosu nedeniyle Çekoslovakya üzerinden SSCB'den silah satın almıştır. Süveyş kriziyle Orta Doğu'ya yerleşen Sovyet Rusya; İsrail, Birleşik Krallık ve Fransa'nın ittifakına karşılık Mısır'ı destekleyerek işgale son verme yönündeki çabalarıyla Arap dünyasının sempatisini kazanmıştır.⁶⁰

Nasır başkanlığındaki Mısır, Sovyet Rusya'nın Orta Doğu'daki stratejik ortaklarından ve en büyük silah pazarlarından olmuştur. Mısır'ın yanı sıra Suriye, Irak, Libya vb. bölge ülkeleriyle de stratejik, askeri, teknik ve ekonomik düzeyde iş birlikleri geliştiren SSCB, Arap coğrafyasındaki ABD karşıtı milliyetçi oluşumları ideolojik olarak desteklemiştir. Buna karşılık ABD'de komünist ideolojinin yayılmasını önlemek amacıyla 1947'de Truman Doktrini ve 1957'de ise Eisenhower Doktrinini ortaya koymuş ve bu doktrinlerle Orta Doğu ülkelerine askeri ve ekonomik yardımlarda bulunacağını beyan etmiştir. Amacı Sovyet nüfuzunu bölgede kırmak olan doktrinlerle ABD bölgede etkinliğini arttırmıştır.⁶¹

⁵⁹ Alpaslan Öztürkci, "Soğuk Savaş'ın 1950'li Yıllarda Orta Doğu'da Yaşanan Askeri Darbelere Etkileri," *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 34, no.17, (2017): 374.

⁶⁰ Fırat Purtaş, "Rusya ve Arap Orta Doğusu," *Akademik Orta Doğu* 2, no.2, (2008): 49-50.

⁶¹ Öztürkci, "Soğuk Savaş'ın," 377.

1950’li yıllarda Sovyet Rusya ağırlıklı olarak Mısır üzerinden Orta Doğu’da nüfuzunu arttırmaya çalışmış ancak zamanla diğer bölge ülkelerinde yaşanan rejim değişiklikleri ve yeni gelen iktidarların kendilerini sağlama alma kaygıları nedeniyle silahlanmaya yönelmeleri SSCB’yi bölgede silah ihracatı gerçekleştiren birinci ülke konumuna getirmiştir. Silah ihracatının yanı sıra bölgedeki nüfuzunu Arap-İsrail çatışmaları ve Filistin sorunu üzerinden arttıran Sovyet Rusya, İsrail ile tüm ilişkileri koparmadan dengeli bir siyaset izleyerek Arap devletlerini destekleyici yönde bir tutuma sahip olmuştur.⁶²

Haziran 1967’de İsrail’in Mısır, Ürdün ve Suriye’nin hava güçlerine saldırılarıyla başlayan 5-11 Haziran tarihleri arasında sürdüğü için Altı Gün Savaşı olarak da adlandırılan Arap-İsrail Savaşı’nda İsrail Arap devletlerinin hava güçlerini etkisiz kılarak üstünlüğü sağlamıştır. Arap devletleriyle İsrail arasında yıllardır süregelen gerginlikler ve sınır çatışmaları sonucunda patlak veren savaşta İsrail; Gazze Şeridi ve Sina Yarımadasını Mısır’dan, Batı Şeria ve Doğu Kudüs’ü Ürdün’den, Golan Tepelerini ise Suriye’den alarak savaşı sonuçlandırmıştır. Sovyet Rusya savaş sürecinde İsrail’in Arap devletlerine karşı üstün durumda olması nedeniyle ateşkes yönünde baskıda bulunmuş ve ateşkesin sağlanamaması halinde askeri olarak müdahale edeceğini beyan etmiştir.⁶³ Ancak herhangi bir askeri müdahalede bulunmayan SSCB, Arap-İsrail çatışmalarında ABD ile karşı karşıya gelmemeye özen göstermiştir. Sovyet Rusya savaşın asıl sebebini ABD’nin İsrail’i destekleyerek bölgedeki bağımsızlık hareketlerini bastırmak ve Batı yanlısı yönetimleri iktidara getirmek olarak belirtmiştir. SSCB Altı Gün Savaşı sonrası İsrail ile diplomatik ilişkilerini durdurma kararı almış ve savaş sonrası Arap devletleri kaybettikleri toprakları tekrar almak istemişlerdir.⁶⁴

Sovyet Rusya, Soğuk Savaşın en çok hissedildiği bölge olan Orta Doğu’da çatışmaları körükleyici değil, çatışmaların barışçıl yollardan çözülmesi yönünde söylemlere sahip

⁶² Erdem, “Bağılantısızlıktan Bağımsızlığa,” 73-74.

⁶³ Ferhat Pirinççi, “Soğuk Savaş Döneminde Orta Doğu,” *Orta Doğu’da Siyaset*, ed. Davut Dursun, Tayyar Arı, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınevi, 2019), 83-86.

⁶⁴ Abzal Dosbolov, “Arap-İsrail Sorununda Rusya Federasyonu’nun Rolü,” *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* 2, no.1, (2014): 3.

olmuştur. Bu bağlamda sömürgeci güçlerine karşı bağımsızlık mücadelesi veren bölge devletlerini desteklemiş ve 1968 tarihli Brejnev Doktrini vb. dış politika doktrinlerinde de bu desteğini vurgulamıştır. SSCB, İsrail'e karşı Arap devletlerine verdiği destekle Orta Doğu'da 1956 Süveyş krizi sonrası etkisini arttırmıştır ve bölge devletleri de giderek Sovyet Rusya'ya askeri ve teknik konularda daha bağımlı hale gelmeye başlamıştır.⁶⁵

Orta Doğu bölgesinde savaşların devam ettiği dönemde Sovyet yanlısı Mısır lideri Nasır'ın 1970'te ölümü üzerine yerine Batı yanlısı Enver Sedat geçmiş ve bu durum bölgedeki dengelerin değişmesine neden olmuştur. Bu gelişmenin dışında Altı Gün Savaşında İsrail'e karşı kaybettikleri toprakları geri almak amacıyla Suriye ve Mısır'ın Ekim 1973'te saldırılarıyla başlayan ve Yom-Kippur savaşı olarak da adlandırılan Arap-İsrail savaşı Arap devletlerinin lehine ilerlemiştir. Mısır, İsrail tarafından işgal edilen Sina Yarımadasını ve Suriye ise Golan tepelerini tekrar ele geçirebilmiştir. Ancak savaşın devam eden günlerinde İsrail'in toparlanmasıyla birlikte bu topraklar yeniden İsrail tarafından işgal edilmiştir. Bölge ülkeleri olan Ürdün ve Suudi Arabistan'ın resmi olarak savaşa katılımı ve diğer ülkelerin de sınırlı düzeyde askeri desteği savaşın seyrini etkileyememiştir. Savaşın tarafları savaş süresince süper güçler tarafından askeri teçhizat anlamında yoğun bir şekilde desteklenmiştir. Arap devletlerini Sovyet Rusya desteklerken İsrail ise ABD tarafından kesintisiz bir şekilde askeri mühimmat tedariki ile desteklenmiştir.⁶⁶

Sovyet silahlarıyla desteklenen Mısır, dördüncü Arap-İsrail savaşından sonra ABD'nin tam destek verdiği İsrail karşısında başarılı olamayacağı düşüncesine kapılmış ve ABD ile temaslarını arttırmaya başlamıştır. Nasır'ın ölümünden sonra dış politikasında değişikliğe giderek Sovyetlerden uzaklaşan Enver Sedat, ülkede bulunan SSCB askeri personellerini sınır dışı etmiştir. İsrail'le de ilişkilerini düzeltmek isteyen Mısır, İsrail ile ABD'nin arabuluculuğunda 1978 ve 1979'da Camp David Antlaşmasını imzalamıştır. Arap coğrafyasında İsrail'i resmi düzeyde tanıyan ilk Arap devleti olan Mısır, İsrail'in

⁶⁵ Kulpunai Barakanova, *Continuity And Change In The Soviet and Russian Foreign Policies In The Middle East: The Cases of Egypt and Libya (1943-2017)*, (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2018), 13-14.

⁶⁶ Pirinççi, "Soğuk Savaş," 90-91.

işgali altında olan topraklardaki varlığını da kabul etmiştir. Mısır'ın Sovyetlerden uzaklaşması SSCB'nin ABD'ye ve İsrail'e karşı tutumunda bir değişiklik yaratmamış ve Orta Doğu'da Arap devletlerini desteklemeye devam etmiştir.⁶⁷

Sovyet Rusya'nın Soğuk Savaş döneminde Körfez ülkelerine ilişkin politikalarında zaman zaman değişiklikler ortaya çıksa da genel itibariyle bölgeye yönelik amaçları; bölgede ABD etkisini azaltmak, güney sınırlarında kendisine rakip olabilecek büyük güç oluşumlarını engelleyerek güney sınırını kontrol altında tutmak ve fiyatını yüksek tutarak petrol tedarikinin sürekliliğini sağlamak olarak sıralanabilir. Sovyet Rusya, İran ve Irak gibi körfez ülkelerinin güney sınırında güçlenmesini engelleme yönünde politikalar takip etmiştir.⁶⁸

1979 İran İslam Devrimine kadar Batı yanlısı olan ancak Sovyet Rusya'yı da denge unsuru olarak gören İran'da Şah rejiminin devrimle son bulması sonucu yeni yönetim ilk etapta her iki bloğa mesafeli durmuşsa da zamanla SSCB ile ilişkilerini geliştirmiştir. Humeyni'nin iktidarı sonrası Sovyet Rusya ile siyasi, ekonomik ve ticari ilişkiler hızla geliştirilmiş ve iş birliği alanları çeşitlendirilmiştir. Irak ise 1980'li yıllara kadar silah ihtiyacını büyük oranda Sovyet Rusya'dan temin ederken bu tarih sonrasında Batı'dan da silah tedarik etmeye başlamıştır.⁶⁹

Sovyet Rusya- Irak ilişkilerinde gerginliğin sebeplerinden biri 1980-1988 yılları arasında süren İran-Irak savaşında Sovyet Rusya'nın her iki tarafa da silah tedarikini durdurması olmuştur. Başlangıçta savaş karşısında tarafsız bir tutum sergileyen SSCB, savaşın seyrine göre tutumunu değiştirmiştir. Savaşın ilk yıllarında İran'ı destekleyen ancak daha sonra Irak'a da silah satışı gerçekleştiren Sovyet Rusya-İran ilişkileri İran'ın Sovyet Rusya'ya güveninin zedelenmesiyle gerginleşmiştir. Ancak ABD'yi 'Büyük Şeytan' olarak adlandıran ve Batı karşıtı ideolojiye sahip olan İran silah ve askeri mühimmat

⁶⁷ Sadık Çalışkan, "Soğuk Savaş Döneminde Sovyetler Birliği'nin İsrail Karşıtı Söylemlerinin Propaganda Posterlerindeki Sunumu," *Selçuk İletişim Dergisi* 13, no.2, (2020): 698.

⁶⁸ Tayyar Arı, *Irak, İran ve ABD, Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2004), 295.

⁶⁹ Arı, *Irak, İran*, 320-327.

ihtiyacı konusunda Sovyet Rusya ile ilişkilerini yeniden kurmak zorunda kalmıştır. İran-İrak savaşı galibi olmadan sonuçlanmış ve savaş sonrası İran ile Sovyet Rusya ilişkileri üst düzeyde seyretmiştir.⁷⁰

1990 yılında Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin güçlerinin Kuveyt'i işgale başlaması ve işgal sonrası dış güçlerin müdahalesiyle yenilgiye uğratılması etkileri günümüze kadar sürecek olan bölgesel dengeleri sarsmıştır. SSCB'nin 1991'de dağılması ve Soğuk Savaş sürecinin de bitmesiyle çift kutuplu dünya düzeni yerini ABD'nin liderliğindeki tek kutuplu dünyaya bırakmıştır. SSCB'nin Soğuk Savaş döneminde Orta Doğu bölgesinde yaşanan olaylara katılımı çok yönlü olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Sovyet Rusya'nın bölgeye yönelik politikasını bölge genelinde yaşanan çatışmalar belirlemiştir. Bu bağlamda SSCB'nin bölgeye nüfuz etme araçları; askeri, teknik ve ekonomik yardımlar, silah satışları ve hatta savaş durumlarında desteklediği devletlerle doğrudan savaşa girme-örneği görülme de- yönünde beyanları olmuştur.⁷¹

SSCB'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası Orta Doğu'ya yönelik politikaları Soğuk Savaş döneminin dinamikleri içinde ABD ile bölgedeki rekabet ortamında ve güç mücadelesinde Batı karşıtı Arap devletlerini desteklemek şeklinde özetlenebilir. Bunun yanı sıra İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere ve Fransa'nın bölgeden çekilmesiyle oluşan otorite boşluğunu ABD karşısında dolduracak güç unsuru olarak da bölgeye nüfuz etmeye çalışmıştır. 1991'de dağılışına kadar bölgede ABD ve İsrail karşıtlığı üzerinden Orta Doğu politikasını şekillendiren Sovyet Rusya, dağılmasından sonra iç sorunlarına yönelmesi nedeniyle bölge politikalarını öncelikli dış politika alanı olmaktan çıkarmıştır.⁷²

⁷⁰ Giray Saynur Derman, "Orta Doğu'da İki Etkin Güç Rusya ve İran," *İran Araştırmaları Merkezi Analiz*, (2017): 6-7.

⁷¹ Eugene Rumer, "Russia in the Middle East: Jack of all Trades, Master of None," *Carnegie Endowment for International Peace*, (2019): 3.

⁷² Mesut Hakkı Caşın, "Küresel Güçlerin Orta Doğu Politikası: Mücadelenin Diplomatik ve Stratejik Boyutları," *Orta Doğu'da Siyaset*, ed. Davut Dursun, Tayyar Arı, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayinevi, 2019), 235.

SSCB, son Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov döneminde devleti yeniden toparlamak amacıyla iç ve dış politikada köklü değişimlere gitmiştir. Selefî Çernenko'dan sosyal ve ekonomik olarak bozuk bir ülke devralan Gorbaçov bu bağlamda ülkede gerekli olan köklü reform hamlelerini 'perestroyka (ekonomide yeniden yapılanma)' ve 'glasnost (siyasi yapıda açıklık)' kavramlarıyla tanımlamıştır. Glasnost, ülkeyi ve siyasi düşüncüyü yeniden diriltmek amacıyla demokratikleşme adına yapılan bir dizi reform hareketlerini kapsarken, perestroyka ile ekonomik gelişmenin hızlandırılması amaçlanmıştır. Ancak Gorbaçov'un reform hareketleri iç politikada karışıklıklara yol açmış ve yeniden toparlanmayı amaçlayan hamleler devletin sonunu hazırlamıştır. Amaçlananın aksine tersine dönen reform hareketleriyle SSCB'nin yıkılışı hızlanmıştır.⁷³

İç politikada meydana gelen değişim ve dönüşümler devletlerin dış politika davranışlarına da yansımaktadır. Bu bağlamda Gorbaçov'un iç politikada sosyoekonomik yapıyı yeniden diriltme amacı taşıyan reformlarıyla SSCB'nin dış politikasında da birtakım köklü değişiklikler görülmüştür. Bu bağlamda iç politik ortamda yapılan reformların dış politika davranışlarına en belirgin etkisi, Batı bloğu ile SSCB'nin ilişkilerinde görülen iyileşme olmuştur. Bunun yanı sıra, güvenliği sağlamak amacıyla iş birliği ortamlarının oluşturulması kapsamında önerilerin gündeme gelmesi de Gorbaçov'un iç politikadaki reform hareketlerinin dış politika davranışlarına yansımaları olarak değerlendirilmiştir.⁷⁴

2.2. Rusya Federasyonu'nun Soğuk Savaş Sonrası Orta Doğu Politikası

Soğuk Savaş sürecinin SSCB'nin 1991'de dağılmasıyla birlikte sona ermesi ile uluslararası sistem tek kutuplu bir yapıya evrilmiş ve küresel ve bölgesel düzeyde birtakım dönüşümler yaşanmıştır. Sovyet Rusya'nın dağılması sonrası kurulan Rusya Federasyonu da değişen iktidarlara ve uluslararası konjonktüre bağlı olarak dış politikasında yeni düzenlemelere gitmiş ve Orta Doğu coğrafyasına yönelik olarak da dış

⁷³ Kenan Turgutoğlu, *Rusya Federasyonu'nda Yeltsin ve Putin Dönemlerinde İzlenen Dış Politikaların NATO ile İlişkiler Düzleminde Karşılaştırması*, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006), 7.

⁷⁴ Giray Saynur Derman, "Rus Dış Politikasında Reformların Etkisi ve Sonuçları," *Karadeniz Araştırmaları*, no.49, (2017), 83.

politikasında farklı yaklaşımlara sahip olmuştur. Rusya için çevre ülkeleri kadar hayati derecede önemli olmasa da her dönemde Rusya'nın ulusal ve uluslararası çıkarlarını etkileyen bir potansiyele sahip olan Orta Doğu bu nedenle istikrarlı olarak Rusya'nın dış politika gündeminde yer almıştır ve almaya devam etmektedir. Soğuk Savaş'ın bitişi ile ortaya çıkan yeni uluslararası sistemde devletlerin güvenlik ve tehdit algılarında da değişimler görülmüştür. 1990'lı yıllarda Rusya Federasyonu'nun iç politikasındaki değişim ve dönüşümler dış politika davranışlarına da büyük oranda yansımıştır. Bu dönemde Rus dış politikasını belirleyici rol oynayan en önemli faktörler, SSCB'nin dağılması sonrasında ülkede süregelen ekonomik ve toplumsal bunalım, lider sorunu ve uluslararası sistemde görülen değişim olmuştur.⁷⁵

2.2.1 Boris Yeltsin Dönemi İç Politika Unsurları Kapsamında Rus Dış Politikası (1991-1999)

25 Aralık 1991'de SSCB'nin son devlet başkanı olan Gorbaçov'un istifasıyla yerine Boris Yeltsin geçmiş ve yeni kurulan Rusya Federasyonu'nun ilk başkanlık görevini üstlenmiştir. Yeltsin 1992-1999 yılları arasındaki başkanlığı süresince ilk dönemlerinde Orta Doğu'ya yönelik selefi Gorbaçov'un yaklaşımının devamı niteliğinde ABD ile uyumlu politikalar izleyerek güçlü bir Batı taraftarlığı tutumuna sahip olmuştur. Devlet Başkanı Yeltsin'in Batı yanlısı politikaları ülke içinde bazı siyasi çevrelerce eleştirilmiş ve Rusya'nın Orta Doğu'ya yönelik politikalarında daha bağımsız olması gerektiği savunulmuştur.⁷⁶

Yeltsin, Sovyet döneminden ekonomik olarak güçsüz ve iç politikada istikrarsız bir devlet devralmıştır. RF'nun ilk devlet başkanı Yeltsin 1991-1993 yılları arasında Batı yanlısı bir tutumla iç ve dış politikayı şekillendirmiştir. Atlantikçi bir tutumla devlet politikasına yön veren Yeltsin ve reform ekibinin amacı Rusya'yı Batının saygın bir üyesi haline

⁷⁵ Kaczmarek, "Domestic Power," 385.

⁷⁶ Robert O. Freedman, "1990'larda Rusya-İran İlişkileri," çev. E.Banu Tepe, *Avrasya Dosyası* 6, no.4, (2001): 362.

getirebilmek olmuştur. Batı ile uyumlu politikalar çerçevesinde ekonominin liberalleştirilmesi amacıyla serbest piyasa ekonomisine geçilmesi doğrultusunda reformlar yapılmıştır. Bu kapsamda özelleştirme politikaları hızla hayata geçirilmiştir. Batı destekli yapılan özelleştirme politikalarıyla oligarklar ve medya tekelleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Giderek güçlenen oligarklar Rus siyasal hayatında da etkin hale gelmeye başlamışlardır. Yapılan ekonomik reformlar kapsamında uluslararası ekonomik destek kuruluşlarından (IMF, WB vb.) geri ödemeli olarak alınan yardımlar ekonomiyi iyice çıkmaza sürüklemiştir. Halka refah ve iç politikaya istikrar getirmekten uzak olan bu reform hareketleri RF'nun ekonomisini dış borçlara bağımlı hale getirmiştir.⁷⁷

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve SSCB'nin de dağılmasıyla tek süper güç olarak uluslararası sistemde kalan ABD, Orta Doğu bölgesinde Sovyet Rusya'nın etkisinin azalmasıyla daha rahat etkinlik gösterebilme imkânına kavuşmuştur. Rusya Federasyonu Soğuk Savaş sonrası kendi ekonomik ve sosyal sorunlarını ve iç politik çekişmelerini çözmeye odaklanmıştır. Bu sebeple dış politikasında özellikle Orta Doğu'da Sovyet dönemindeki etkinliğini kaybetmiştir. 'Yakın Çevre (Orta Asya ve Güney Kafkasya)' olarak adlandırdığı bölgenin dışında aktif bir dış politika izleyememiştir.⁷⁸

Başkanlığının ilk yıllarında (1991-1993) Atlantikçi bir anlayışla ülkeyi yöneten Yeltsin bu bağlamda dış politikasında Batı ile uyumlu hamlelerde bulunmuştur. Ancak aşırı Batı yanlısı tutum iç politikada hükümete tepkileri arttırmıştır. İç politikada kamuoyu desteği giderek azalan Yeltsin tepkilere duyarsız kalmayarak dış politikada birtakım değişikliklere gitmiştir. 1993 sonrası Avrasyacı yaklaşım yükselişe geçmiştir. İç politikada bu yaklaşımın yükselişe geçmesiyle dış politikanın çerçevesi de Batı eksenli olmaktan uzaklaşarak eski Sovyet coğrafyası üzerinden şekillenmiştir. Yeni dış politikasında Yakın Çevre olarak tanımladığı bölgeyi dış politikada önceliğine alan Rusya bu devletleri tek çatı altında toplamayı hedeflediği Bağımsız Devletler Topluluğu'nu oluşturmuştur.⁷⁹

⁷⁷ Kenan Turgutoğlu, *Rusya Federasyonu'nda*, 8-9.

⁷⁸ Saynur Derman, "Orta Doğu'da İki Etkin," 9.

⁷⁹ Arı, *Irak, İran*, 332.

200 yılı aşkın süre boyunca Rusya'nın egemenliğinde olan BDT ülkeleri Sovyet Rusya'nın dağılmasıyla bağımsızlıklarına kavuşmuştur. 1991-1992'li yıllarda bu devletlere karşı net bir dış politika belirlenememiş ancak 1993'te ilan edilen Yakın Çevre Doktrini ile RF bu devletlere karşı dış politikasının çerçevesini belirlemiştir. Bu bağlamda BDT ülkelerinin bulunduğu eski Sovyet coğrafyasını ulusal çıkarları açısından hayati önemde bir coğrafya olarak görmüş ve bu bölgeye kendisinin dışında herhangi bir dış gücün veya uluslararası örgütün nüfuz etmesinin mümkün olmadığı deklare edilmiştir. Bunun yanında BDT ülkelerine 'Barışı Koruma Gücü' adı altında Rus askeri güçleri konuşlandırılarak bu coğrafyada bir güvenlik ortamı sağlanacağı ve RF'nun bu coğrafyada ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğu belirtilmiştir.⁸⁰

1993 ulusal doktrininde Orta Doğu bölgesi de yer almıştır. Bu bağlamda bölgede yaşanan Arap-İsrail çatışmalarının ve diğer bölgesel savaşların sonlanması ve bölgede barışın tesis edilmesi için çaba gösterileceği belirtilmiştir. Orta Doğu bölgesinin Rusya'ya coğrafi olarak yakın konumda olması ve zengin yeraltı kaynaklarına sahip olması nedenleriyle bölgenin RF için önemine de vurgu yapan doktrinde bölgeye yönelik politikalarda ABD ve diğer batılı güçlerle eşgüdümlü hareket edilmesi gerektiğinin önemine de vurgu yapılmıştır. Rus dış politikasında dönemin Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev'in Atlantikçi yaklaşımı batı yanlısı dış politik söylemlerin ana kaynağını oluşturmaktaydı.⁸¹

1996'da Yeltsin ikinci kez başkanlığa getirilmiştir. Aynı yıl Dışişleri Bakanlığına getirilen aynı zamanda Orta Doğu uzmanı olan Yevgeniy Primakov'la birlikte Rusya'nın dış politikasında birtakım dönüşümler yaşanmıştır. Primakov Doktrini adıyla anılan ulusal doktrinle Atlantikçi dış politik yaklaşım yerine Avrasyacılık yaklaşımı ikame edilmiştir. Primakov ile Avrasyacılık devlet politikası haline getirilmiş ve bu yaklaşım 1996 yılı ve sonrasında Rusya dış politikasında çok kutuplu bir uluslararası sistem

⁸⁰ A. Sait Sönmez, "Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri," *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no.27, (2015): 2.

⁸¹ Özkan Ayık, *Putin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Orta Doğu Politikasında İran'ın Önemi*, (Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2020), 12.

hedefinde olmuştur.⁸² RF bu dönemde dış politikasını, dışişleri başkanının değiştirilmesi ile yeniden revize etmiştir. Avrasya, BDT ülkeleri ve çevresi ve Orta Doğu’da Batılı devletlerin nüfuzunun azalması gerektiğini belirten Primakov doktrini, yakın çevre olarak görülen bölgede de batı etkisinin bulunmaması gerektiğini vurgulamıştır. Soğuk Savaş’ın galibi tek süper güç olan ABD’ye karşı bir meydan okuma olan doktrinin amacı Rusya’nın yeniden küresel bir güç olarak uluslararası sisteme dönüşünü sağlamaktır. Batılı devletlerin yanında Çin, Kuzey Kore, Japonya ve İslam dünyası ile de ilişkilerin geliştirilmesinin önemi vurgulanarak çok yönlü ve çok kutuplu bir dünya düzeninin oluşturulması hedefleri belirtilmiştir.⁸³

Her ne kadar doktrinde RF’nun hedefi Sovyet Rusya’nın uluslararası sistemdeki gücüne kavuşmak olarak belirtilmişse de Birinci Çeçenistan savaşından alınan mağlubiyet, ülke içindeki iç politik krizler, ekonomik ve mali sıkıntılar ülkeyi çıkmaza sokmuştur. Artan iç ve dış borçlanmalarla ülke tam bir darboğaza girmiştir. Yeltsin 8 yıllık iktidarı süresince bir taraftan ülkeyi yeniden eski güçlü pozisyonuna getirmeye çabalamışsa da ülke ekonomik, mali, siyasi sorunlar nedeniyle istikrarın sağlanamadığı bir durumla karşı karşıya kalmıştır.⁸⁴ İç sorunlarının çözümüne odaklanan ve Orta Doğu, Kuzey Afrika vb. bölgelerde neredeyse tümüyle varlığını sonlandıran RF bu bölgelerden gelen ihracat gelirlerinin de azalmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Orta Doğu’nun Sovyet Rusya’nın en büyük silah pazarı olduğu göz önüne alındığında satışların azalması, Batı’nın ambargo ve yaptırımlarına karşı tavır alınmaması nedenleriyle de Rusya ekonomisi büyük darbe almıştır. 1989’da 19,8 milyar dolarlık ihracat gelirleri 1991 ve sonrasında 6,6 milyar dolara gerilemiş ve azalmaya da devam etmiştir.⁸⁵

Yeltsin’in 1991’den 1996’ya kadar süren ilk başkanlık döneminde izlenen Batı eksenli dış politika ve ülke içi ekonomik, siyasi ve sosyal krizler nedeniyle uzaklaşmak zorunda

⁸²Giray Saynur Derman, “Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Dönemi Rus Dış Politikası Paradigmaları,” *Akademik Bakış* 10, no.19, (2016): 287-289.

⁸³ Salih Yılmaz, *Putin Dönemi Rusya Dış Politikası ve Güvenlik Doktrinleri*, (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2019), 55-56.

⁸⁴ “Turgutoğlu,” *Rusya Federasyonu’nda*, 41-42.

⁸⁵ Olga Oliker vd., *Russian Foreign Policy Sources and Implications*, (Santa Monica: RAND Corporation, 2009), 76.

kaldığı Orta Doğu ülkeleriyle düşük düzeyli seyretse de ilişkileri devam etmiştir. Bu bağlamda Moskova'nın bölgedeki stratejik ortaklarından olan İran ile siyasi ilişkileri zayıflamış, Irak'la Batılı devletlerin uyguladığı ambargolar nedeniyle bu dönemde aktif bir ilişki kurulamamıştır. Soğuk Savaş döneminde Sovyet Rusya'nın siyasi, askeri ve ekonomik olarak desteklediği Mısır ile de Yeltsin dönemi ilişkiler asgari düzeyde olmuş ve ticaret hacminde büyük oranda düşüşler görülmüştür. RF'nun İran'a silah ihracından rahatsızlık duyan Suudi Arabistan ile Yeltsin dönemi ilişkiler ise dalgalı bir seyrinde olmuştur ve ekonomik anlamda da bu dönemde bir ilerleme kaydedilememiştir. SSCB döneminde Arap-İsrail sorununda İsrail'e karşı Arapları destekleyen Rusya bu dönemde Batı eksenli dış politikası çerçevesinde İsrail ile ilişkilerini geliştirmiş ve Filistin'e siyasi desteğini azaltmıştır. Yeltsin ikinci başkanlık döneminde (1996-1999) 'Pragmatik Avrasyacılık' tutumuna sahip Yevgeniy Primakov'un dışişleri bakanlığına gelmesiyle birlikte dış politikasında Orta Doğu'ya yönelik dış politik yaklaşımı ilk dönemin tam tersi olmuş ve Orta Doğu ülkeleriyle ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. 1996 Primakov Doktrini ile RF Orta Doğu'da yeniden Arap devletlerini destekleyici yönde politikalara sahip olarak Soğuk Savaş dönemindekine benzer mahiyette etkin rol üstlenmeye ve ABD'nin tek taraflı karar alma yönündeki girişimlerini engellemeye çalışmıştır.⁸⁶

İç politikada istikrarlı bir ortamın olmaması sebebiyle Yeltsin döneminde Rus dış politikası iddialı bir çizgide olmayıp daha ziyade yakın çevresi ile ilişkileri sürdürmek ve korumak olarak belirlenmiştir. Devlet içi faktörlerin elverdiği ölçüde dış politikada iddialı ve aktif hamleler belirlenebilmesi kapsamında Yeltsin döneminde elverişsiz iç politika koşulları nedeniyle Rusya dış politikasında Putin dönemine kıyasla pasif kalmıştır. Dış politikasında Rusya'yı etkin olmaktan alıkoyan iç politika unsurları; Çeçen sorununun ülke içi güvenliği tehdit etmesi, özelleştirme programı kapsamında yapılan reformlarla ekonominin giderek zayıflaması ve belli kimselerin zenginleşerek oligarkların ortaya çıkması ve ülke siyasetinde etkin olmaları, yerel idari birimler üzerindeki denetim eksikliği ve bu sebeple bu birimlerin merkezden uzaklaşmaları, gevşek ve zayıf bir idari yapılanmanın var olması vb. nedenler sayılabilir. Özellikle Çeçenlerle 1994-1996 yılları

⁸⁶ Murad Aıdınov, 2000 *Yılından* Sonra Rusya'nın Orta Doğu Politikası, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2013), 57-77.

arasındaki savaştan alınan mağlubiyet sonrası kamuoyu desteğini kaybeden Yeltsin dönemi Rusya dış politikasında etkili ve aktif adımlar atamamıştır.⁸⁷

2.2.2 Vladimir Putin Dönemi İç Politika Unsurları Kapsamında Rus Dış Politikası

Boris Yeltsin 1999'da istifa etmiş ve Devlet Başkan Vekilliği görevine Vladimir Putin'i atamıştır. 2000 yılında yapılan seçimle Putin resmen RF'nun Devlet Başkanı seçilmiştir. Putin, selefi Yeltsin'den ülke içinde siyasal, toplumsal ve ekonomik sıkıntıların yaşandığı bir ülke devralmıştır. Ülke içinde mevcut olan sorunlarla uğraşmak durumunda kalan ve dış politikada da Batı eksenli tutuma sahip olan Yeltsin, bundan dolayı Orta Doğu'da çok aktif politikalar geliştirememiş ve 1990'lı yıllar boyunca RF'nun bu bölgedeki etkinliği yok denecek kadar düşük seviyede seyretmiştir. Ancak Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte RF yeniden Soğuk Savaş dönemindeki prestijine ve gücüne kavuşma yönünde başarılı politikalar belirleyerek güçlü adımlar atmıştır.⁸⁸

1991 sonrası Sovyet coğrafyasında tam bağımsızlık isteyen bölgelerden biri olan Çeçenistan'la RF arasında 1994 ve 1999 yıllarında iki savaş gerçekleşmiş ve Çeçenlerin bağımsızlık mücadelesi dönemin devlet başkanı Yeltsin'in iç siyasette ilgilenmek durumunda kaldığı en önemli meselelerden biri olmuştur. Putin döneminde de devam eden Çeçenistan sorunu, bölgede RF'nun siyasi varlığının ve askeri gücünün kullanılmasıyla çözüme kavuşturulmuştur. 2003 yılında Moskova'nın desteklediği siyasi lider iktidara getirilerek bölgenin statüsü Rusya'ya bağlı özerk cumhuriyet olarak belirlenmiştir ve 2009'da taraflar arasında savaş resmen sona ermiştir.⁸⁹

Putin iktidarının ilk dönemi olan 2000-2008 yılları arasında RF'nu yeniden küresel bir güç olarak konumlandırmaya yönelik atılımlarda bulunmuştur. Putin, ülke içi ekonomik, siyasi ve sosyal sorunların çözüme kavuşturulmasıyla dış politikada da başarılı adımlar

⁸⁷ "Turgutoğlu," *Rusya Federasyonu'nda*, 26-27.

⁸⁸ Saynur Derman, "Bağımsız Devletler," 290-91.

⁸⁹ "Çeçenistan," *İnsamer*, 2020,
<https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-ı-cecenistan/>

atılabileceği yönünde bir tutumla iç ve dış siyasete istikrarlı bir yön vermeye çalışmıştır. Bu bağlamda RF'nun etkisi altında olan bölgelere emsal teşkil etmemesi için Çeçenistan'ın tam bağımsızlık taleplerine askeri güç kullanarak karşılık vermiş ve sorunu bu şekilde çözerek diğer ülkelere de gözdağı vermiştir. Bunun yanında Yeltsin döneminde uygulanan liberal ekonomi politikalarıyla güçlenen Rus oligarkları da başarılı girişimleriyle bertaraf etmiş ve medyayı da kontrolüne almıştır.⁹⁰

Putin RF'nun sahip olduğu doğalgaz, petrol vb. enerji kaynaklarının varlığının farkındalığıyla bu kaynakların ihracından güçlü miktarlarda gelir elde etmeyi ve ülkeyi kalkındırmayı başarmıştır. Yükselen fiyatlarıyla enerji kaynaklarından elde edilen gelirle iç ve dış borçlar kapatılmış, döviz rezervleri yükselmiş ve milli gelir arttırılmıştır. Tüm bu olumlu gelişmeler halka da yansıtılarak ülke içinde refah seviyesi yükseltilmiştir. Ülke içi ekonomik, siyasal vb. faktörlerin dış politika yapım sürecini etkilediği göz önüne alındığında pozitif seyreden bu alanlardaki gelişmeler ışığında RF dış politikasında emin adımlar atmış ve yeniden uluslararası sistemde merkezi bir aktör ve dengeleyici bir güç statüsüne ulaşmaya başlamıştır.⁹¹

Putin döneminde RF kaybettiği küresel nüfuzunu tekrar kazanabilmenin yolunu yakın çevresi ve diğer bölge ülkeleriyle iyi ilişkiler içinde olmak ve diplomasiyi en makul dış politika aracı olarak kullanmak olarak belirlemiştir. Bu bağlamda dış politika önceliğinde RF'nun yakın çevresi olarak nitelendirdiği BDT ülkeleri olmakla birlikte bu dönemde Orta Doğu'ya yeniden önem atfedilerek bölge ülkeleriyle bağlar yeniden kurulmaya çalışılmıştır. Özellikle Arap Baharı sonrası bölgede nüfuzunu yeniden hissettiren RF, bölgeye yönelik proaktif politikalar izlemiştir.⁹²

Putin dış politikada istikrarlı, pragmatik ve ülkenin ulusal çıkarlarına dayalı bir siyaset gütmüştür. Bu anlayış çerçevesinde Orta Doğu politikalarını da şekillendiren Putin

⁹⁰ Aydınov, "2000 Yılından," 27-30.

⁹¹ "Medvedev Kukla Olmayabilir," *Yenişafak*, e.t., Aralık 20, 2021.

<https://www.yenisafak.com/yerel/medvedev-kukla-olmayabilir-116207>

⁹² Mehmet Çağatay Güler ve Mehmet Akif Teke, *Resmî Belgeler Işığında Rusya'nın Dış Politika Eğilimi*, İstanbul: Seta Yayınları, 2021), 16-17.

yönetimi, ABD karşısında bölge devletleriyle iyi ilişkilerini arttırma ve olumsuz imajını yok etmeye çalışmıştır. Bölge devletleri; RF'nun askeri-teknolojik mallarının en büyük pazarı olması ve büyük Rus şirketlerinin bu bölgelerde enerji kaynaklarının işlenmesi için büyük yatırımlar yapmaları nedenleriyle Rusya için önemli yatırım alanları olarak görülmektedir. Özellikle ABD'nin 2001 Afganistan ve 2003'te de Irak'ı işgalinden sonra bölgede hâkim olan anti-Amerikan yaklaşımı RF'nun yeniden popülaritesinin artmasında etkili olmuştur. ABD'ye alternatif olarak bölge devletleri RF ile ilişkilerini özellikle silah ticareti konusunda Putin iktidarı döneminde geliştirmişlerdir.⁹³

Bu bağlamda RF, ABD'den boşalan yeri geliştirdiği ikili ilişkilerle doldurmaya çalışmıştır. Bu hedef doğrultusunda; RF Devlet Başkanı Putin ilk başkanlık döneminde Suudi Arabistan ile üst düzey ziyaretler gerçekleştirmiş ve bu ziyaret süreçlerinde birçok alanda anlaşmalar imzalamışlardır. Siyasi bağları da güçlenen Moskova -Riyad hattında, Suudi Arabistan'ın Çeçen Müslümanlara destek verdiği iddiasıyla ilişkiler gerilse de ticaret hacmi 2003 sonrası sürekli olarak artış göstermiştir. En önemli stratejik müttefik olan İran'ın Cumhurbaşkanlığı düzeyinde resmi ziyaretiyle ekonomik alandan stratejik ortaklığa birçok alanda anlaşmalar imzalanmıştır. İki devlet ortak düşmanları ABD'ye karşı özellikle Arap Baharı sürecinde aynı tarafta yer alarak olaylara müdâhil olmuşlardır. Buşehr nükleer enerji santrali vb. büyük çaplı projelerle Tahran-Moskova ilişkileri ulaştırma, ekonomi, ticaret, nükleer enerji vb. birçok alanda artarak devam etmiştir. Bir diğer bölge ülkesi Irak'la ilişkiler ise 2003 işgali sonrasında Irak'ın yeniden yapılanması sürecinde RF'na resmi düzeyde ziyaretler yapmasıyla ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Putin'in bu dönemde Irak'a yönelik öncelikli dış politik hedefi ülkeyi siyasi olarak istikrara kavuşturarak güvenli hale getirmek olmuştur. Moskova-Bağdat ilişkileri yavaş ve istikrarlı bir şekilde olumlu seyretmiştir.⁹⁴

Putin iktidarının ilk döneminde kendi adıyla deklare edilen Putin Doktrininde 2000 sonrasında günümüze Rusya'nın tehdit olarak algıladığı Avrupa Birliği, NATO vb.

⁹³ Purtaş, "Rusya ve Arap," 69-71.

⁹⁴ Fatima Mirzaliyeva, "Putin Dönemi Rus Dış Politikası," *İnsamer*, Ağustos 1, 2017. https://insamer.com/tr/putin-donemi-rus-dis-politikasi_779.html

Batılı uluslararası örgütlenmelerin RF'nun arka bahçesi olarak nitelendirdiği bölgelere ve Doğu'ya doğru geliştirdikleri genişleme politikaları Putin iktidarınca sert bir şekilde karşılanmış ve gerektiği durumda askeri güç kullanılabileceği de belirtilmiştir. Doktrin kapsamında belirtilen bu yaklaşım RF'nun 2008'de Batı yanlısı yönetime sahip Gürcistan'ın iç sorunları sırasında ülkeye askeri müdahalesi ve Ukrayna'nın AB ile yakınlaşması üzerine devam eden süreçte 2014 yılında Kırım'ın ilhaki ile uygulamaya geçirilerek ABD ve AB ülkelerine ultimatoma verilmiştir.⁹⁵ 8 yıllık iktidarının sonunda Putin RF'nu yeniden küresel sistemin başat aktörlerinden biri konumuna getirmiştir. RF'nu yeniden eski gücüne kavuşturmayı başaran Putin bunu ülkenin sahip olduğu en güçlü iki kaynak olan silah sanayi ve enerji kaynaklarına yaptığı yatırımla bu iki alanda ülkelerle ticaretini arttırarak gerçekleştirmiştir.

2008'de Dimitri Medvedev'in Devlet Başkanlığında güncellenen dış politika konseptinde RF için öncelikli dış politika bölgeleri ve tehdit unsurlarının yanında Orta Doğu ve Afrika bölgelerine de yer verilmiştir. Bu bağlamda, Filistin'in bağımsız bir devlet olarak kurulması belirtilmiş, olası Arap-İsrail çatışmalarının barışçıl yollardan çözülmesi için destekte bulunulacağı vurgulanmış ve bu coğrafyalarda istikrarlı yönetimlerin oluşturulması ve iş birliklerinin arttırılmasının beklendiği ifade edilmiştir.⁹⁶

Putin sonrası deklare edilen dış politika konseptlerinde Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgelerine de yer verilmiş olmakla Putin döneminde bu bölgelerin RF için önemi ve dış politikasında önceliğe sahip olması vurgulanmaktaydı. Bu bağlamda 2013 yılında yeniden başkanlık koltuğuna oturan Vladimir V. Putin tarafından yenilenip onaylanan dış politika konseptinin genel çerçevesi ve kapsamı öncekilerle benzer olmakla birlikte değişen uluslararası ve ulusal konjonktüre bağlı olarak birtakım değişikliklerde ihtiva etmekteydi. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da 2010 sonrası başlayan halk ayaklanmaları sonucunda bölgede domino etkisiyle diktatör rejimler yıkılmış veya değişmiştir. Arap Baharı süreciyle ilgili konu başlığına da yer verilen dış politika konseptinde bölge ülkelerinin içinde bulundukları istikrarsız durumun ilgili ülkelerin toprak bütünlüklerine,

⁹⁵ Salih Yılmaz, *Rusya Neden Suriye'de?* (Ankara: Yazar Yayınları, 2016), 41-43.

⁹⁶ Ayık, "Putin," 17-18.

egemenliklerine ve iç işlerine müdahale edilmeksizin RF'nun sürece katkı sağlamayı amaçladığı belirtilmektedir. Bu çerçevede Arap Baharı sürecinde Orta Doğu ve Kuzey Afrika politikalarını şekillendiren RF, yıllardır süren Arap-İsrail sorununun çözümüne ve buna bağlı olarak bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasına ve İran'ın sahip olduğu nükleer gücü barışçıl olarak kullanmasına da vurgu yapılmıştır. RF bölgedeki sorunların çözümünde BMGK, Arap Ligi, Körfez İş birliği Konseyi, İslam İş birliği Örgütü vb. uluslararası örgütlerle uyumlu politikalar izlemiştir.⁹⁷

Arap Baharının Tunus'ta patlak vermesiyle birlikte RF, ihtiyatlı bir tavır takınmış ve bekle-gör siyaseti gütmüştür. Tunus ve Mısır'daki halk hareketlerinden büyük bir tehdit algılamamış hatta demokratikleşme yolunda olumlu adımlar olarak değerlendirmiştir. Ancak ayaklanmaların hızla tüm bölgeye yayılması sonrası Arap Baharı sürecini yakın çevresi olarak nitelendirdiği bölgede 2000'li yıllarda yaşanan Renkli Devrimlere benzetmiştir ve bu nedenle ayaklanmaların ülke sınırlarına tekrar gelmesinden çekinmiştir. Yukarıda bahsedildiği şekilde ilk etapta krizleri uluslararası kuruluşların çatısı altında çözmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Ocak 2011'de Libya'ya da sığınan ayaklanmalar karşısında iktidarı elden bırakmayan ve halkına karşı sert askeri güçle karşılık veren Muammer Kaddafi'ye yönelik dış askeri müdahale kararına BMGK çatısı altında çekimser yönde oy kullanmıştır.⁹⁸

Libya müdahalesinde NATO'nun BM'nin belirlediği sınırların dışına çıkması ve ayaklanmaların Suriye'ye de sıçramasıyla RF tutumunu değiştirerek Arap Baharı sürecindeki devrimlerin karşısında olmuştur. Libya'da Kaddafi'nin devrilmesiyle stratejik ve ekonomik ayrıcalıklarını kaybeden RF Suriye vb. ülkelerdeki kazanımlarını korumak için bölge ülkeleriyle pragmatik ilişkiler kurarak sahip olduğu imtiyazları ve çıkarlarını korumaya yöneldi. Rusya için hem avantaj hem de dezavantaj barındıran Arap Baharı sürecinde RF özellikle Suriye'de 2015 sonrasında askeri varlık bulundurma avantajını ve devrilen yönetimlerin yerine gelen yeni yönetimlerle olumlu ilişkiler

⁹⁷ Uğur Tatlı, *Yumuşak Güç Çerçevesinde Rusya Federasyonu Dış Politika Konseptleri ve Pratikleri*, (Yüksek Lisans Tezi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, 2018), 69.

⁹⁸ Tekin, "Geçmişten," 36-37.

kurabilme fırsatları yakalamış oluyordu. Ancak tarihsel olarak ilişki içinde olduğu ve birtakım kazanımlara sahip olduğu haklarını devrilen liderlerle birlikte kaybetmesiyle dezavantajlı durumlar da söz konusu olmaktaydı.⁹⁹

Putin yönetimi Orta Doğu'daki ayaklanma dalgasını demokratik haklar elde etme gerekçesinden ziyade İslami unsurları ön planda tutan yönetimlerin iktidara gelmesi olarak yorumlamış ve bu durumun ülkesinde yaşayan Müslüman nüfusa ve uzun yıllar mücadele ettiği Çeçen sorununa ve Kuzey Kafkasya devletlerine de örnek teşkil etmesinden çekinerek ayaklanmaların kendi sınırlarına gelmesinden endişe duymuştur. Bunun yanı sıra RF'nun en büyük silah pazarı konumunda olan bölgede ayaklanmalar sonrası değişen iktidarlara birlikte RF birçok ticaret ortağını da kaybetmiş ve bölge devletleriyle ticaret hacminde maddi kayıplar yaşamıştır.¹⁰⁰

Mısır, Libya ve Tunus'ta Arap Baharı sürecinde bölgeye yönelik aktif bir politika izlemeyen Rusya, bu devletlerin iktidarlarının değişmesiyle ekonomik, ticari vb. alanlardaki tüm kazanımlarını kaybetmiş ve NATO'nun Libya müdahalesinin ardından sürece yönelik tutumunu değiştirerek daha aktif rol almaya başlamıştır. Özellikle Suriye'de ayaklanmaların başlaması ve günümüze kadar süren iç savaşa evrilmesi sürecinde proaktif bir rol alan RF, Esad rejiminin en büyük destekçisi olmuştur. Suriye'deki ekonomik ve stratejik imtiyazlarını da diğer bölge ülkelerindekine benzer şekilde kaybetmek istemeyen Putin yönetimi, bu nedenle Suriye krizinin başlangıcından iç savaşa evrilmesi sürecine kadar rejimin destekçisi olmuştur. Dünya siyasetinde yeniden başat bir aktör konumuna gelen RF, Orta Doğu vb. bölgelerde ortaya çıkan bölgesel çatışmalarda da sahip olduğu askeri gücüyle caydırıcı girişimlerde bulunmaktadır. Suriye'ye istikrarlı desteğinin arkasında yatan ekonomik, askeri, siyasi ve stratejik sebeplerin varlığı Rusya'yı bölgede etkin kılan faktörlerdir.¹⁰¹

⁹⁹ Duygu Dersan Orhan, "Rusya Dış Politikasında Orta Doğu: Arap Baharı Sonrası Tehditler ve Fırsatlar," *Avrasya Etüdleri* 53, no.1, (2018): 6-7.

¹⁰⁰ Dersan Orhan, "Rusya Dış," 9-10.

¹⁰¹ Tekin, "Geçmişten," 37-38.

2.3. Soğuk Savaş Dönemi (1947-1991) SSCB'nin Suriye Politikası

Rusya'nın Suriye'ye ilgi duyması Çarlık dönemine kadar uzansa da bölgeye yönelik aktif politikalar izlemesi ve bölgeye nüfuz etmeye başlaması İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra mümkün olabilmıştır. Savaş sonrası Orta Doğu bölgesinde ve Suriye özelinde aktif politikalar izleyen SSCB, Suriye ile günümüze kadar süregelen ikili ilişkilere ve birtakım stratejik haklara sahip olmuştur.¹⁰²

1946 yılında Fransız sömürgesinden çıkarak bağımsızlığını kazanan Suriye ile SSCB arasında ilişkiler bağımsızlık sonrası dönemde imzaladıkları gizli bir müttefiklik anlaşması ile başlamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Fransa ve Birleşik Krallığı'nın Orta Doğu bölgesinde etkisinin azalmasıyla bölgeye Sovyet Rusya nüfuz etmeye başlamıştır. Suriye'de Sosyalist yapıda olan Baas partisinin etkinliği ile dönemin Soğuk Savaş taraflarından SSCB'nin uyuşan ideolojileri nedeniyle bir yakınlık kurulmuştur. 1950'lerden sonra Suriye'de daha etkin olmaya başlayan Baas partisi ile milliyetçilik ve Batı karşıtı söylemler artmaya başlamıştır. Soğuk Savaş döneminde Batıdan uzaklaşan Suriye alternatif güç olan SSCB'ye yaklaşmış ve yakın ilişkiler kurulmuştur.¹⁰³

Esasında SSCB-Suriye ilişkileri Suriye'nin bağımsızlığından önce 1944'lere dayanmaktaydı ancak resmi düzeyde 1946 sonrası kurulan ilişkiler Soğuk Savaş dönemi boyunca olumlu bir seyirde ilerlemiştir. SSCB açısından Orta Doğu'da yatırım yapılabilecek en güvenilir müttefikler Suriye ve 1970'te Nasır'ın ölümüne kadar Mısır olmuştur. Soğuk Savaş yıllarında SSCB için Mısır'dan ziyade ilişkilerin zirveye çıktığı ve stratejik müttefik olan Suriye önemli bir ülke olmuştur. Diğer bölge ülkelerine göre Suriye; Batı bloğundan göreceli bağımsızlığı, Baas Partisinin varlığıyla ideolojik ortaklık ve stratejik konumu nedenleriyle SSCB'nin ilgi odağında olmuştur. Rus Çarı Petro döneminde var olan sıcak denizlere inme ideali ve haleflerince de benimsenen bu dış

¹⁰² Araz Aslanlı, "Rusya'nın Suriye Politikası," *ORSAM Bakış*, no:75, (2018): 2.

¹⁰³ Burak Çalışkan, *Vladimir Putin Dönemi Rusya'nın Suriye Politikası*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2018), 31-32.

politika yaklaşımını gerçekleştirebilmenin Orta Doğu'daki kilit ülkesi olan Suriye, Akdeniz'e kıyısı olmasıyla stratejik bir öneme sahip olmuştur.¹⁰⁴

Soğuk Savaş döneminde Orta Doğu bölgesi SSCB ve ABD'nin bölgeye nüfuz etme girişimlerine paralel olarak iki bloğun güç mücadelelerinin ve rekabetlerinin en çok hissedildiği bölgelerden birisi olmuştur. Bu bağlamda bölgede yaşanan savaş ve çatışmalara taraflara destek vererek bölgede müttefik kazanmaya çalışan SSCB ve ABD süper güçleri bölge devletlerine askeri, teknik, ekonomik, diplomatik vb. desteklerde bulunmuşlardır. Bu dönemde bir önceki bölümde detaylandırılarak aktarılan Arap-İsrail çatışmalarına şahitlik eden bölgede ABD ve İsrail'e karşılık Mısır ve Suriye'yi destekleyen SSCB, Arap devletlerinin sempatisini kazanmıştır. Bu dönemde ABD'nin Eisenhower Doktrini, Bağdat Paktı vb. Sovyet etkisini azaltma yönündeki hamleleri Suriye'yi SSCB'ye daha da çok yakınlaştırmıştır. ABD ve İsrail tehditlerine karşı SSCB ve Suriye arasında Nisan 1950'de 'Saldırmazlık Paktı' imzalanmıştır.¹⁰⁵

Soğuk Savaş döneminde Suriye'yi SSCB'ye yakınlaştıran ideolojik ortaklık, Suriye'nin stratejik konumu, ortak düşman algısı (ABD/İsrail) vb. nedenlerden dolayı iki devlet arasında ekonomik, teknik ve askeri alanlarda birçok anlaşma imzalanmıştır. İsrail'e karşı verilen savaşlarda SSCB, Suriye'ye yüklü meblağlarda imzalanan anlaşmalara dayanarak askeri teçhizat göndermiştir. Sovyet Rusya kökenli askeri uzman gönderiminde de bulunan ülke Suriye'ye yönelik Batılı güçlerce uygulanan ambargolar nedeniyle Çekoslovakya üzerinden yardımlarını gerçekleştirmiştir.¹⁰⁶

1956 Süveyş Krizi, 1967 ve 1973 yıllarında gerçekleşen Arap-İsrail savaşlarında Arap tarafında yer alan ve Arap devletlerine askeri, ekonomik vb. desteklerde bulunan SSCB, Soğuk Savaş döneminde Orta Doğu bölgesine savaşlar üzerinden taraflara desteklerde bulunarak nüfuzunu güçlendirmiştir.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Andrej Kreutz, "Syria: Russia's Best Asset in The Middle East," *Russie. Nei. Visions* 55, (2010): 7.

¹⁰⁵ Hamza Akengin ve Ayşe Yaşar, "Suriye'nin Jeopolitik Konumu Bağlamında Suriye-Rusya İlişkileri," *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3, no.32, (2018): 36-37.

¹⁰⁶ Aslanlı, "Rusya'nın," 2-3.

¹⁰⁷ Dosbolov, "Arap-İsrail," 3-4.

Kasım 1970’te kansız bir darbe ile yönetime gelen Baas Partisi, Nisan 1971’de yapılan seçimle Hafız Esad’ı ülkenin devlet başkanlığına getirmiştir. Esad’ın başkan olmasıyla küresel sisteme benzer bakış açılarına sahip iki ülke ekonomik, askeri vb. ilişkilerini daha da geliştirmiştir. Soğuk Savaş döneminde küresel sistemin konjonktürüyle uyumlu olarak devletler yüksek tehdit algılamasıyla silahlanmaya yönelmiştir. Bu bağlamda Suriye’de Batı bloğundan tehdit algılamasıyla silah ihtiyacını büyük oranda Sovyet Rusya’dan karşılamıştır. Bu dönemde Suriye komünist olmayan en büyük SSCB silah alıcısı olmuştur.¹⁰⁸

Hafız Esad’la birlikte Suriye daha istikrarlı bir yapıya kavuşmuştur. İlk resmi dış ziyaretini Moskova’ya gerçekleştiren Esad, bu ziyaretıyla ilişkileri üst düzeye taşımıştır. Bu ziyaret sırasında iki devlet lideri askeri, ekonomik vb. içeriklerde anlaşmalar imzalamıştır. 1971’de imzalanan bu anlaşma kapsamında Esad, Sovyet Rusya’ya Suriye’nin Tartus liman şehrinde bir donanma askeri üssü açma hakkını ve bu hayati bölgede sürekli var olabilme imkânını vermiştir. Bu kazanım Rusya’nın bugün Suriye’de yaşanmakta olan iç savaşta muhaliflere karşı Beşar Esad rejimine verdiği desteğin en önemli sebeplerinden birini oluşturmaktadır. Sovyet coğrafyası dışındaki bir ülkede ilk askeri üs olma özelliğine sahip olan Tartus üssü SSCB’nin sıcak denizlere inme idealinde önemli bir kazanım olarak görülmüştür.¹⁰⁹

Sovyet Rusya’nın Suriye’ye yaklaşmasına neden olan en önemli konu 1970 yılında hayatını kaybeden SSCB yanlısı Nasır’ın yerine Mısır başkanlığına Batı yanlısı Enver Sedat’ın geçmesi olmuştur. Enver Sedat’ın Batı yanlısı tutumu Suriye’yi bölgede Sovyet Rusya’nın tek müttefiki haline getirmiştir. Suriye’ye askeri, diplomatik vb. alanlarda destek veren SSCB bunun karşılığını Tartus’ta donanma askeri üssü elde etmekle almıştır. Bu bağlamda 1963’te Baas Partisi’nin Suriye’de iktidarı ele alması sonrası hızla gelişen ilişkiler, 1970 sonrası Nasır’ın ölümüyle müttefiklik seviyesine gelmiş ve İsrail ve Batı

¹⁰⁸ Osman Ağır ve Meram Tatlı, “Bir Hibrit Savaş Yöntemi Olarak Terör ve Suriye İç Savaşı,” *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, no.8, (2020): 294-95.

¹⁰⁹ Yılmaz, *Rusya Neden Suriye’de?* 155.

bloğuna karşı ittifaklık kuran devletlerin ikili ilişkileri Soğuk Savaş'ın bitimine kadar sürmüştür.¹¹⁰

Bu dönemde, Mısır'ın Camp David anlaşmaları sonrası İsrail'le yakınlaşması Sovyet Rusya- Suriye yakınlaşmasına da katkı sağlamıştır. SSCB, artan İsrail tehdidine karşılık Suriye'ye askeri ve ekonomik yardımlarını arttırmaya devam etmiştir. 1976'da Mısır Devlet Başkanı Sedat Sovyet Rusya ile 1971'de imzalanan Dostluk ve İş birliği Anlaşmasını feshedip Batı ile temaslarını arttırınca bölgede Sovyet Rusya'nın tek müttefiki olarak Suriye kalmaktaydı. Bu gelişmeler ışığında Ekim 1980'de Suriye ile Sovyet Rusya arasında 20 yıllık süre için Dostluk ve İş birliği anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre taraflardan herhangi birine yönelik bir saldırı olması veya tarafların tehdit algılaması durumlarında anlaşmaya taraf olan devletler iletişime geçerek iş birliğine yönelecek ve tehdit unsurlarını bertaraf etmeye çalışacaktı. Bunun yanı sıra Suriye olası bir İsrail saldırısına karşı SSCB tarafından desteklenecek ve gereken yardımlar sağlanacaktı. Anlaşmanın bu maddesiyle, SSCB adeta Suriye'nin garantörü ve hamisi konumuna gelmekteydi.¹¹¹

1980'li yılların ortalarından itibaren ilişkilerde yaşanan düşüşle birlikte Sovyet Rusya'nın Orta Doğu bölgesine nüfuz etmede kullandığı en önemli araçlardan biri olan silah satışı ve askeri yardımlarda da azalmalar olmuştur. 1985'te Gorbaçov'un Sovyet Rusya başkanlığına gelmesi ve dış politikada benimsediği 'perestroyka'(yeniden yapılanma) ve 'glasnost'(açıklık) yaklaşımlarıyla Batı ile ilişkilerin yumuşatılması sonucunda Orta Doğu'dan uzaklaşmıştır.¹¹² Gorbaçov'un Suriye'ye silah vb. askeri ve teknik desteğe devam edeceğini taahhüt etmesine ve anlaşmalara sadık kalınacağını bildirmesine rağmen ilişkilerde gerileme sürecine girilmiştir. Üçüncü dünya ülkelerine verilen yardımlarda kısıtlamaya gidilmesi ve Suriye'nin de bu kapsamda SSCB'den aldığı ekonomik ve askeri

¹¹⁰ Akengin ve Yaşar, "Suriye'nin," 38-39.

¹¹¹ Burak Sarıkaya, "Suriye İç Savaşı Perspektifinde Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri," *Tasam*, (2015): 5-6.

¹¹² Kreutz, "Syria," 7.

destek bakımından zor durumda kalması üzerine Suriye, SSCB'yi kaynak alımı konusunda dengeleyecek alternatif ülke arayışına girmiştir.¹¹³

1980'lerin sonlarına doğru iç sorunlarla karşılaşan Sovyet Rusya Aralık 1991'de dağılmıştır. 1991'de Rusya Federasyonu adıyla kurulan ülke 1991-1999 arası süreçte kendi iç sorunlarına yönelmiştir. SSCB'nin çöküşüyle birlikte neredeyse tümüyle Sovyet Rusya'ya bağımlı hale gelmiş olan Suriye; askeri, ekonomik, siyasi vb. alanlarda büyük sorunlar yaşamıştır. İki ülke ilişkilerinde 1991-1999 arasındaki dönem ilişkilerde gerilemelerin görüldüğü bir dönem olmuştur.¹¹⁴

2.4.Soğuk Savaş Sonrası Dönemde (1991-1999) Rusya Federasyonu'nun Suriye Politikası

1991'de dağılan SSCB sonrası RF döneminin ilk yıllarında Suriye ile ilişkiler gerilemiştir. En güçlü koruyucusunu kaybeden Suriye bu dönemde ABD'ye yaklaşmaya çalışmış ve 1991'de Birinci Körfez Savaşında ABD'nin Irak'a müdahalesine karşı çıkmayarak yanında yer almıştır. Bu dönemde RF'da ABD'nin Irak ve Afganistan müdahalelerine karşı sessizliğini korumuştur. 1990'ların ilk yarısında Arap-İsrail sorununda da Batıyla uyumlu hareket etmiştir. RF, 1991-1993 yılları arasında Batı eksenli politikalar takip etmiş ve kendi iç sorunlarına yönelmiştir. Dış politikasında Batı ile eşgüdümlü yaklaşımlara sahip olmuştur. Soğuk Savaş dönemindeki aktif dış politika tutumunu bir süreliğine rafa kaldıran RF, Orta Doğu bölgesine yönelik olarak da aktif politikalar geliştirememiştir. Bu dönemde RF için dış politika önceliğini AB, ABD vb. Batılı güçlerle ortak hareket etmek oluştururken, diğer yandan da BDT ülkelerinde Sovyet dönemindeki nüfuzunu korumaya çalışmıştır.¹¹⁵

¹¹³ Sami Kiraz, *Bağımsızlıktan 21. Yüzyıla Suriye-Rusya Siyasi İlişkileri*, ed. Mehmet Akif Okur, Nuri Salık, (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2016), 300.

¹¹⁴ Kübra Çağlar Hekimoğlu, "Suriye Krizi Bağlamında Rusya'nın Suriye Politikası," *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 35, no.4, (2021): 1408-409.

¹¹⁵ Emre Erşen, "Rusya'nın Arap Baharı Politikası," *Orta Doğu Analiz* 6, no.61, (2014): 116.

Yeltsin iktidarı döneminde kendi iç sorunları nedeniyle dış politikada büyük, radikal adımlar atmaktan kaçınmıştır. SSCB'nin dağılmasının ardından en büyük destekçisini kaybeden Suriye, silah tedarik etme konusunda da sıkıntıya düşmüş ve bu durum Suriye'yi bölgede en büyük tehdit olarak gördüğü İsrail karşısında kimyasal silah üretimine yöneltmiştir. 1990'ların ilk yarısındaki bu olumsuz tablo 1996'da Avrasyacı yaklaşıma sahip Yevgeniy Primakov'un Dış İşleri Bakanlığına getirilmesiyle değişmiştir. RF Suriye gibi en büyük silah ticareti yaptığı ortağını diğer ülkelere kaptırmamak ve ilişkileri normale döndürmek amacıyla Suriye ile 1994 yılında askeri anlaşma imzalamıştır. 1996 sonrası dönemde Batıdan uzaklaşan ve Avrasya bölgesine yönelen RF için Orta Doğu yeniden önemli olmaya başlamış ve bu durum sonraki dönemlerde de artarak devam etmiştir. Primakov'la birlikte değişen dış politika yaklaşımında Suriye ile ilişkiler onarılmaya çalışılmıştır. Yeniden Orta Doğu'ya yönelen ve Suriye ile ilişkilerini Soğuk Savaş dönemindeki düzeye getirmek isteyen Primakov, Mayıs 1999'da Suriye ile nükleer güç anlaşması imzalayarak stratejik iş birliğine yönelmiştir.¹¹⁶

Dış politika karar alıcıları devletlerinin ulusal çıkarları doğrultusunda farklı dış politika seçenekleri arasından en rasyonel olanı seçmektedirler. Ancak karar alıcılar her zaman rasyonel kararlar alamamaktadır. Devlet içi faktörlerden siyasi, ekonomik ve sosyal yapının istikrarlı olmasına bağlı olarak dış politikada emin adımlar atılmaktadır. Bu bağlamda Yeltsin döneminin bir geçiş dönemi olması ve bu sürecin geçiş dönemine haiz zorlukları barındırması, Batı yanlısı dış politika kararları alması, iç politikada özelleştirme politikalarıyla oligarklara çok fazla tavizler ve ekonomik haklar vermesi, yerel idari birimler üzerindeki gevşek kontrol mekanizması, Çeçen savaşından alınan mağlubiyet vb. sebeplerle halefi Putin'in aksine dış politikada iddialı adımlar atamamış ve pasif politikalar takip edilmiştir.¹¹⁷

¹¹⁶ Erşen, "Rusya'nın," 119.

¹¹⁷ Saynur Derman, "Rus Dış Politikasında," 87-88

Yeltsin döneminde içinde bulunulan ekonomik zorluklar, sosyal ve iç politika sorunlarının çözümüne odaklanması sebebiyle dış politikada etkin olunamamıştır. Dış politikada Batı ile uyumlu ve daha ziyade yakın çevresine yönelik politikalar belirleyen Yeltsin yönetimi Orta Doğu’da da aktif politikalar izleyememiştir. Özellikle 1994-1996 yılları arasında süren Birinci Çeçen savaşıyla iç politikada meşgul olunması ve savaştan alınan mağlubiyet ile Yeltsin yönetimi içeride ve dışarıda saygınlığını kaybetmiştir. İçinde bulunulan bu buhranlı geçiş sürecinden Yeltsin sonrası başkanlık koltuğuna oturan Putin’in başarılı ve sert politikalarıyla çıkılmış ve bu durum Putin’in kurtarıcı lider olarak görülmesine olanak tanımış ve kısa sürede popülaritesinin artmasını sağlamıştır.¹¹⁸

¹¹⁸ Kiraz, “Bağımsızlıktan,” 300-301.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİYE’DE ARAP BAHARI, ASTANA SÜRECİ VE SOÇİ SÜREÇLERİ

Uluslararası ilişkiler disiplininde sistemsal uyarıların yanı sıra, lider faktörünün ve devlet içi unsurların dış politika çıktılarından bağımsız düşünölemeyeceğini belirten neoklasik realizm, devletlerin dış politika davranışlarının belirlenmesi sürecinde bu faktörlerin de analize dâhil edilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Neoklasik realizm bağlamında ele alınan tez çalışmamızda Putin döneminde Rusya’nın dış politikasında ön plana çıktığı varsayılmıştır. Bu varsayım temelinde Rusya’nın Putin döneminde dış politika hamlelerinde iddialı adımlar atmasında ve Rus dış politikasının belirlenmesinde Putin’in etkin rol oynamasında hangi devlet içi unsurların belirleyici olduğu sorusu çalışmamızın odak noktasını oluşturmaktadır. Çalışmamızın ana sorunsalı çerçevesinde bu bölümde ilk olarak Suriye krizinin kronolojik olarak nasıl seyrettiği ve çözüm arayışları ana hatlarıyla verilmeye çalışılmış olup; daha sonra Putin’in Rusya’nın dış politika hamlelerini belirlemede etkin olarak aldığı rolün hangi devlet içi unsurlar kapsamında olduğu incelenmiştir.

3.1.Suriye’de Arap Baharı

Tunus, Mısır ve Libya’da diktatör rejimlerin devrilmesiyle başarıya ulaşan Arap Baharı Mart 2011’de Suriye’yi de geç de olsa etkisi altına almıştır. Suriye’de diğer ölkelere nazaran daha zorlu seyreden süreç bir iç savaşa evrilerek günümüze kadar devam etmiştir. Suriye’de Arap Baharı sürecinin daha zorlu ve kanlı olmasında şüphesiz 1918-1946 yılları arası Fransa mandası altında sömürgeleştirilen ve etnik, dini ve mezhepsel farklılıkları gözetilerek toplumu ulusal birlik duygusundan mahrum bırakan bir yönetim anlayışının var olması yatmaktadır. Bu farklılıkların toplum içinde ortaya çıkarmış olduğu rekabet ve çatışma ortamı yıllarca süregelmiş ve Arap Baharı ile de zirveye çıkmıştır. Bu bağlamda Arap Baharına giden sürecin temellerinin nasıl atıldığını

anlayabilmek için bağımsızlık öncesi Suriye'nin iç dinamiklerine bakmak gerekmektedir.¹¹⁹

Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Suriye Arap Cumhuriyeti güneybatıda Lübnan ve İsrail, batıda Akdeniz, doğuda Irak, güneyde Ürdün ve kuzeyde Türkiye ile çevrili bir konuma sahiptir. Coğrafi olarak üç kıtanın birleşim noktasında yer alan ve sahip olduğu stratejik konum nedeniyle birçok kez işgale maruz kalan Suriye, 1516'da Mercidabık savaşıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyetine girmiştir.¹²⁰

Suriye, Britanya ve Fransa'nın Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı'nın Orta Doğu'daki topraklarını paylaştıkları gizli anlaşma olan Sykes-Picot Anlaşması'nın uygulamaya geçirildiği tarihe kadar 400 yıl boyunca Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Bu anlaşmaya göre Fransa'nın mandaterliğine bırakılan Suriye 1946'ya kadar Fransa tarafından yönetilmiştir. Fransa ülkedeki mezhepsel, dini ve etnik farklılıktan istifade etmiş ve ülkeyi bu üç ölçüt temelinde yarı özerk yönetimlere bölerek yönetmiştir. Bu bölünmüşlük hali ülkeyi ulusal birlikten yoksun hale getirmiş ve Arap Baharının iç savaşa evrilmesinde en önemli faktörlerden biri olmuştur.¹²¹

Fransa'nın Suriye'yi geleneksel sömürge politikası böl-yönet yaklaşımı ile yönetmesi ve ülkeye siyasi olarak istikrarsız bir yapı bırakması Suriye'nin Arap Baharı sürecinin diğer bölge ülkelerine göre farklılık arz ederek daha kanlı bir süreç yaşanmasına neden olmuştur.¹²²

¹¹⁹ Arda Ergun, “*Tarihsel Bağlam İçinde Rusya'nın Suriye Politikası (2012-2018)*,” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2018), 40-41.

¹²⁰ Zafer Yıldırım, “Suriye Siyasi Tarihi,” *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, ed. Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım, (İstanbul: Beta Yayınevi, 2016), 7.

¹²¹ Timuçin Kodaman ve Haktan Bırsel, “Arap Baharı Rüzgârında Bir Kimlik Arayışı, Arap Milliyetçiliğinden Suriyeliliğe: Bir Suriye Paradoksu,” *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 4, no.7, (2012): 19-21

¹²² Ayşe Tekdaş Fildiş, “Günümüzde Suriye’de Yaşanan Sorunların Tarihsel Arka Planına Kısa Bir Bakış,” *Orta Doğu Analiz* 5, no.52, (2013): 57.

Suriye’de 20 milyonu aşkın nüfusun % 90’ını Araplar, % 9’unu Kürtler ve % 1’ini ise Ermeni-Çerkez, Türkmen vb. diğer azınlıklar oluşturmaktadır. Bu nüfus yapılanmasının %74’ünü Sünni Araplar, %13’ünü Nusayriler, %10’unu Hristiyanlar ve %3’ünü ise Dürziler oluşturmaktadır.¹²³

Suriye 1946’da bağımsızlığını kazandığında Fransa’nın mirası olarak merkezi bir yönetimden ve güçlü bir siyasi liderlikten yoksun durumdaydı. Bu sebeple bağımsızlık sonrası yaşanan çok sayıda darbe girişimiyle istikrarsız bir siyasi ortama sahip olmuştur. 1970 yılında da askeri bir darbenin yaşandığı ülkede Arap milliyetçiliği ideolojisinde olan Baas Partisi lideri ve Nusayri kökenli Hafız Esad iktidarı ele geçirmiştir. Hafız Esad’ın 1970 seçimlerinde Devlet Başkanı seçilmesiyle birlikte Suriye’de dini sınıflandırmada nüfusun %13’ünü oluşturan Nusayri azınlık 40 yıl boyunca ülkeyi yönetecek güce kavuşmuştur.¹²⁴

İktidarı ele geçiren Alevi azınlık sonraki süreçlerde devlet kurumlarında ve Suriye ordusunda üst düzey pozisyonlara yerleştirilmiştir. Kendi mezhebinden olan vatandaşlara öncelik veren Hafız Esad’ın bu politikası ülkedeki diğer mezheplere mensup gruplarca eleştirilmiştir. Ülkede nüfusun çoğunluğunu oluşturan Sünni grupların yoğun muhalefeti iktidarın güvenlik güçlerinin şiddetle karşılık vermesiyle ve çok sayıda insanın hayatını kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. İktidar tarafından muhalif Sünni grupların depolitize edilmesi sürecinde en büyük kıyım 1982’de Suriye’nin Hama kentindeki İhvan-ı Müslim grubunun ayaklanmalarını bastırmak amacıyla güvenlik güçlerinin yoğun saldırıları sonucu 10 ile 30 bin arasında sivil vatandaşın hayatını kaybetmesi olmuştur.¹²⁵

Hafız Esad liderliğindeki azınlık grubun, iktidarı 40 yılı aşkın süre zarfında elinde tutarak çoğunluğu yönetmesi zamanla yönetim ile halk arasındaki ayrımı keskinleştirmiştir. Azınlık yönetimi meşruiyetini sağlamak amacıyla çoğu zaman güç kullanımı yolunu

¹²³ Zeynel Özlü, Abdullah Kara ve Veysel Karkın, “Suriye Özelinde Arap Baharı ve Türkiye’ye Etkileri,” *Gemişten Günümüze Göç 3*, ed.Osman Köse, (Samsun:Canik Belediyesi Kültür Yayınları, 2017), 479.

¹²⁴ Yağmur Şen, “Suriye’de Arap Baharı,” *Dergipark* 23, no.54, (2013): 57-58.

¹²⁵ Ayhan, *Arap Baharı*, 358-359.

tercih ederek çoğunluğun muhalefetini bertaraf etmeye çalışmıştır. Muhalefetin susturulmaya çalışılması, olumsuz yaşam şartları, işsizlik oranının artması, adam kayırma ve yolsuzlukların sürekli hale gelmesi, basın ve ifade özgürlüklerinin yok denecek kadar sınırlı düzeyde tutulması, rejimin otoriter yönetimi vb. durumların uzun yıllar devam etmesi Suriye halkını Arap Baharı sürecine götüren sebeplerin temelini oluşturmaktadır.¹²⁶

Suriye’yi demografik yapısındaki çeşitliliğine rağmen diktatörlükle 30 yıl boyunca yöneten ve 10 Haziran 2000 tarihinde vefat eden Hafız Esad’ın yerine oğlu Beşar Esad geçmiştir. Beşar Esad’ın iktidara geldiği ilk yıllarda muhalif kesim ekonomik ve siyasal reformların yapılacağına dair yeşil ışık yakan lidere karşı büyük umutlarla yaklaşmıştır. Ancak zamanla Müslüman Kardeşler dâhil Sünni muhalif grubun iktidarına tehdit oluşturduğu algısıyla muhalefete babasıyla aynı siyasi çizgide yaklaşım sergileyerek ülke içindeki tüm muhalif oluşumları susturmaya çalışmıştır.¹²⁷

Beşar Esad’ın iktidarını garantiye almasıyla muhaliflerin ilk reform talepleri sonuçsuz kalmıştır. ABD’nin Irak’ı işgalinden (2003) sonra uluslararası toplumunda baskısıyla Suriye muhalefeti reform taleplerini ikinci kez ülkenin gündemine getirmiştir. Bu dönemde muhalif gruba birtakım haklar tanınsa da 2005 yılı sonrasında Esad demokratikleşme adımlarını askıya alarak muhalifleri susturma politikalarına devam etmiş ve bu doğrultuda kapsamlı tutuklamalar gerçekleştirilmiştir. Ülke içindeki tüm muhalif seslerin susturulması politikası Arap Baharının patlak verdiği Mart 2011’e kadar devam etmiştir.¹²⁸

Herhangi bir muhalif unsurun oluşumuna ve siyasi süreçte yer almasına izin vermeyen Esad yönetimine karşı reform talepleriyle ayaklanan Suriye halkı Mart 2011’de Der’a’da rejim karşıtı protestolara başlamıştır. Nisan ayında hızla ülkenin diğer şehirlerine de yayılan ayaklanmalara karşı Esad iktidarı bir yandan küçük çaplı reformlarla karşılık

¹²⁶ Mesut Şöhret, “Suriye’nin Siyasal Yapısı,” Uluslararası Politikada Suriye Krizi, ed. Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım, (İstanbul: Beta Yayınevi, 2016), 40.

¹²⁷ Abdullah Kıran, “Arap Baharı, Suriye ve Demokratik Dönüşüm Beklentileri,” *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2, no.1, (2014): 102.

¹²⁸ Ayhan, *Arap Baharı*, 370-373.

vermeye çalışırken diğer yandan da göstericilere karşı güvenlik birimlerinin güç kullanmasına olanak tanımıştır.¹²⁹

Suriye ayaklanmalarında halkın reform yapılmasını istediği belli başlı alanlar mevcuttu, bunlar; ülkede 48 yıldır sürmekte olan olağanüstü halin kaldırılması, devlet kurumlarının sivil hale getirilmesi, siyasi tutukluların serbest bırakılması, adil ve serbest seçimlerin yapılarak siyasi parti kurulması yasasında değişikliğe gidilmesi, Baas partisinin ayrıcalıklı gücünün sınırlandırılması ve demokratik bir anayasanın oluşturulması vs. konularının iyileştirilmesi için halk sokaklara dökülmüştü.¹³⁰

Esad'ın halkın barışçıl gösteri ve reform taleplerine şiddet kullanarak karşılık vermeyi seçmesi, halkın şiddete rağmen gösterileri arttırarak devam ettirmesi ve rejimin de buna karşılık şiddetin dozunu arttırması üzerine binlerce Suriye vatandaşı hayatını kaybetmiştir. Rejimin tüm askeri olanaklarını seferber etmesiyle Suriye'de halk ayaklanmaları durdurulamaz bir savaş ortamına evrilmiştir.¹³¹

Başta Türkiye olmak üzere bölgesel ve küresel güçlerin Esad rejimine halkın reform taleplerine olumlu cevaplar vermesi yönünde çağrılarda bulunması ancak rejimin bu çağrıları dikkate almayarak sivil halka karşı güç kullanmaya devam etmesi üzerine bölgesel ve küresel güçlerde Esad rejimine karşı tutumunu sertleştirmeye başlamıştır.¹³²

Suriye krizi ulusal düzeyde başlamış ancak zamanla bölgesel ve hatta uluslararası bir hal almıştır. İlk etapta rejim yanlıları ve muhalefet arasında sürmekte olan Suriye krizi uluslararası düzeye ulaştığında krize dâhil olan aktör sayısında da bir artış söz konusu olmuş ve süreç daha kompleks bir hal almıştır.¹³³

¹²⁹ Atilla Sandıklı ve Ali Semin, "Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye," *Academiaedu*, (2012): 194.

¹³⁰ Sandıklı ve Semin, "Bütün Boyutlarıyla," 196.

¹³¹ Marc Lynch, "How Syria Ruined the Arab Spring," *Research Gate*, (2013): 2.

¹³² Hüseyin Yeltin ve Kübra Işık, "Rekabetten İşbirliğine Giden Süreçte Türkiye-Rusya İlişkilerinde Bir Test: Suriye Krizi," *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi* 3, no.3, (2017): 45.

¹³³ M.Turan Çağlar ve Fuat Aksu, "Suriye Krizinde Aktörler, Uyuşmayan Talepler ve Çatışan Çözümler," *International Journal of Social Inquiry* 12, no.2, (2019): 510-511.

Rejimin güç kullanmasına karşılık muhalefetin sivil direnişinin netice vermemesi üzerine askeri direnişe başlayan muhalifler Suriye ordusundan ayrılan bir grup asker ve subaylar tarafından Özgür Suriye Ordusu'nu (ÖSO) oluşturmuşlardır. Temmuz 2011'de kurulan ÖSO bu tarihten itibaren muhalefetin askeri kanadını temsil etmiştir. Muhaliflerin siyasi kanadı niteliğinde olan İstanbul merkezli Suriye Ulusal Konseyi (SUK) ise Ağustos 2011'de Suriye halkının reform taleplerini temsil etmek amacıyla kurulmuştur. Muhalifler bu tarihlerden itibaren askeri ve siyasi direnişlerini iki kanal aracılığıyla sürdürmüşlerdir.¹³⁴

Suriye rejiminin şiddetin dozunu arttırarak protestoculara silahlı güçlerle karşılık vermesi ve onlarca sivilin hayatını kaybetmesi binlercesinin de yerinden edilmesi nedeniyle Nisan 2011'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde (BMGK) Suriye rejimini kınama kararları alınmaya çalışılmıştır. BMGK'da Suriye aleyhinde alınmaya çalışılan tüm kararlar rejim destekçisi Rusya Federasyonu ve Çin tarafından veto edilmiştir. BMGK daimî üyelerinden Rusya ve Çin'in vetoları nedeniyle Birleşmiş Milletler krizi önlemeye yönelik kararlar alamamıştır. Uluslararası örgütlerden Avrupa Birliği Suriye'ye yönelik birtakım yaptırım kararları alırken, Ekim 2011'de Arap Birliği Suriye gündemiyle olağanüstü bir toplantı gerçekleştirmiş ve katılımcılar rejimin şiddet eylemlerini durdurmaya yönelik ne yapılacağı üzerinde tartışmışlardır.¹³⁵

Suriye'de artan sivil ölümler ve ülkesini terk etmek zorunda kalan binlerce vatandaşın çevre ülkelere akın etmesi nedeniyle, Libya'daki askeri müdahaleye benzer mahiyette bir dış müdahale beklentisinin uluslararası ortamda ve muhalif kanatta oluşması üzerine Esad'ın İngiltere'den Sunday Telegraph gazetesine verdiği röportajda, Batının Suriye'ye yapılacak herhangi bir dış müdahale girişiminin tüm bölgede bir deprem etkisi yaratacağını ve böyle bir girişimde bulunulmaması gerektiğini krizin Suriye'nin iç sorunu olduğunu ifade etmiştir.¹³⁶

¹³⁴ Şen, "Suriye'de," 65.

¹³⁵ "Kronoloji: Suriye'de İsyanın İç Savaşa," *Aljazeera Türk*, Aralık 27, 2013
<http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-suriyede-isyanin-ic-savasa>

¹³⁶ "Syria's Assad Says Intervention Will Burn Region," *Hürriyet Daily News*, Ekim 30, 2011,
<https://www.hurriyetdailynews.com/syrias-assad-says-intervention-will-burn-region-6335>

Suriye’de binlerce sivil vatandaşın ölümü ve ülkenin tam bir kaos ortamına dönüşmesi üzerine bölgesel ve uluslararası güçler ve uluslararası örgütler birtakım kınama ve yaptırım kararları almıştır ancak rejimin en büyük destekçisi Rusya, Suriye rejimine karşı alınacak önlemleri sınırlandırmış ve engellemiştir.¹³⁷

Bölgesel ve uluslararası güçler Esad rejimini destekleyenler ve rejim karşıtı olanlar olmak üzere ikiye ayrılmış ve Suriye krizi adeta küresel ve bölgesel güçlerin devlet dışı örgütler aracılığıyla dâhil olduğu vekâlet savaşına evrilmiştir. Kriz sürecinde Türkiye, Katar, Suudi Arabistan vb. bölge ülkeleri ve ABD, AB ülkeleri vb. bölge-dışı ülkeler Esad’ın gitmesini isterken; Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti ve İran rejim yanlısı politikalar takip ederek Esad’a askeri destekler sağlamış ve rejim aleyhinde alınabilecek tüm kararları minimize etmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda ülkede yaşanan çatışmalar ve bunun neticesinde oluşan otorite boşluğunu fırsat bilen çok sayıda terör örgütü de iç savaş sürecinde ortaya çıkmış ve Suriye’de Arap Baharı süreci tam bir çıkmaza girmiştir.¹³⁸

Katar’ın başkenti Doha’da Kasım 2012’de Suriye gündemiyle yapılan toplantı sonucu alınan karar doğrultusunda SUK isim değişikliğine gitmiş ve muhalefetin parçalı yapısını tek çatı altında toplamak amacıyla Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu (SMDK) adı altında yeniden yapılandırılmıştır. Rejim karşıtı Türkiye, Katar, Arap Birliği ülkeleri, Suudi Arabistan, Körfez ülkeleri, ABD, Fransa, İngiltere vb. devletler SMDK’nu Suriye devletinin tek ve meşru temsilcisi olarak tanımaya başlamıştır.¹³⁹

SMDK’nun uluslararası alanda Suriye’nin yetkili temsilcisi olarak kabul edilmesi ve devletlerarası yapılan diplomatik görüşmelere katılım sağlamasının yanında yürütülen bir diğer önemli diplomatik girişimde Suriye Halkının Dostları Grubu’nun faaliyetleri

¹³⁷ Ayhan, *Arap Baharı*, 398.

¹³⁸ Ağır ve Tatlı, “Bir Hibrit,” 44-45.

¹³⁹ Soner Karagül, Çağrı Emin Demirbaş, “Koruma Sorumluluğu Doktrini Açısından Suriye Krizi: Bir ‘İnsancıl Müdahalesizlik’ Örneği,” *Journal of Administrative Sciences* 15, no.30, (2017): 493.

olmuştur. Arap Birliği'nin Suriye krizini çözmeye yönelik BM'ye sunduğu ve Esad'ın tüm yetkilerini yardımcısına devretmesi ve iki aylık süre zarfında ulusal birlik hükümetinin kurulmasını kapsayan plan BM'de Rusya ve Çin tarafından reddedilmiştir.¹⁴⁰

Suriye'de rejim değişikliğinin gerekliliğini savunan devletlerce Çin ve Rusya'nın veto kararlarını bertaraf etmek amacıyla Suriye'nin Dostları grubu adlı bir oluşuma gidilerek siyasi çözüm arayışlarında bulunulmuştur. Bu bağlamda diplomatik girişimlerle çözülmeye çalışılan Suriye krizi gündemiyle bir araya gelen devletlerin ilk toplantısı 24 Şubat 2012'de Tunus'ta gerçekleştirilmiştir. Toplantı sonunda alınan kararlarda Suriye'nin toprak bütünlüğünün ve egemenliğinin önemi vurgulanmış, Arap Birliği'nin BM'ye de sunmuş olduğu siyasi çözüm planı desteklenerek rejimin siyasi mahkûmları serbest bırakması, askeri unsurları şehir merkezlerinden çekmesi ve halkın barışçıl gösterilerine izin vermesi vb. konulardaki talepler dile getirilmiştir. Başta Arap Birliği olmak üzere tüm uluslararası örgütlerin ulusal birlik hükümeti kurulması ve diyalog kanalları açılması yönündeki çağrılarına kulak verilerek şeffaf ve adil seçimlerin yapılması konuları yinelenmiş ve rejime yönelik baskı ve yaptırımların uygulanmaya devam edileceği vurgulanmıştır.¹⁴¹

1 Nisan 2012'de İstanbul'da ikincisi gerçekleştirilen Suriye'nin Dostları toplantısına Arap Birliği, İslam İş birliği Teşkilatı üyeleri vb. uluslararası kuruluşlardan ve Batılı devletlerden temsilciler katılmış olup toplamda 83 ülke ile toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantıda çıkan kararlarda Suriye'nin toprak bütünlüğüne ve egemenliğine yeniden vurgu yapılmış, Suriye halkının haklı davasının destekleneceği ve Suriye vatandaşlarının ülkelerinin geleceğini belirleme hakkına sahip olduğu vurgulanmıştır. SUK'un verdiği rapora göre Suriye'de sahada durumun vahim olduğu ve kadın ve çocuklarda dâhil tüm Suriye halkını rejimin zor durumda bıraktığı belirtilmiştir. Bu bağlamda uluslararası toplumun tüm üyeleri rejime karşı yaptırımlarla baskı uygulamaya çağırılmıştır ve

¹⁴⁰ "Arap Birliği'nin planı BM'ye gidiyor," *Aljazeera Türk*, Ocak 26, 2012

<http://www.aljazeera.com.tr/haber/arap-birliginin-plani-bmye-gidiyor>

¹⁴¹ Oytun Orhan, "Suriye için Yeni Yol Haritası: Tunus Toplantısı Sonuçları," *TUIÇ Akademi*, (2012).

katılımcı devletler Suriye halklarına her türlü destekte bulunmaya devam edeceklerini yinelemişlerdir.¹⁴²

Üçüncü Suriye Dostları toplantısı Fransa'nın başkenti Paris'te 6 Temmuz 2012'de gerçekleştirilmiştir. Toplantıya yüzden fazla ülkeden temsilci ve Suriye muhalif grupları katılım sağlamıştır. Toplantıda Suriye rejiminin meşruiyetini artık kaybettiği ve bir geçiş hükümetinin kurulmasının gerekliliği, uluslararası toplumun rejime yönelik baskıyı arttırmaları konuları vurgulanmıştır. Rejim yanlısı ülkelere de desteklerini kesmeleri konusunda çağrıda bulunulmuştur. Annan Planı maddelerinin ve Cenevre toplantısı kararlarının uygulanmasının gerekliliğine de vurgu yapılan toplantıya Rusya katılım sağlamamış ve Çin'de toplantıları boykot etmiştir.¹⁴³

Suriye krizini çözmeye yönelik Suriye Halkının Dostları Grubu toplantıları devam ederken eş zamanlı olarak Annan Planı hazırlanmış ve Cenevre görüşmelerine başlanmıştır. Bu konulara detaylı olarak bir alt başlıkta yer verileceği için burada değinilmemiş ve sadece ismen atfı yapılmıştır.

12 Aralık 2012'de Fas'ta dördüncüsünü gerçekleştirmek üzere yüzü aşkın devlet temsilcisi ve Suriye muhalif grupları bir araya gelmiştir. SUK tam anlamıyla temsilcilerce siyasi olarak tanınmıştır. Suriye'deki kötü gidişata vurgu yapılmış ve önceki toplantı içeriklerine benzer mahiyette uluslararası toplumun rejime yönelik baskıyı arttırması çağrısı yinelenmiştir. Bağımsız, demokratik ve istikrarlı bir Suriye kurulması için rejim ile muhalefetin gerçek anlamda siyasi bir diyaloga gereksinimi olduğu ve uluslararası toplumunda bu konu üzerinde birleşmesi gerektiği vurgulanmıştır.¹⁴⁴

¹⁴² "Chairman's Conclusions Second Conference of the Group of Friends of the Syrian People, 1 April 2012, Istanbul," *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs*, Nisan 4, 2012,

¹⁴³ "Friends of Syrian People' come together in Paris," *Anadolu Ajansı*, Şubat 6, 2012, <https://www.aa.com.tr/en/world/friends-of-syrian-people-come-together-in-paris/357270>

¹⁴⁴ "Secretary-General's message at Fourth Meeting of the Group of Friends of the Syrian People," *United Nations Secretary General*, Aralık 12, 2012, <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2012-12-12/secretary-generals-message-fourth-meeting-group-friends-syrian>

3.1.1. Suriye İç Savaşındaki Terör Örgütleri

3.1.1.1. Demokratik Birlik Partisi (PYD)

Suriye krizini çözmeye yönelik diplomatik girişimler sürerken ülkenin istikrarsız ortamını fırsat bilen çok sayıda terör grubu da ortaya çıkmaya başlamıştır. Zamanla Suriye sınır komşularını ve uluslararası camiayı da tehdit eder hale gelen terörist oluşumlar büyük güçlerin destek vermesiyle araçsallaştırılarak kullanılmış ve krizi daha da çıkmaza sürüklemiştir. Bu bağlamda Eylül 2003'te kurulan ve 2011 sonrasında Suriye'nin kuzeyinde etkin olan Demokratik Birlik Partisi (PYD), ABD tarafından rejime ve diğer terör örgütlerine karşı desteklenmiştir. Ancak ABD'nin bu desteği PYD'nin Türkiye'nin terör örgütü olarak kabul ettiği Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ile olan bağı nedeniyle Türkiye'yi endişelendirmiştir.¹⁴⁵ 2012'de Halk Savunma Birlikleri (YPG) adı altında silahlı birliklerini oluşturan PYD güçleri ülkenin kuzeyinde rejimin ordusunu çekmesiyle ve rejim güçlerine karşı bir mücadele vermeden bu bölgelere hâkim olmuştur. Afrin, Kobani ve Kamışlı'da özerklik ilan eden örgüt zamanla muhalifler El-Nusra ve Irak Şam İslam Devleti (İŞİD/DAEŞ) ile çatışmalarda bulunmuştur. ABD destekli bu oluşum zamanla baskın siyesi bir aktör konumuna ulaşmıştır. Suriye'nin kuzeyinde nüfus yapılanmasını kendi lehlerine çevirmeye çalışarak çok sayıda sivilin ölümüne sebep olmuşlardır. Temmuz 2017'de isim değişikliğine giden örgüt yeni adını Suriye Demokratik Güçleri (SDG) olarak duyurmuştur.¹⁴⁶

3.1.1.2. Irak Şam İslam Devleti (İŞİD)

Suriye iç savaşında 2013'te ortaya çıkan bir diğer terörist yapılanma Ebu Bekir el-Bağdadi liderliğindeki Irak Şam İslam Devleti (İŞİD)'dir. Suriye krizine dâhil olduğu ilk dönemlerde El-Kaide'nin Suriye kolu olan El-Nusra Cephesi ile hareket edeceklerini

¹⁴⁵ İşyar, *Suriye Krizi*, 176-177.

¹⁴⁶ "YPG: Yerel Bir Örgütten, NATO Ülkelerinin Desteklediği Bir Güce Nasıl Dönüştü?," *BBC News Türkçe*, Ekim 25, 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50180068>

açıklamışlarsa da daha sonra birbirlerine karşı da mücadele etme noktasına gelmişlerdir. Suriye’de Humus, Rakka ve Halep bölgelerinde etkili olmuştur.¹⁴⁷

IŞİD zamanla birçok farklı ülkede bombalı saldırılar düzenleyerek küresel bir tehdit haline gelmiştir. Artan IŞİD tehdidi üzerine ABD hava saldırıları düzenlemiş ve bu sayede YPG örgütüne de IŞİD’e karşı mücadelesinde destek vermiştir. ABD’nin YPG’ye doğrudan askeri mühimmat desteğinde bulunması ve IŞİD’in hâkim bölgelerine YPG’nin yerleşmesiyle Türkiye’nin sınır güvenliğine dair endişeleri artmaya başlamıştır. Bu doğrultuda Türkiye Ağustos 2016’da ÖSO ile Fırat Kalkanı Harekatı adıyla DAESH ve YPG yapılanmalarına karşı sınır ötesi operasyona başlamış ve Suriye’nin kuzeyinde büyük bir alan DAESH’den temizlenmiştir.¹⁴⁸

3.1.1.3.El-Nusra Cephesi

Suriye’de varlığını ilk kez 2012’nin başlarında duyuran El-Nusra Cephesi; Suriye rejim güçlerine karşı bir İslam devleti kurmak için mücadele veren Selefi cihatçı bir örgüttür. IŞİD ile güç birleşimine gitmeyerek El-Kaide’ye olan bağlılığını bildirmiş ve El-Kaide’nin Suriye kolu olarak mücadelesini IŞİD ve rejim güçlerine karşı sürdürmüştür. Grup üyelerinin çoğunluğu Suriye asıllı olan örgüt Doğu Guta’da küçük bir azınlıkta, Kuzey Hama, Batı Halep ve İdlib’de ise giderek azalan bir etkiye sahiptir. Türkiye ve Katar tarafından desteklendiği düşünülen El-Nusra Cephesi Ocak 2017’de isim değişikliğine giderek Jabhat Fateh Al-Sham (Levant’ın Fetih Cephesi) olarak ismini değiştirmiştir.¹⁴⁹

¹⁴⁷ “Suriye İç Savaşı 9. Yılına Girdi,” *Anadolu Ajansı*, Mart 14, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriye-ic-savasi-9-yilina-girdi/1417715>

¹⁴⁸ Ece Göksedef, “Suriye’de Savaşın 10 Yılında 10 Kritik Dönüm Noktası,” *BBC News Türkçe*, Mart 15, 2021

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56377932>

¹⁴⁹ Mohamed Abdel Maguid, “How Influential Is Al-Nusra Front in Syria?,” *Egypt Today*, Mart 14, 2018, <https://www.egypttoday.com/Article/1/45208/How-influential-is-Al-Nusra-Front-in-Syria>

3.1.1.4.Hizbullah

Hizbullah'ın ideolojik temelleri, radikal İslami düşüncelerin ortaya çıkmaya başladığı Lübnan'da 1970'li yıllara dayanmaktadır. Her ne kadar iç savaşa müdâhil olmasını resmi olarak Nisan 2013 olarak bildirse de krizin ilk günlerinden itibaren Esad rejiminin destekçisi olmuş ve muhaliflere karşı rejimle birlikte savaşmıştır. Genel sekreter Seyyid Hassan Nasrallah'ın resmî açıklamalarından hareketle Suriye'de rejimin devrilmesi Hizbullah'ın bekası için büyük riskler barındırmaktadır. Bu bağlamda İran ve Suriye'den alınan askeri, ekonomik, lojistik vb. desteklerin kesilmesi tehdidine karşılık örgüt Baas rejimine açıkça ve her türlü desteği sağlamıştır.¹⁵⁰

3.1.2. Suriye Krizi'ne Yönelik Diplomatik Girişimler

Suriye'deki krizin ulusal ve bölgesel düzeyden çıkarak, birçok devletin, devlet dışı ve uluslararası örgütlerin de dâhil olmasıyla uluslararası düzeye ulaşmasıyla birlikte uluslararası camiada diplomatik çözüm arayışları gündeme gelmiştir. Bu bağlamda Esad rejimi ve muhalefetin de zaman zaman katılım gösterdiği ve birçok bölgesel ve uluslararası aktörün de katılımıyla çok taraflı müzakere süreçleri gerçekleştirilmiştir. Annan Planıyla başlayan diplomatik girişimler Cenevre görüşmeleri, Astana Görüşmeleri ve Soçi Zirveleriyle devam etmiştir.

Birleşmiş Milletler (BM) ve Arap Birliği'nin ortak Suriye elçisi olarak atanan Kofi Annan 16 Mart 2012'de Suriye'de rejim ile muhalefet arasında siyasi diyalog kurmak ve ateşkes sağlamak amaçlarıyla Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne (BMGK) altı maddelik bir plan önerisinde bulundu. Bu bağlamda planın maddeleri; Suriye halkının meşru istek ve taleplerini ele almak maksadıyla gerçekleştirilecek olan siyasi diyalog sürecinde atanan elçi ile birlikte hareket edilmesi(1), sivilleri korumak amacı ve ülkenin istikrara kavuşması için her türlü silahlı çatışmanın BM gözetiminde sonlandırılarak ateşkesin sağlanması ve rejimin ağır silahlarını kent merkezlerinden çekmesi (2), çatışmalardan

¹⁵⁰ Melih Kazdal, "Hizbullah'ın Suriye Savaşı," *İnsamer*, (2018): 1-4.

etkilenen bölgelerdeki sivil halka insani yardımın ulaştırılabilmesi için her gün iki saatlik bir duraklamanın olması(3), keyfi olarak tutuklananların serbest bırakılması(4), basın mensubu kimselere uygulanan engellerin ve vize kısıtlarının kaldırılması (5), barışçıl amaçlarla yapılan gösteri, toplantı vs. saygı gösterilmesidir(6).¹⁵¹

BMGK Suriye’de şiddetin sona ermesini izlemek ve barış planına ne ölçüde uyulduğunu takip etmek için 300 kişilik bir BM Suriye Denetleme Misyonu (UNSMIS) oluşturmuştur. Ancak haziran ayında şiddetin devam etmesi ve ateşkes ihlalleri nedeniyle UNSMIS takip faaliyetlerini askıya almıştır. Esad’ın ilk etapta kabul ettiği ancak ağır silahların şehir merkezlerinden çekilmesi maddesini tehdit olarak görmesi ve ateşkes ihlallerinde bulunulması dolayısıyla plan başarısız olmuştur.¹⁵²

3.1.2.1.Astana Görüşmeleri

Suriye’de çatışmaların sonlandırılarak ateşkesin sağlanması ve krizin çözüme kavuşturulması amacıyla günümüze kadar on dokuz oturumda gerçekleştirilen Astana görüşmeleri Ocak 2017’de Rusya ve Türkiye’nin öncülüğünde başlatılmıştır. Astana süreci Rusya’nın öncülüğünde ilerletilmiş ve Rusya kriz sürecinde sahada savaşan muhalif tarafları ve bölge devletlerini de siyasi çözüm arayışlarına dâhil etmiştir.¹⁵³

Cenevre Görüşmeleri devam ederken eş zamanlı olarak Türkiye, İran ve Rusya, Esad rejimi ve muhalefet arasında ateşkesin sağlanması ve takip eden süreçte de iki tarafı müzakere için aynı masaya oturabilmeye odaklanmış ve bu çerçevede IŞİD ve El-Nusra’nın hariç tutulduğu, ülke genelinde 30 Aralık 2016’da ateşkes mutabakatı ilan

¹⁵¹ “Kofi Annan’s Six-Point Plan For Syria,” *Aljazeera*, Mart 27, 2012, <https://www.aljazeera.com/news/2012/3/27/kofi-annans-six-point-plan-for-syria>

¹⁵² “Syria: UN-Arab League Envoy Reiterates Need to Implement Six-Point Peace Plan,” *United Nations News*, Haziran 11, 2012, <https://news.un.org/en/story/2012/07/415342-syria-un-arab-league-envoy-reiterates-need-implement-six-point-peace-plan>

¹⁵³ Ethem Emre Özcan, “Astana Süreci Türkiye ve Rusya’nın Öncülüğünde Devam Ediyor,” *Anadolu Ajansı*, Haziran 15, 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/astana-sureci-turkiye-ve-rusya-nin-garantorigunde-devam-ediyor/2614403>

edilmiştir. İran, Rusya ve Türkiye garantörlüğünde atılan diplomatik adımlar doğrultusunda muhalefet ve Esad rejimi temsilcileri 23 Ocak 2017’da Kazakistan’ın başkenti Astana’da bir araya gelmiştir.¹⁵⁴

İlk görüşmede Suriye krizinin askeri yöntemlerle çözülemeyeceği, çatışmaların durmasının gerekliliği ve ateşkesin devamlılığının önemi vb. konulara vurgu yapılmıştır. İkinci görüşmede (16 Şubat 2017) ateşkesin devamlılığını sağlamak ve gözlemlemek amacıyla Rusya, İran ve Türkiye’den oluşacak olan güvenlik mekanizması-görev gücü konularında mutabakata varılmıştır. Üçüncü Astana görüşmesine (14 Mart 2017) rejimin ateşkes ihlali gerekçesiyle muhalefet temsilcileri katılım sağlamamıştır. 3-4 Mayıs 2017 tarihinde dördüncü turu gerçekleştirilen görüşmede ateşkes rejiminin güçlendirilmesi, üçlü görev gücünün etkinliğini artırarak ihlallerin azaltılması konularında uzlaşma sağlanmıştır. Krizi çözmeye yönelik somut adımlardan en önemli kararın alındığı bu görüşmede çatışmasızlık/gerginliği azaltma bölgeleri oluşturulmasına karar verilmiştir.¹⁵⁵ İdlib eyaleti, Lazkiye eyaletinin kuzeydoğu bölgeleri, Halep eyaletinin batı ve Hama eyaletinin kuzey bölgeleri, Kuzey Humus eyaletindeki Rastan ve Talbiseh yerleşim bölgesi, Kuzey Şam kırsalında Doğu Guta, Deraa ve Kuneytra illerinin bazı kısımlarını kapsayan çatışmasızlık bölgelerinde hava unsurları da dâhil olmak üzere tüm silahlı unsurların kullanımı yasaklanarak bölgeye insani yardımın ulaştırılması kararı alınmıştır.¹⁵⁶

2018 yılına kadar gerçekleştirilen Astana görüşmelerinde alınan en önemli kararlardan biri gerginliği azaltma bölgelerinde Türkiye, Rusya ve İran ülkelerini kapsayan ortak koordinasyon merkezinin oluşturulması olmuştur. Rusya, İran ve Türkiye’nin garantörlüğünde, Esad rejimi ve muhaliflerin de katılım sağladığı ayrıca BM Suriye özel temsilcisi, ABD ve Ürdün’ün de katılımlarıyla gerçekleştirilen tüm Astana görüşmelerinde Suriye’nin birliğine ve toprak bütünlüğüne verilen önem vurgulanmış,

¹⁵⁴ Salih Yılmaz, *Türkiye- Rusya İlişkilerine Bakış, 2016-2017*, (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2018), 85.

¹⁵⁵ Malika Orazgaliyeva, “Kazakhstan Welcomes Results of Syria Meeting in Astana, as Russia, Iran and Turkey Issue Joint Statement,” *The Astana Times*, Mart 17, 2017.

¹⁵⁶ Indrani Talukdar, Omair Anas, “The Astana Process and the Future of Peaceful Settlement of the Syrian Crisis: A Status Note,” *Research Gate*, (2018): 3.

İŞİD, El-Nusra Cephesi vb. aşırılık yanlısı gruplara karşı mücadelede iş birliği içinde olunacağına değinilmiş, ateşkes durumunun güçlendirilerek çatışmasızlık bölgelerinin devamlılığının sağlanması ve rejim ile muhalefet arasında güvenin tesis edilmesi ve arttırılması için diyalog kanallarının kullanılacağı üzerinde mutabakata varılmıştır.¹⁵⁷

Temmuz 2017’de beşincisi gerçekleştirilen görüşmede garantör ülkeler tarafından Suriye’de çatışmasızlık bölgelerinde ortak koordinasyon merkezi oluşturulmasına karar verildi. Eylül 2017’de Nur Sultan’da altıncısı gerçekleştirilen toplantının ana gündemini İdlib’de önlenemeyen saldırılar ve çatışmasızlık bölgelerinin sınırlarının çizilmesi oluşturdu. Suriye krizine yönelik diplomatik çözüm arayışlarından Astana sürecinin yedinci ve sekizinci turlarında BMGK’nin 2254 No’lu kararı kapsamında siyasi bir çözüm yineleni. Bu bağlamda tutukluların serbest bırakılması, mayınlanmış tarihi alanların temizlenmesi, gerginliği azaltma bölgelerinde geline son durum vb. konular masaya yatırılırken; Mayıs 2018’de dokuzuncu turu gerçekleştirilen Astana görüşmelerinin gündemini anayasa çalışmalarına ağırlık verilmesi oluşturdu. Temmuz 2018’de onuncu ve Kasım 2018’de on birinci turu gerçekleştirilen Astana görüşmelerinde rejim ve muhalif tarafların rehineleri serbest bırakması ve mülteciler ile ülke içinde yerlerinden edilenlerin tekrar dönmesi için uygun koşulların oluşturulması konuları ele alındı.¹⁵⁸

2019 yılında Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında üç oturumda gerçekleştirilen Astana toplantılarının ana gündem başlıklarında; İdlib konusu, mültecilerin durumu, önceki toplantılarda oluşturulan çatışmasızlık bölgelerinin istikrarının koruması ve anayasa komitesinin çalışmalarına başlaması ile siyasi sürecin ilerletilmesi vb. konular masaya yatırılmıştır. Suriye’de kalıcı barışın sağlanmasına yönelik sürdürülen diplomatik girişimlerin en önemlilerinden olan Astana görüşmelerinin on beşinci, on altıncı ve on yedinci turları 2021’de Şubat, Temmuz ve Aralık aylarında düzenlenmiştir. Rusya, Türkiye ve İran garantörlüğünde düzenlenen toplantılarda; Anayasa Komitesinin

¹⁵⁷ Talukdar ve Anas, “The Astana,” 3-4.

¹⁵⁸ “Dünden Bugüne Astana Görüşmeleri”, Aralık 9, 2019, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/dunden-bugune-astana-gorusmeleri-445403.html>

alışmaları ve bu çalışmalara hız verilmesi, insani yardımların ulaştırılması, mahkumların değişimi ve serbest bırakılması, güven artırıcı önlemler vb. konular kapsamında Suriye’deki güncel durum konuları gündem maddeleri olmuştur.¹⁵⁹

Haziran 2022’de on sekizincisi gerçekleştirilen toplantıya Türkiye, İran ve Rusya’dan st düzey temsilciler, Suriye’den rejim ve muhalefet kanadından temsilciler ve BM Suriye zel temsilcisi ile Ürdün heyeti katılım sağlamıştır. Toplantılar iki gün sürmüş ve toplantıda Suriyeli mültecilerin yeniden ülkelerine dönüşü için uygun şartların sağlanması, ülkedeki sosyoekonomik ve insani durum, Anayasa Komitesinin alışmaları, rehinelere karşılıklı olarak serbest bırakılması vb. konular ele alınmıştır. Suriye krizinin zmne yönelik günümüze kadar on dokuz turda gerçekleştirilen Astana görüşmelerinin sonuncusu 22-23 Kasım 2022 tarihlerinde Astana’da düzenlenmiştir. Toplantı sonrası yayınlanan ortak bildiride; toplantıya katılanların Suriye’nin toprak bütünlüğüne destekleri, rejim ve muhalif kanadının krizin siyasi zm kapsamında teşvik edilmesi, mültecilerin yurtlarına güvenle dönmeleri, ülkede güvenlik önlemlerinin arttırılması, BM Güvenlik Konseyinin 2642 No’lu kararı kapsamında Suriye’nin yeniden inşası başlıkları vurgulanmıştır.¹⁶⁰

3.1.2.2.Soçi Zirveleri

Rusya, İran ve Türkiye’nin Suriye krizini zmeye yönelik gerçekleştirdikleri Astana görüşmelerinden sonra diplomatik girişimlerine devam etmeleriyle 22 Kasım 2017’de Rusya’nın Soçi kentinde ilk kez Cumhurbaşkanlığı düzeyinde bir araya gelinmiştir. Astana görüşmeleriyle siyasi zm için sahada uygun koşullar oluşturulmaya başlanmış ve bu doğrultuda Suriye’nin toprak bütünlüğü gözetilerek diplomatik girişimlerle krizi sonlandırma çalışmalarına devam edilmiştir. Üç garantör ülkenin de kırmızı çizgilere

¹⁵⁹ Ethem Emre zcan, “Astana Süreci Türkiye ve Rusya’nın öncülüğünde Devam Ediyor,” *Anadolu Ajansı*, Haziran 15, 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/astana-sureci-turkiye-ve-rusya-nin-garantorlugunde-devam-ediyor/2614403>

¹⁶⁰ Meiramgul Kussainova, “Kazakistan’da Suriye Konulu 19. Astana Görüşmeleri Başladı,” *Anadolu Ajansı*, Kasım 22, 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kazakistanda-suriye-konulu-19-astana-gorusmeleri-basladi/2744805>

sahip olarak masaya oturması ancak bunlara rağmen zirvenin olumlu seyretmesi Suriye krizinin çözüme kavuşturulması yönünde önemli bir adım olarak nitelendirilmiştir. Garantör ülkelerin Cumhurbaşkanı zirvede, Suriye'nin yeniden ekonomik ve sosyal olarak kalkınması, ülkenin her türlü silah ve mayınlardan temizlenmesi, mültecilerin ülkelerine geri dönmelerinin gerekliliği, demokratik ve özgür seçimlerin yapılması ve ülke halkının kendi kaderlerini kendilerinin belirlemesi gerektiği vb. konular üzerinde ortak beyanda bulunmuşlardır.¹⁶¹

Birinci Soçi Zirvesi'nin sonucunda; tüm tarafları kapsayan bir Suriye Ulusal Diyalog Kongresi'nin oluşturulması, Suriye'nin yeniden kalkınması sürecinde garantör ülkelerin de yer alması, BM gözetiminde demokratik seçimlerin yapılması, siyasi çözümün Suriye'nin toprak bütünlüğü ve egemenliğine hiçbir şekilde zarar vermeyeceğinin taahhüt edilmesi vb. konular üzerinde mutabakata varılmıştır. 30 Ocak 2018'de ikincisinin gerçekleştirildiği Soçi Zirvesi'nde alınan en önemli karar Ulusal Diyalog Kongresinde Anayasa Komitesinin kurulması olmuştur. Uluslararası toplumdan ve BM'den de desteğin talep edilmesiyle, 150 kişilik bir aday listesinin oluşturulması ve komitede aşiret liderleri, kadınlar, rejim ve muhalefet temsilcileri ile Suriyeli uzmanların yer alması kararlaştırılmıştır.¹⁶²

Yıllardır sürmekte olan Suriye krizini siyasi bir çözüme kavuşturmak amacıyla gerçekleştirilen Astana toplantıları ve eş zamanlı olarak yürütülen Soçi zirvelerinin üçüncüsü Eylül 2018'de ve dördüncüsü ise 14 Şubat 2019'da gerçekleştirilmiştir. Garantör devletlerin Cumhurbaşkanı katılımıyla gerçekleştirilen üçüncü zirve sonrası bölgede en büyük değişiklik ABD'nin Suriye'den çekilmesi olmuştur. Bu gelişme sonrası dördüncüsü gerçekleştirilen Soçi zirvesinde ABD'nin bölgeden çekilmesinin ülke güvenliği için önemine vurgu yapılmıştır. Krizin çözümüne yönelik önemli bir bölge olan

¹⁶¹ "Soçi'deki Suriye Zirvesi'nin Sonuçları," *Ankasam*, Kasım 23, 2017, <https://www.ankasam.org/socideki-suriye-zirvesinin-sonuclari/>

¹⁶² "Soçi Zirvesi'nin Sonuç Bildirgesi Açıklandı," *TRT Haber*, Ocak 31, 2018, e.t., 23.11.2021. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/soci-zirvesinin-sonuc-bildirgesi-aciklandi-348390.html>

İdlib'deki durum değerlendirilerek bölgenin terör unsurlarından temizlenmesi ve bölgenin güvenli hale getirilmesi konularına vurgu yapılmıştır. ¹⁶³

Suriye konulu beşinci üçlü zirve toplantısı İran, Türkiye ve Rusya'nın Cumhurbaşkanı'nın katılımıyla Eylül 2019'da Ankara'da gerçekleşmiştir. Önceki zirvelerde ele alınan konu başlıklarına benzer içerikte; Suriye'nin toprak bütünlüğü, mültecilerin geri dönüşü için uygun koşulların sağlanması, İdlib'te yaşanan gelişmeler vb. konulara vurgu yapılmıştır. Günümüze kadar yedi oturumda gerçekleşen Soçi üçlü zirvesinin liderleri Temmuz 2022'de Tahran'da bir araya gelmiştir. Toplantı sonrası yayımlanan ortak bildiride; terörle mücadele konusunda birlikte hareket edileceği ve terör konusunun birçok başlık altında masaya yatırıldığı vurgulanmıştır. ¹⁶⁴

¹⁶³ Burak Çalışkan, "Suriye'nin Siyasal Çözümü ve Soçi Süreci", *İnsamer*, Mart 13, 2019, https://www.insamer.com/tr/suriyenin-siyasal-cozumu-ve-soci-sureci_2051.html#

¹⁶⁴ "Tahran Zirvesi: Tahıl Koridoru ve Suriye Operasyonu Konularında Hangi Sonuçlar Çıktı?", Temmuz 20, 2022, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c51djg05q4xo>

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PUTİN DÖNEMİ RUSYA’NIN SURİYE POLİTİKASI

4.1. 2000-2011 Dönemi Rusya’nın Putin Dönemi Suriye Politikası

1999’da istifa eden Yeltsin’den sonra devlet başkanlığına gelen V. Putin’le birlikte RF iç ve dış politikasında büyük değişimler ve dönüşümler yaşamıştır. Dış politikada oldukça aktif bir tutum içinde olan Putin, ABD’nin sistemde tek süper güç olma durumunu değiştirerek çok kutuplu bir dünya düzeni oluşturmayı hedeflemiştir. Bu hedefle yeniden güçlü konumda olduğunu ispatlamak amacıyla eski nüfuz bölgelerine yönelik politikalar belirlemiştir. Bu bölgelerden biri olan ve RF için her dönemde önemini koruyan Orta Doğu bölgesi ve özelde de Suriye ile olan ilişkilere yeniden yön verilmeye çalışılmıştır. Soğuk Savaş dönemindekine benzer şekilde bu bölgede varlığını hissettirmeye başlayan RF, Putin döneminde yeniden bölgede ABD’yi dengeleyecek düzeyde aktif rol almaya başlamıştır. Bölge devletleriyle ikili ilişkilerini geliştirmeye çalışan Putin, bu bağlamda ülkelerle ticaret hacmini arttırmaya, yetkili devlet temsilcileriyle siyasi diyaloga girmeye, bölgede batı karşıtı olduğu için yabancılaştırılmaya çalışılan İran ve Suriye gibi bölge devletlerine askeri, diplomatik ve ekonomik desteklerde bulunmaya devam etmiştir.¹⁶⁵

Putin, selefi Yeltsin’den siyasi olarak istikrarsız, ekonomik zorluklarla boğuşan ve iç güvenlik sorunları olan bir Rusya devralmıştır. 1990’larda Yeltsin’in iktidarı dönemindeki ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar ile iç güvenlik sorunlarından bıkmış olan Rus halkı Başkan olarak seçtikleri Putin’e ülkelere yıllardır arzuladıkları istikrarı getireceği gözüyle bakmışlardır. Bu bağlamda Rus halkının Yeltsin döneminde kaybolan iktidara ve yönetime duydukları güven Putin’le birlikte geri gelmiştir.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Erşen, “Rusya’nın Arap Baharı Politikası,” 116.

¹⁶⁶ Leyla İsayeva, Ramazan Günlü, “Rus Siyasal Rejiminde Putin Dönemi İktidar ve Muhalefet İlişkisi,” *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi* 20, no.45, (2019): 85.

Putin'in iktidara geldiği 2000'li yıllarda ülke içinde birçok siyasi sorun mevcuttu öyle ki Yeltsin döneminde gevşek bir idari yapılanma ve yerel idari yönetimlerin kontrolsüz faaliyetleri ile merkezi otorite zayıflamıştı. Zayıflamış merkezi otorite konusunda iyileştirme yapılmasını gerekli gören Putin yönetimi bu kapsamda birtakım düzenlemelere gitmiştir. Siyasi ve idari gücü istikrarlı olması adına merkezde toplamaya çalışarak öncesinde 89 idari birimden meydana gelen Rusya'nın federe cumhuriyet ve bölgelerinin yetkilerini sınırlandırarak gücü tek elde birleştirmiştir. Bu idari birimleri 7 federal bölge halinde toplayarak her bir federe bölgeye kendi yakın siyasi çevresinden yöneticileri atamış ve bunlara sınırlı düzeyde yetki hakkı tanımıştır. Özerk cumhuriyetler ise devletin kontrolüne alınarak yetkileri sınırlandırılmıştır.¹⁶⁷

İç siyasi yapılanmada gücün merkezde toplanması adına izlenen bu politikalar Putin'in merkezi otoritesini güçlendirmeye yardımcı unsurlar olmuştur. Yerel idari birimlerin kontrol altına alınarak yetkilerinin sınırlandırmasının yanı sıra Yeltsin döneminde hızlı ve kontrolsüz bir şekilde yapılan devlet mallarının özelleştirilmesiyle ortaya çıkan ve bu dönemde sayıları artan ve Rus kamuoyunda oligarklar olarak adlandırılan zengin iş adamları Putin'in önceliğine aldığı bir diğer siyasi sorun olmuştur. Yeltsin döneminin zayıf otoritesi altında sahip oldukları ekonomik ayrıcalıklarının yanı sıra ülke siyasetinde de etkin olmaya başlayan oligarkların siyasi gücünü kırmak hedefiyle Putin oligarklara karşı açtığı savaşta oligarkların siyasetten tasfiyelerini sağlamıştır.¹⁶⁸

Oligarklarla mücadelesi kapsamında 22 Rus zengin iş adamını 1 Temmuz 2002 tarihinde Kremlin'e davet eden Putin, gerçekleştirilen toplantıda oligarklardan siyasetten uzak durmalarını talep etmiş ve oligarkları siyasetten saf dışı bırakmayı başarmıştır. Merkezi

¹⁶⁷ İlyas Kemaloğlu, "21. Yüzyılın Başında Rusya Federasyonu," *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 3, no.2, (2016):2.

¹⁶⁸ Hakan Cavlak, Meral Doğan, "Siyasal Kültür ve Yönetim Şekli: Putin Dönemi Rusya," *Sosyal Bilimler Metinleri*, no.2, (2019): 30.

otoriteyi sağlamaya yönelik atılan bu adımlar ile Putin ülke yönetiminde başarılı bir lider imajı oluşturmuştur.¹⁶⁹

Putin, başkanlığının ilk yıllarında iki ana hedef doğrultusunda devletin iç ve dış politikalarını şekillendirmiştir. Bu bağlamda ilk hedef Rusya'nın birliğini korumak iken; ikinci hedef küresel arenada büyük bir güç olarak statüsünü geri kazanmak olarak belirlenmiştir. İç politikada devlet kurumlarını özerkliklerden mahrum ederek ve gücü merkezde toplayarak kişisel otoritesini arttırmayı başaran Putin devlet içinde yerel güç ilişkilerini yeniden şekillendirmiştir. Bu bağlamda bölgesel siyasi ve ekonomik aktörler, seçilmiş valiler, muhalefetteki siyasi partiler ve medya bir zamanlar kontrol ettikleri kaynaklara erişimlerini büyük oranda kaybetmişlerdir. İç politikada yapılan bu düzenlemeler dış politika yapım sürecinin iç unsurlardan bağımsız olmadığını savunan neoklasik realizme temel oluşturmuştur. Bu bağlamda dış politikaya yön veren iç unsurlardan lider faktörü kapsamında Putin'in fikirleri ve onu güçlendiren siyasi kurumlar dış politika yapım sürecinde önemli rol oynamıştır.¹⁷⁰

Halkın gözünde saygın bir kurum olan Rus istihbarat ve gizli servisi KGB'de (Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnost) bir dönem ajan olarak görev almış olan Putin, KGB kökenli olması bağlamında kararlı ve korkusuz kişiliğinin yanında iddialı, sert ve radikal olmasıyla karizmatik bir lider imajına sahiptir. Putin'in belirtilen karakteristik özelliklere ve karizmatik lider¹⁷¹ özelliklerine haiz olması iç ve dış politikada aldığı ve uygulamaya koyduğu kararlarına da yansımıştır. Bu bağlamda iç politikada merkezi otoritesini güçlendirme yönünde uyguladığı politikalar ile iktidarını sağlama alarak halkın gözünde

¹⁶⁹ Marshall Goldman, *Petrostate: Putin, Power and Russia*, (New York: Oxford University Press, 2008), 102-103.

¹⁷⁰ Dmitri Trenin, "20 Years of Vladimir Putin: How Russian Foreign Policy Has Changed," *The Moscow Times*, Ağustos 27, 2019.

¹⁷¹ Karizmatik lider, toplumların kriz dönemlerinde kurtarıcı olarak görülen, güçlü karakter özelliklerine ve sıradışı niteliklere sahip olduğu düşünülen lider olarak tanımlanmaktadır. Her sözü emir niteliğinde görülmekte ve kararlar sadece kendisi tarafından alınmaktadır. Karizmatik liderler yüksek özgüvene, güçlü yazılı ve sözlü anlatım yeteneğine, anlatımını ve duygularını destekleyecek şekilde bir vücut dili kullanımına sahip olmaktadır. Toplum ile mesafeli bir ilişki ilişkisi içerisinde olmasına rağmen halk tarafından sevilme ve itaatle karşılaşmaktadır.

Cantürk Caner, Mehmet Bozaslan and Merve Serbest, "Rusya Lideri Vladimir Putin'i Politik Psikoloji Penceresinden Okumak," *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no.65, (2020):250.

hızla yükselen Putin dış politika kararlarının verilmesi sürecinde de etkin bir lider olarak karşımıza çıkmakta ve dış politika hamlelerinde iddialı ve istikrarlı bir çizgi takip etmektedir.¹⁷²

Ulusal ölçekte hızlı bir şekilde popülaritesi artan Putin'e bu güçlü popülarlık bir dizi iç meseleyi çok güçlü ve tutarlı ele almak için fırsatlar vermiştir. Aynı zamanda Putin'in halk arasında hızla yayılan popülarlığı ulusal ve uluslararası tehditlere karşı cüretkâr bir yaklaşıma sahip olmasına da fırsat tanımıştır. Rusya'yı SSCB dönemindeki güçlü konumuna ulaştırmayı ve Rusya'nın büyük bir güç olarak yeniden dünya sahnesine dönmesini amaçlayan Putin bu hedefler doğrultusunda iç politika unsurlarını yeniden şekillendirmiştir.¹⁷³

Merkezi otoriteyi güçlendirmek ve iç politikada siyasi istikrarı yakalamak amaçlarıyla iç siyasette tehdit unsuru oluşturan durumları saf dışı bırakarak Rus halkının gözünde saygınlığını arttıran Putin için ülke içi güvenliği tehdit eden bir diğer sorun Çeçenistan ile yaşanan gelişmeler olmuştur. Çeçen sorunu SSCB döneminden itibaren süregelen ve Rusya'nın gündemini sıklıkla meşgul eden bir iç güvenlik meselesi haline gelmişti.¹⁷⁴

1991'de bağımsızlık talepleriyle ayaklanan Çeçenler Rusya'nın toprak bütünlüğüne tehdit oluşturmaktaydı. Çeçen ayaklanmalarına 1994'te askeri müdahale ile karşılık veren Yeltsin yönetimi 1996'da imzalanan ateşkes anlaşması ile müdahaleye son vermiş ve Çeçen direnişçileri karşısında mağlup olmuştu. İki yıl süren savaş sonucunda alınan mağlubiyet Rus lider Yeltsin'in hem iç politikada hem de uluslararası arenada imajına gölge düşürmüştü. Savaşta beş bine yakın asker kaybı ve 5,5 milyar doları geçen ekonomik kayıp ile Çeçen sorunu Rusya için güvenlik tehdidi oluşturmalarının yanında ülke ekonomisini de olumsuz etkilemekteydi.¹⁷⁵ Askeri ve ekonomik bu kayıpların yanı

¹⁷² Caner, Bozaslan and Serbest, “*Rusya Lideri*”, 253-254.

¹⁷³ Marcin Kaczmarek, “Domestic Power relations and Russia's Foreign Policy,” *Research Gate* 3, no.22, (2014): 387.

¹⁷⁴ Mesut Uyar, “Çeçenistan: Siyasi ve Askerî Kısırdöngü,” *Güvenlik Stratejileri*, no.28, (2014):288-289.

¹⁷⁵ Oktay Tanrısever, “Moskova'nın Çeçenistan Çıkmazı ve Çıkış Arayışları,” *Avrasya Dosyası* 6, no.4, (2001): 182-183.

sıra savaşta mağlubiyetin alınması ve Rus askerlerinin geri çekilmesi, siyasi ve ekonomik sorunlardan dolayı askeri müdahaleye olumlu bakmayan Rus kamuoyunda Yeltsin yönetimine tepkileri arttırdı.¹⁷⁶

Putin'in ilk dönem başkanlık yıllarında Çeçen sorunu ülke gündemini meşgul etmeye devam etmiştir. 1997-1999 yılları arasında giderek istikrarsızlaşan Çeçenistan'da Ağustos 1999'da çıkan isyanlar Rusya'ya ikinci bir askeri müdahale fırsatı vermiştir. Putin'in başkanlığı döneminde Ekim 1999'da hava bombardımanı ile başlatılan askeri operasyonlar daha sonra karadan da devam ettirilmiş ve Mart 2000'de başkent Grozni de dâhil olmak üzere tüm Çeçenistan toprakları işgal altına alınarak Rusya'nın kontrolüne geçmiştir.¹⁷⁷

Putin döneminde vuku bulan İkinci Çeçen- Rus Savaşı'nın başarıya ulaşmasında Yeltsin döneminden farklı olarak kamuoyunun desteğinin sağlanması, bu desteğin operasyonlar boyunca medya eliyle korunması, müdahalenin tek bir merkezden idare edilmesi, savaşta kayıpların gizlilik altında tutulması vb. nedenler sayılabilir. Kamuoyu desteğini sağlayarak askeri müdahaleye meşruiyet zemini bulan Başkan Putin Çeçen Savaşındaki sert açıklamaları ve kararlı duruşu sayesinde iç politikada kısa sürede Rus halkının büyük oranda desteğini sağlamıştır. Savaşta aşırı güç kullanımına varan politikalarına rağmen Çeçen savaşındaki başarısı Rus halkı tarafından övgüyle karşılanmıştır.¹⁷⁸

Putin, İkinci Çeçen Savaşı sürecinde Rus halkından ve uluslararası ortamdan gelebilecek tepkileri en aza indirmek amacıyla Çeçenleri terörist ve gerilla faaliyetleri yapan gruplar olarak nitelendirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda fidye, adam kaçırma, bombalama vb. olaylarla isimleri anılan Çeçen gruplara ülke içinden tepkiler artmış ve uluslararası ortamdan da askeri müdahaleye yönelik tepkiler asgari düzeyde olmuştur.¹⁷⁹

¹⁷⁶ İsayeva, Günlü, "Rus," 84-85.

¹⁷⁷ Uyar, "Çeçenistan," 298-299.

¹⁷⁸ Muhammet Cihad Budak, İsmail Ermağan, "Tarihten Günümüze Çeçenistan-Rusya İlişkileri: Putin ve Kadirovlar Dönemi," *Türk Dünyası Araştırmaları* 119, no.235, (2018):196-198.

¹⁷⁹ Budak, Ermağan, "Tarihten," 202.

2000’de Moskova’nın desteğiyle Ahmed Kadirov Çeçen yönetiminin başına getirilmiş, Putin kendisine ve Rusya’ya sadık Kadirov ailesine yönetimi devrederek Çeçen sorununu büyük oranda çözüme kavuşturmuştur. Putin, Nisan 2009’da İkinci Çeçen Savaşı’nın başarıyla resmen bittiğini duyurmuştur. İkinci Çeçen Savaşındaki başarısıyla Putin yıllardır süren ve ülke içi güvenliği tehdit eden önemli bir sorunu çözmüş ve halk nezdinde saygınlığını arttırmıştır.¹⁸⁰

Putin’in ilk başkanlık yıllarında devlet içindeki bir diğer çözüm bekleyen konu halkın içinde bulunduğu ekonomik zorluklar ve selefi Yeltsin döneminden kalma dış borçlardı. İktidara geldiği yıllarda dünya genelinde artışa geçen enerji fiyatları ekonomisi doğalgaz ve petrol ihracına dayanan Rusya’ya ekonomik zorluklarının üstesinden gelme ve dış borçlarını ödeme fırsatı verdi. Artan enerji fiyatlarıyla elde edilen gelir halka da yansıtılarak GSYH ’da artış sağlandı. Putin liderliğinde Rusya, petrol ve doğalgazı siyasi ve ekonomik güç olarak kullanmış böylelikle ekonomik sorunların üstesinden gelmekle birlikte siyasi gücünü de yeniden kazanmaya başlamıştır.¹⁸¹

Neoklasik realist bakış açısından iç siyasi alandaki gelişimlerin ve devletin kapasite unsurlarının dış politika davranışlarında da etkili olduğu hususu göz önüne alındığında; Rusya’da Putin’in ilk başkanlık yıllarında iç politika alanında gerçekleştirmiş olduğu düzenlemeler ve ekonomisi büyük oranda enerji ihracatına bağlı olan ve bu dönemde dünya genelinde petrol fiyatlarındaki artışla ekonomisini hızla büyüten Rusya’da yaşanan tüm bu gelişmeler dış politika tercihlerini de şekillendirmiştir.¹⁸²

Rusya’nın iç güç ilişkilerinin değişimi uluslararası davranışlarına da yansımıştır. Bu bağlamda 2000’li yıllarda artan petrol fiyatlarıyla ekonomisini büyüten ve askeri, nükleer

¹⁸⁰ Uyar, “Çeçenistan,” 306-307.

¹⁸¹ Taşkın Deniz, “A Leader from the Power from the Ashes of the USSR: Vladimir Putin and Russian Politics,” *Turkish Studies* 9, no.2, (2014):562.

¹⁸² Gennady Chufirin, “Putin’s Domestic Policy: Its Implications for National Security,” *Journal Storage* 1, no.3, (2002): 15.

vb. güç kapasitelerini arttıran ve gücü merkezde toplayan Putin iktidarı dış politikada da iddialı hamleler de bulunmuştur. Oluşturmuş olduğu siyasi sistem, enerji fiyatlarındaki artışa bağlı olarak ekonomik gücün artması, devletin askeri güç kapasitesinin lider algısından görece iddialı dış politika hamlelerine uygunluğu vb. faktörler Putin'in Rus dış politikasında elini güçlendirmesine yardımcı olmuştur.¹⁸³

Putin yönetimi devlet içinde ekonomik ve siyasi olarak istikrarlı bir ortam sağlayarak iç politikada elverişli koşulları oluşturmasının ardından uluslararası ortamda daha kararlı ve sağlam adımlar atmaya başlamıştır. Devlet içi unsurları güçlendiren ve bu sayede aktif ve etkili dış politika hamlelerinde bulunan Putin, Suriye krizi sürecinde de önemli bir aktör olarak uluslararası ortamda Rusya'nın yeniden güçlü devlet konumunda olduğunu tüm dünyaya göstermiştir. Çalışmamızın bundan sonraki kısmında Rusya'nın Suriye krizine yönelik dış politika hamlelerinden bahsedilmiş ve sonuç kısmına yer verilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Putin'in ilk başkanlık döneminde RF'nun ekonomik çıkarlarını arttırma ve güney sınırındaki güvenlik tehdidini azaltma yönündeki girişimlerinden birisi de Arap Orta Doğusu ile diplomatik ilişkilerini yeniden kurmak olmuştur. Putin bölge devletleri ve Suriye ile ilişkilerini döneminin dış politika anlayışı bağlamında temkinli ve pragmatik bir tutumla yönetmiştir. RF'nun bu tutumuna karşılık bazı Arap devletleri de bölgede yeniden Rus siyasi nüfuzunun artmasını istemektedir.¹⁸⁴ Bu bağlamda 2001'de Şam ve Moskova arasında Dış İşleri Bakanlığı düzeyinde ziyaretler gerçekleştirilmiş ve ikili temasların arttırılarak iş birliği alanlarının çeşitlendirilmesi amacıyla görüşmelerde bulunulmuştur.¹⁸⁵ Orta Doğu coğrafyasında RF'nun Suriye'ye atfettiği önem, bu ülke ile ilişkilerin köklü bir geçmişe sahip olması, Soğuk Savaş döneminde ilişkilerin zirveye ulaşması, RF'nun bu ülkeden birtakım stratejik çıkarlarının bulunması vb. nedenlere dayanmaktaydı.¹⁸⁶

¹⁸³ Chufrin, "Putin's Domestic Policy," 15.

¹⁸⁴ Kreutz, "Syria," 8.

¹⁸⁵ Yılmaz, *Türkiye- Rusya*, 156.

¹⁸⁶ Aslanlı, "Rusya'nın," 2-3.

El Kaide örgütü tarafından gerçekleştirilen 11 Eylül saldırıları ve devamında gelen Irak'ın işgali süreçleriyle Putin Orta Doğu bölgesine yönelik daha aktif politikalar izlemeye başlamıştır. Putin'in ülkede popülaritesini arttıran Çeçenistan sorununu askeri yollarla çözmesi süreciyle birlikte Orta Doğu coğrafyasında İslami ülkelere yakınlık ve ilişkilerin geliştirilmesi daha önemli hale gelmiştir. 2003-2005 yılları arasında RF'nun yakın çevresinde meydana gelen Renkli Devrimlerle tehdit altında olması ve ABD'nin Büyük Orta Doğu Planı'nın eş zamanlı ortaya çıkması nedeniyle bu projeye ihtiyatlı yaklaşmıştır. Müslüman Arap coğrafyasında ortaya çıkabilecek istikrarsızlıkların güney sınırlarını tehlikeye atabileceğinden çekinen Putin bölge devletleriyle ikili olarak diplomatik ilişkiler geliştirmiştir.¹⁸⁷

Bu bağlamda 2005 yılında Suriye devlet başkanı Beşar Esad'ın Moskova'ya resmi ziyaretinde yapılan görüşmede Sovyet Rusya döneminden kalan 13,4 milyar dolarlık borcunun %73 kadarı silinmiştir. Diğer Arap devletlerinden Cezayir, Libya vb. ülkelere de uygulanan borç silme yaklaşımı ile RF bölge ülkeleriyle yeniden silah ticareti konusunda ivme yakalamış ve ilişkiler yeniden canlanmaya başlamıştır. Şam-Moskova görüşmelerinde ayrıca, füze alım-satımına dair ve Akdeniz'deki Tartus donanma askeri üssünün kullanımına yönelik genişletilmiş imtiyazlar konularında anlaşmalar yapılmıştır.¹⁸⁸

Dış politikanın belirlenmesinde sistemsel uyarıların önemine de vurgu yapan neoklasik realizm çerçevesinde dönemin uluslararası sisteminin yapısı ABD'nin öncülüğünde tek kutuplu bir düzende devam etmekteydi. Putin yönetimi tek kutuplu güç dengesi ve ABD'nin üstün olduğu bir uluslararası sistem çerçevesinde dış politika hamlelerini belirlemeye ve iç güç unsurlarını uluslararası sistemin mevcut durumuna ve uluslararası sistemde meydana gelen gelişmelerin zeminine yerleştirmeye çalıştı.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Emre Erşen, "Rus Dış Politikasında Orta Doğu: Arap Baharı ve Sonrası," *Küresel ve Bölgesel Güçlerin Orta Doğu Politikaları: Arap Baharı ve Sonrası*, ed. Tarık Oğuzlu, Ceyhan Çiçekçi, (Ankara: Nobel Akademik Yayınevi, 2021), 64.

¹⁸⁸ Erşen, "Rus," 64.

¹⁸⁹ Kaczmarek, "Domestic," 385.

Putin'in 2007 yılındaki Münih konuşmasında ABD'nin tek kutupluluğuna yaptığı eleştiriler ve ABD'nin Irak (2003) ve Afganistan (2001) işgallerini kınaması yeni dönemde RF'nun dış politika anlayışını özetler nitelikte olmuştur. Bu bağlamda çok kutuplu bir dünya düzeninin amaçlanmasıyla yeniden Orta Doğu'ya yönelen RF, sıkı bağlara sahip olduğu Suriye ile özellikle Esad'ın 2005 yılında gerçekleştirdiği Moskova ziyaretiyle ilişkiler yeniden normal seyrine dönmüştür. RF- Suriye ikili ilişkilerine ivme kazandıran bir diğer gelişme, Şubat 2005'te Lübnan'ın eski Başbakanı Refik Hariri suikastından Suriye'nin sorumlu tutulması olmuştur.¹⁹⁰

Refik Hariri'nin Beyrut'ta gerçekleşen bombalı saldırıda hayatını kaybetmesi üzerine gözler Suriye'ye çevrilmiştir. Suikast sonrası Batılı güçlerin aklına ilk gelen devletin Suriye olması özellikle ABD'nin Suriye'ye yönelik ambargo ve uluslararası ortamdan izole etme hedefinde olmasındandır. 1976'dan itibaren Lübnan'da askeri gücünü bulundurarak işgalci konuma düşmüş olan Suriye; Fransa, ABD ve İsrail tarafından suikasttan sorumlu tutularak kınanmış ve Lübnan'daki askerlerini çekmesinin gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda BM'de alınan 1559 No'lu karar uyarınca Suriye'de dâhil tüm dış güçlerin askeri kuvvetlerini Lübnan'dan çekmeleri istenmiştir. ABD tarafından uluslararası kamuoyunca ve bölgesel güçler nezdinde işgalci konumuna düşürülen Suriye askeri güçlerini Lübnan'dan çekmiştir ve bölgesel imtiyazını da kaybetmiştir.¹⁹¹

BM'nin kararına ABD ve İsrail'le ilişkilerine olumsuz yansımaması için çekimser kalsa da RF, bu dönemde Suriye'nin bölge devletleri ve Batılı devletlerce teröre (Hizbullah vb. terör yapılanmaları) destek vermesi konusunda suçlanması ve Refik Hariri'nin suikastından sorumlu tutulmasıyla uluslararası izolasyona mahkûm edilmesi sürecinde diplomatik destekçisi olmuştur. Suriye'de Batı baskısının en yüksek olduğu bu yıllarda RF, Şam'a en güçlü siyasi ve diplomatik desteği sağlayan devlet olmuştur. RF, bu izolasyonla Orta Doğu bölgesine Suriye üzerinden doğrudan katılım sağlama fırsatı elde etmiştir. Putin'in bu desteği Suriye için avantajlı olduğu kadar RF'nun stratejik, ticari ve

¹⁹⁰ Kiraz, *Bağımsızlıktan*, 303-304.

¹⁹¹ Yasin Athloğlu, "Refik Hariri Suikastı Ve Suriye," *TASAM*, (2005).

ekonomik çıkarları için de önem arz etmekteydi. 2007’de Suriye uluslararası izolasyondan kısmen çıkmaya başladı, aynı yıl düzenlenen Orta Doğu barış konferansına katılımı, 2008’de Sarkozy’nin Şam’ı resmi olarak ziyareti vb. gelişmelerle Suriye yeniden bölgesel ve Batılı güçlerle diyaloga başlamıştır.¹⁹²

RF’nun Suriye’yi destekleyici politikalarına karşılık Suriye, 2008 Gürcistan savaşında RF’nu desteklemiştir. Herhangi bir askeri, maddi destek söz konusu olmasa da Suriye’nin desteği sembolik olarak önemini korumuştur. Putin’in ilk başkanlık döneminde Suriye ile ilişkiler ekonomik, siyasi, ticari vb. birçok alanı kapsayacak düzeyde çok yönlü olarak gelişmiştir. 2000-2010 arası dönemde iki ülkenin ticaret hacmi 2 milyon ABD doları seviyesine çıkmıştır. 2005-2012 arası dönemde Orta Doğu RF’nun %14,3’lük silah pazarını oluşturmaktaydı. RF’nun en büyük silah pazarlarından ve enerji yatırımlarını yaptığı ülke olması bakımından Suriye ile ilişkiler ticari ve ekonomi odaklı olsa da RF’nun Akdeniz’e erişimini sağlaması bakımından stratejik ve RF’nun uluslararası arenada Suriye’ye güçlü siyasi destek vermesiyle siyasi yönleriyle de önem arz etmektedir.¹⁹³

2010’da dönemin Rusya Başkanı Dmitry Medvedev’in Şam’a üst düzeyde gerçekleştirdiği ziyaretle ilişkiler bir üst aşamaya taşınmıştır. Bu ziyaret uluslararası camiaya RF’nun Suriye’nin destekçisi olduğu mesajını vermesi bakımından önemli olmuştur. Ziyaret sırasında yapılan görüşmelerde önceki dönemlerde yapılan anlaşmalar genişletilmiş ve yeni silah türlerinin satımı konusunda müzakereler sağlanmıştır. Medvedev’in Şam ziyaretinin bir diğer önemli yanını ise; Rusya’nın Devlet Başkanlığı düzeyinde Suriye’ye gerçekleştirdiği ilk resmi ziyaret olması oluşturmaktadır.¹⁹⁴

Putin’in Devlet Başkanı olmasıyla Orta Doğu bölgesine yeniden dönülerek bölgede proaktif politikalar izlenmeye başlanmış ve bölgede Soğuk Savaş dönemindeki Sovyet

¹⁹² Kreutz, “Syria,” 12-13.

¹⁹³ Gökhan Telatar, “Rusya ve Arap Baharı: Batı ile Yeni Soğuk Savaş mı?,” *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15, no.1, (2015): 178-179.

¹⁹⁴ Çağlar Hekimoğlu, “Suriye Krizi,” 1410.

Rusya'nın nüfuzu yeniden yaratılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Arap devletleriyle ikili ilişkiler geliştirilmeye çalışılmış ancak stratejik ortak olan Suriye ile özel bir bağlamda ilgilenilmiş ve temasa geçilmiştir. ABD'ye karşı görece negatif tutuma sahip olan Suriye, bunun dışında RF için birçok stratejik ve ekonomik avantaj sunmasıyla önemli bir konumda olmuştur. RF Suriye'nin önemli stratejik konumundan dolayı elde etmiş olduğu kazanımlarını sürdürmek ve dünya siyasetinde yeniden etkili ve etkin olabilmek vb. amaçlarla Suriye'de Mart 2011'de patlak veren Arap Baharı sürecinde uluslararası ortamda Suriye rejimini her yönüyle desteklemiştir.¹⁹⁵

4.2. 2011-2018 Dönemi Arap Baharı Dönemi Rusya'nın Suriye Politikası

Rusya lideri Putin 2000-2008 yılları arasındaki başkanlık dönemlerinde dünya siyasetinde yeniden merkezi ve güçlü bir uluslararası aktör haline gelme yönünde dış politika adımları atmıştır. Putin'in liderliğinde belirlenen bu dış politika hamleleri Rusya'nın iç politikada elini güçlendirmesiyle mümkün olabilmektedir. Devlet başkanı Putin'in önceki kısımda bahsedilen iç siyasette yaptığı düzenlemelerle iç politikada istikrarı yakalaması dış politikada kendinden emin ve iddialı adımlar atmasına fırsat tanımıştır. Putin'in hırslı, kararlı ve otoriter kimliği dış politika kararlarına da yansımıştır ve dış politika kararlarının kapsamı da oldukça iddialı ve sert seyretilmiştir. Üçüncü başkanlık dönemi 2012 ve sonrasında da dış politika kararlarında benzer tutum içinde olan Putin yönetimi Rusya'yı yeniden tüm uluslararası ilişkilerde dikkate alınması gereken ve küresel arenada vazgeçilmez bir ülke profiline taşımayı hedeflemiştir.¹⁹⁶

2000-2008 yılları arası ilk iki başkanlık döneminde içeride siyasi otoritesini sağlamlaştıran Putin sonraki başkanlık dönemlerinde Rus dış politikasını daha sağlam temeller üzerinde şekillendirmiştir. Bu dönemlerde dış politikasını yumuşak güç kullanarak yönlendiren Putin yönetimi 2012 sonrasındaki dönemlerde daha iddialı ve

¹⁹⁵ Kreutz, "Syria," 12-13.

¹⁹⁶ Giancarlo Aragona, " *Putin's Russia: Really Back*," ed. Aldo Ferrari, (Milano: Ledi Publishing, 2016), 8.

hatta çatışmacı bir yaklaşıma sahip olmuştur. Rusya'yı yeniden büyük bir güç olarak diriltiren Putin kararlı, çok taraflı, bölgesel ve küresel sorun çözücü lider olarak değerlendirilmektedir.¹⁹⁷

Arap Baharı sürecinde Rusya'nın Orta Doğu politikası büyük oranda Putin'in bölgede yaşanan gelişmeleri tehdit veya fırsat olarak algılaması çerçevesinde belirlenmiştir. Rusya'da, devlet otoritesinin tek bir kişide aşırı yoğunlaşmasıyla dış politika kararları Putin'in devletin ulusal çıkarlarından ne anladığı ve bu kavramın kapsamının ne olduğu temelinde şekillenmektedir. Çarlık döneminden itibaren Rus liderler dış politika kararlarını devletin ulusal çıkarlarını önceleyerek belirlemiştir. 2000 sonrası başkanlık ettiği kişiselleştirilmiş otoriter sistemde ulusal çıkarları neyin oluşturduğu konusunda Putin tek yetkili otorite konumuna gelmiştir. Bu bağlamda dış politika kararlarının alınması sürecinde etkili olan sistemik uyarıların yanı sıra devlet içi unsurlardan olan lider faktörü tüm siyasi yetkiyi tek elde toplayan Putin yönetimindeki Rusya'nın dış politika davranışlarını açıklamak için önemli bir yere sahip olmaktadır.¹⁹⁸

Soğuk Savaş döneminden sonra ilişkilerin neredeyse durma noktasına geldiği Rusya ile Orta Doğu devletlerinin ilişkileri Putin iktidarıyla yeniden canlanmış ve iyi bir seviyeye ulaşmıştır. Bölgede aktif politikalar takip eden Putin yönetimi politikalarında başarılı olmuş ve yeniden bölgeye Rusya nüfuzunu hâkim kılabilmıştır. RF'nun Orta Doğu ülkeleriyle ve özellikle Suriye ile ilişkilerini yeniden güçlendirmek için yaptığı yatırımlar, anlaşmalar, Sovyet döneminden kalan borçların silinmesi, enerji, petrol gibi alanlarda tasarlanan projeler vb. iş birliğine yönelik attığı tüm adımlar Arap Baharı bölgede patlak verince büyük hayal kırıklığıyla sonuçlanmıştır. Libya vb. birkaç ülkede sahip olduğu kazanımlarını ve ayrıcalıklı konumunu iktidarların halk ayaklanması sonucu devrilmesiyle kaybetmesi üzerine ekonomik olarak kayıplar yaşamıştır.¹⁹⁹

¹⁹⁷ Fatma Mirzaliyeva, "Vladimir Putin Kimliği ve Rus Dış Politikasına Etkisi," *ORDAF*, (Mart 2019).

¹⁹⁸ Bobo Lo, "Going Legit: The Foreign Policy of Vladimir Putin," *Lowy Institute*, (Eylül, 2018), 3.

¹⁹⁹ İlyas Kemaloğlu, "Rusya'nın Orta Doğu'ya dönüşü," *Anadolu Ajansı*, Ocak 2, 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/rusya-nin-orta-dogu-ya-donusu/1690139>

2011'in sonlarında Tunus'ta patlak veren daha sonra Libya, Mısır, Suriye vb. bölge ülkelerine de hızla yayılan, literatürde Arap Baharı olarak adlandırılan süreç tüm Orta Doğu'da dengeleri değiştirmiştir. Kimi ülkelerde diktatör iktidarların devrilmesiyle, kimisinde büyük ayaklanmalara sebebiyet vermeden sonlandırılan süreç bazı ülkelerde de çıkmaza girmiş ve iç savaş sürecine evrilmiştir. Arap Baharının yaşandığı ülkelerin iç dinamiklerinin ve toplumsal yapılarının farklılık arz etmesi nedenleriyle her ülkede farklı gelişen ve farklı sonuçlanan süreç en acımasız ve uzun haliyle Suriye'de yaşanmıştır ve yaşanmaya da devam etmektedir. Suriye'de Mart 2011'de Dera şehrinde protesto gösterileriyle başlayan Arap Baharı süreci ülkeyi günümüze kadar süren bir iç savaş ortamına sürüklemiştir.²⁰⁰

Dış politika davranışları açıklanırken sadece devletlerin sahip oldukları güç kapasitelerine ve uluslararası sistemdeki güç dengesine ve sistemsel uyarılara bakmanın yetersiz olduğunu vurgulayan ve tezin teorik çerçevesini oluşturan neoklasik realizme göre devlet liderleri, onların algıları ve fikirleri de analize dâhil edilmelidir. Bu bağlamda Rusya'nın Suriye'ye yönelik dış politika hamlelerinde de iç unsurları dış uyarıcılarla birlikte ele almak gerekmektedir. Yukarıda bahsedildiği üzere Putin, oluşturmuş olduğu siyasi sistem kapsamında tüm gücü merkezde toplayarak Rus dış politikası kararlarının alınmasında elini güçlendirmiştir. 2014'te Kırım'ı ilhakı, 2015'te Suriye'ye askeri müdahalesiyle egemen devletlerin iç işlerine müdahale etmeye varan iddialı dış politika adımları atmıştır.²⁰¹

Dış politika karar süreçleri iç siyasi ve ekonomik baskılara da duyarlı olmaktadır. Bu bağlamda karar verme süreçlerinde özellikle siyasi ve toplumsal etkileri asgari düzeyde tutabilmek için Putin ve siyasi seçkinler Rus milliyetçiliği, vatanseverlik, ulusal çıkarlar, ülkenin karşı karşıya olduğu tehditler vb. temalara vurgu yapmaktadırlar. Milliyetçi duyguları harekete geçiren söylemlerle dış politika davranışlarını meşrulaştırma yaklaşımları Putin yönetimine karar verme sürecinde uygun bir zemin oluşturmuştur.

²⁰⁰ Barış Doster, "Arap Baharı Özelinde Rusya'nın Suriye Politikası," *Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde Arap Baharı ve Suriye*, ed. Barış Adıbelli, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2017), 47-48.

²⁰¹ McFaul, "Putin," 99.

Arap Baharı sürecinde Rus dış politikası Putin'in kişisel hırsları ve çıkarları kapsamında şekillenmiştir. Bu bağlamda Putin'in lider özellikleri, sistemsal uyarıları nasıl algıladığı vb. faktörler Rusya'nın Orta Doğu'da süregelen Arap Baharı sürecindeki dış politika davranışlarında önemli rol oynamaktadır.²⁰²

Rusya, Arap Baharı sürecine ilk etapta ihtiyatlı ve bekle gör tutumu içinde yaklaşmıştır. Tüm dünya ülkelerini olduğu gibi Rusya'yı da hazırlıksız yakalayan Arap Baharı sürecinde Rusya; gelişmeleri takip etmekle yetinmiştir. Ayrıca süreci ülkelerin iç işleri olarak değerlendirmiş ve herhangi bir müdahalede bulunulmaması ve sivil halkın korunması gerektiğini vurgulayarak olaylara müdahil olmamayı tercih etmek yönünde dış politika davranışları belirlemiştir.²⁰³

Rusya Federasyonu'nun Tunus ve Mısır'da diktatör rejimlerin devrilmesi sürecinde sessizliğini koruyan dış politika yaklaşımı olayların müttefik ülkelere sıçramasıyla dönüşüme uğramıştır. Şubat 2011'de protesto gösterileri Libya'ya da sıçramış ve Libya'da Kaddafi rejiminin iktidarını bırakmakta direnmesi ve halkın ayaklanmasına karşı orantısızca ve sert güçle karşılık vermesi üzerine Batılı devletler ve ABD, BM örgütü nezdinde harekete geçmişlerdir. Kaddafi'nin sivil vatandaşlara karşı aşırı güç kullanımı uluslararası camiayı endişelendirmiş ve BMGK'nde birtakım siyasi ve ekonomik ambargo uygulamalarını içeren 1970 No'lu karar kabul edilmiştir. Ancak güç kullanımının devam etmesi üzerine uçuşa yasak bölge oluşturulmasıyla dış müdahalenin gerçekleştirilmesine kapı aralayan BMGK'nin 1973 No'lu kararı alınmıştır. Bu kararla Fransa'nın öncülüğünde ABD, İngiltere ve İtalya Libya'ya müdahaleye başlamışlardır. Daha sonra Libya müdahalesi NATO'nun inisiyatifine bırakılmıştır. Rusya'nın BMGK'nde alınan kararlara yaklaşımı ise 1970 No'lu karara evet ve 1973 No'lu karara çekimser oy kullanmak şeklinde olmuşsa da müdahalede BMGK'nin kararlarının sınırlarının aşılması ve Kaddafi'nin öldürülmesiyle Rusya, müdahalenin NATO'ya devredilmesine karşı çıkmıştır. Libya müdahalesinin sonuçlarının Rusya'yı rahatsız

²⁰² Lo, "Going," 3.

²⁰³ Selçuk Eryılmaz, *Arap Baharı Sürecinde Rusya'nın Suriye Politikası*, (Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, 2014), 65.

etmesi ve dış müdahalenin Suriye'ye de yapılabileceği olasılığı üzerine Rusya, Arap Baharına yönelik tavrını tümüyle değiştirmiştir.²⁰⁴

Rus hükümetinin dış politika hamlelerini ulusal çıkarlar kapsamında belirlemesi bağlamında Putin sistemik uyarıları kendi ulusal çıkar algılamasına göre değerlendirerek dış politika kararları almıştır. Arap Baharı döneminde de Putin süreci yakından takip ederek bölgedeki gelişmelerle uyumlu dış politika adımları atmıştır. Bu süreçte Rus kimliğinin özel olmasına, Rus tarihine, Rusya'nın dünya üzerindeki büyüklüğüne vb. milliyetçi unsurlara yapılan vurgularla halk desteği de seferber edilmeye çalışılmıştır. Putin milliyetçi bir platformda durarak dış politika kararlarını almada ve uygulamada halkın tepkisini asgari düzeyde tutmaya çalışmıştır. Siyasi otoriteyi tek merkezde toplayan ve milliyetçi faktörlere sıklıkla vurgu yaparak, Putin dış politika kararlarını almada ve pratiğe dökmeye görece özgür bir ortama sahip olmuştur.²⁰⁵

Mart 2011'de Suriye'ye de sızrayan ayaklanmalara Libya trajedisinden sonra Rusya'nın dış politikasında tavrı çok net olmuştur. Libya müdahalesinde yaşadığı hayal kırıklığı ve Batılı güçlere duyduğu güvensizlik nedenleriyle benzeri bir olayın yaşanmasına izin vermeme konusunda kararlıydı. Libya'dakine benzer bir dış müdahaleye çok net tavırlarla müsaade etmeyeceğini belirten Rusya, Suriye'de ayaklanmaların başlamasından iç savaşa evrilmesine kadar geçen süre zarfında ve sonrasında rejim yanlısı politikalar takip ederek rejimin ayakta kalmasını sağlamıştır.²⁰⁶

Suriye'de halk ayaklanmalarının hızla tüm şehirlere yayılması ve rejimin muhaliflere karşı askeri gücüyle karşılık vermesi sonucunda çok sayıda sivil vatandaş yaşamını yitirmiştir. Tüm uluslararası camiadan Esad'ın halkına karşı şiddete başvurmaması ve halkın taleplerine kulak vermesi yönünde çağrıda bulunulsa da İran, Rusya ve Çin desteğini arkasına alan Esad bu çağrılara kulak tıkamıştır. İktidarını korumak amacıyla muhaliflere karşı mücadelesini sürdürmüştür. Muhalif gruplarında silahlı direnişe

²⁰⁴ Doster, *Arap Baharı*, 48-49.

²⁰⁵ Aragona, *Putin's*, 9.

²⁰⁶ Erel Tellal, "Rusya Suriye'de Ne Arıyor?," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 70, no.4, (2015): 1049.

geçmesiyle birlikte iç savaşa evrilen sürece çok sayıda dış aktörün ve yerel düzeyde grupların katılımıyla kriz uluslararası ve çok boyutlu bir hal alarak ülke kaotik bir ortama dönüşmüştür.²⁰⁷

Rusya'nın Orta Doğu coğrafyasında birçok ülkeyi etkisi altına alan Arap Baharı sürecinde sadece Suriye'yi dış politikasında istikrarlı bir şekilde desteklemesinin çok sayıda ve siyasi, ekonomik, stratejik vb. olmak üzere çok boyutlu nedenleri bulunmaktadır. Öncelikle Rusya, Suriye ile tarihi bir geçmişe sahiptir, Suriye ile köklü bir ilişki geçmişine sahip olan Rusya'nın bölgede varlığı yeni bir olgu değildir. Bu bağlamda Rusya'nın Orta Doğu'daki en önemli ortağı olma özelliğine sahip Suriye, Akdeniz'e kıyısı olması dolayısıyla Rusya'nın stratejik çıkarlarına da hizmet etmektedir.²⁰⁸

Putin'in Arap Baharı sürecinde Suriye dış politikasını şekillendiren faktörler sistemselsel uyarıların yanı sıra Rusya'nın yukarıda bahsedilen birtakım ulusal çıkarlarının zarar göreceği algısına sahip olmasıdır. Bu bağlamda Putin'in Suriye krizi sürecindeki gelişmeleri tehdit olarak algılaması dış politika davranışlarının çerçevesini belirlemiştir. Orta Doğu'da 2011 sonrası yaşanan gelişmeleri bölgedeki nüfuzunu arttırmaya yönelik bir fırsat olarak da değerlendiren Putin yönetimi Batının özellikle ABD'nin baskısına karşı Esad'ı desteklemek yönünde dış politika yaklaşımına sahip olmuştur. Bu bağlamda Putin'in Orta Doğu bölgesine yönelik dış politika amaçlarının en önemlisi Rusya'nın bu bölgede etkisini olabildiğince genişletmektir.²⁰⁹

Sovyet Rusya dönemindeki anlaşmayla 1971'den itibaren faaliyette olan Tartus'taki Rus ikmal ve bakım üssü Rusya'nın Suriye'den elde etmiş olduğu stratejik kazanımların en büyüğü ve en önemlisidir. Özellikle son 10 yıllık dönemde Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynakları bağlamında değerlendirildiğinde bu üssün önemi daha açık görülebilmektedir. Rusya, Doğu Akdeniz enerji denkleminde söz sahibi olmayı

²⁰⁷ Ağır ve Takar, "Rusya-Suriye," 297-298.

²⁰⁸ Dmitry Gorenburg, "Why Russia Supports Repressive Regimes in Syria and the Middle East," *Ponars Eurasia*, no:198, (2012): 1.

²⁰⁹ Aragona, *Putin's*, 10.

istemektedir. Suriye tarafından Akdeniz’de üs bulundurma hakkı tanınması Rusya’yı da bölgedeki sürece dâhil etmektedir. Esad rejiminin devrilmesi durumunda yakın çevresi dışında tek askeri üssünün bulunduğu Suriye’yi de kaybetme tehlikesi olan Rusya, Suriye’de krizin başlangıcından itibaren giderek daha fazla ve aktif bir şekilde göze çarpmaktadır.²¹⁰

Rusya’nın Akdeniz’e erişiminde tek kara parçası olan Suriye, Esad rejiminin devrilmesi halinde bu özelliğini Rusya nezdinde yitirme riskiyle karşı karşıyadır. Bunun yanı sıra, Rusya Akdeniz’de sahip olduğu bu üssü ABD’ye karşı stratejik bir koz olarak kullanmaktadır. Tartus donanma askeri üssünün stratejik olarak önemli olmasının yanında ayrıca Rusya, Orta Doğu’da ABD’nin nüfuzunu kırmayı ve çok kutuplu bir dünya düzeninin oluşmasını amaçlamaktadır. Bölgede ABD’yi dengeleyerek uluslararası sistemdeki güç dengesinde güçlü bir devlet profilinde var olmayı da amaçlamaktadır. Suriye üzerinden Soğuk Savaş dönemindekine benzer mahiyette sürdürülen bu rekabet Rusya’nın Esad rejimini desteklemesine karşılık ABD’nin ise muhalif gruplara eğitim, silah vb. desteklerde bulunmasına yol açmaktadır.²¹¹

Rusya’nın Orta Doğu’ya açılan tek kapısı olan Suriye bu yönüyle bölgedeki en önemli konumda olan müttefiktir. Bu nedenle Rusya Federasyonu, Çin ve İran’ın da desteğiyle Suriye’ye karşı BM bünyesinde alınabilecek herhangi bir yaptırım, ambargo vb. kararları reddederek Esad rejiminin uluslararası camiada diplomatik koruyuculuğunu yapmıştır. Libya’daki kötü tecrübesini yeniden yaşamak istemeyen Rusya, bu nedenle Suriye rejim güçlerine karşı uluslararası örgütler bünyesinde alınabilecek tüm kararlarda veto yetkisini kullanmıştır. Rusya, kendi ulusal, bölgesel ve küresel çıkarları sebepleriyle rejimi korumaktadır. Esad rejimi de Rusya’nın çok yönlü çıkarlarına karşılık, askeri, teknik, istihbarat ve ekonomik olmak üzere birçok alanda Rusya’nın desteğini ve yardımını beklemektedir.²¹²

²¹⁰ Gorenburg, “Why,” 1.

²¹¹ Ağır ve Takar, “Rusya-Suriye,” 298-299.

²¹² Erşen, “Rus Dış Politikasında,” 117.

Rusya'nın Arap Baharı sürecinde Suriye krizine aktif katılımına neden olan bölgede ABD'yi dengeleyerek bölgesel çıkarlarını koruma yaklaşımı olmuştur. Bu bağlamda kriz iç savaşa evrilmeden önce rejimle diyalog kurularak ve diplomatik yaklaşımlarla çözülmeye çalışılmıştır. Rusya, Batılı güçlerin Esad'ın devrilmesi ile sorunun çözülebileceği kanaatine bir dış müdahale olabileceği ihtimali çerçevesinde sert tepki göstermiştir. Rejimin gidip gitmemesi konusuna Suriye halkının karar vermesi gerektiğini ve Esad 'sız bir çözümün ülkeyi ve bölgeyi daha da istikrarsız bir duruma sokabileceğini savunan Rus siyasi yetkilileri bu gerekçeyle Esad'dan yana tavır almıştır. Rus kamuoyu ve siyasi çevrelerinde, Arap Baharı süreci kendi çevresinde 2000'li yıllarda yaşanan Renkli Devrimlere benzetilmiş ve bu nedenle Arap Baharı sürecinin de halkın demokratikleşme ve reform taleplerinden ziyade kurgulanmış bir senaryo ve amacın Rusya'yı çevrelemek olduğu kanaati yaygın olmuştur.²¹³

Rusya Federasyonu ülke sınırları içinde 20 milyonu aşkın Müslüman nüfusunun ve yakın çevresindeki Müslüman çoğunluktaki ülkelerinde Arap Ayaklanmalarından etkilenebileceği endişesine sahip olmaktadır. Orta Doğu'da Sünni iktidarların yerleşmesi ve radikal İslamcı grupların ortaya çıkması ve güçlerini arttırmasıyla Rusya, Kuzey Kafkasya'da Çeçenlere karşı verilen mücadelenin tekrarlanmasından çekinmektedir. Güney sınırlarında yaşanan Arap Baharı sürecini istikrarsızlık, kargaşa, köktencilik vb. kavramlarla analiz eden Rusya, bu sürecin kendi ülke sınırlarına da sıçrayabileceğine yönelik endişeleri artmıştır. İslami radikalizmin yükselmesi Rusya'nın Kuzey Kafkasya sınırlarını da tehlikeye atacaktır. Bu nedenle, Rusya, Esad rejimini kendi ulusal çıkarları doğrultusunda desteklemektedir.²¹⁴

Rusya, kendi stratejik çıkarlarına ev sahipliği yaptığı için Esad rejimini her fırsatta koruyup kollamıştır. Rejimin devrilmesinden en çok zararlı çıkacak ülke olan Rusya, bu ülkedeki kazanımlarını diğer bölge ülkelerindekine benzer şekilde kaybetmeyi göze alamamaktadır. Ayrıca burada Esad'ı destekleyerek yeniden süper güç olduğunu AB, diğer Batılı ülkeler ve ABD'ne göstermek istemekte ve ABD'ni Suriye krizinde başarısız

²¹³ Telatar, "Rusya ve Arap," 180-181.

²¹⁴ Erşen, "Rus Dış Politikasında," 72-73.

göstermeyi amaçlamaktadır. BM’de veto hakkına sahip olmasıyla ABD’nin ve diğer Batılı devletlerin rejime karşı herhangi bir yaptırım, kınama vb. kararlar alınmasının da önünü tıkayan Rusya, Annan Planı’nı destekleyici yönde açıklamalarda bulunmuştur. Annan Planı’nın başarısızlığı üzerine Suriye krizini çözmeye yönelik başlayan Rusya’nın da aktif olduğu Cenevre Görüşmelerinden de somut bir sonuç alınamamıştır.²¹⁵

Ağustos 2013’te Esad’ın muhaliflere yönelik kimyasal silah kullandığı iddiası üzerine harekete geçen BM ve ABD, Rusya’nın etkin bir diplomatik süreç yürüterek kimyasal silahların uluslararası kontrole açılması yönünde bastırması ve rejime yönelik herhangi bir kararın alınmasını engellemesiyle diplomatik bir başarı sağlamış ve ABD’nin bölgedeki nüfuzunun gücünün sorgulanmasına yol açmıştır.²¹⁶

Suriye’de iç savaş devam ederken bir yandan da krizi çözmeye yönelik diplomatik girişimlerde bulunulması ancak muhalefet ve rejimin ortak bir payda da buluşamaması nedenleriyle somut sonuçlar alınamamıştır. Suriye krizi devam ederken 2014’te Ukrayna’da patlak veren iç karışıklık Rusya’nın ilgisini bu bölgeye yoğunlaştırmasına neden olmuştur. Kırım’ın Rusya tarafından ilhakıyla sonuçlanan süreç Rusya’nın kendi nüfuz alanındaki bölgelerde gerekirse askeri güçle müdahale edebileceğini tüm dünyaya göstermesi açısından önem arz etmiştir.²¹⁷

Rusya, Ukrayna krizinden sonra tekrar Suriye’ye yönelmiştir. Suriye’de 2014’te DAESH’in etkisinin artmaya başlaması, stratejik önemdeki bölgeleri ele geçirip buralarda halifelik ilan etmesi vb. gelişmeler Rusya’yı endişelendirmiş ve Esad rejimi de DAESH’e karşı güç kaybetmeye başlamıştır. ABD öncülüğünde Ağustos 2014’te DAESH güçleri havadan bombalanmıştır. Yetersiz kalan bu bombalama girişiminin yanı sıra muhaliflerin de Lazkiye, İdlib vb. bölgelerde ilerlemesi Esad’ın toprak kaybetmesine yol açmıştır. Rusya, muhalefet karşısında kan kaybeden Esad rejimine askeri mühimmat desteğini

²¹⁵ Telatar, “Rusya ve Arap,” 190-191.

²¹⁶ Erşen, “Rus Dış Politikasında,” 126.

²¹⁷ Çağlar Hekimoğlu, “Suriye Krizi,” 1412.

arttırarak mücadelesinin devam etmesini sağlamıştır. Rusya, DAESH'e karşı 30 Eylül 2015'te hava saldırılarına başlamıştır.²¹⁸

Muhafif gruplar ve terör örgütleri karşısında gücünü kaybederek dezavantajlı konuma düşen Esad rejimine Rusya'nın hava operasyonlarıyla gelen destek rejimi kurtarıcı olmuştur. Hava operasyonlarıyla Suriye krizine doğrudan müdahil olan Rusya, bu tarih itibariyle Suriye'deki askeri varlığını fiili olarak sürdürmektedir. Esad rejiminin çağrısıyla krize doğrudan müdahale ettiğini açıklayan Rus yetkililer, havadan destek verdiği rejim güçlerine Lazkiye'de bulunan Hmeymim hava üssünde konuşlanarak askeri destek vermektedir.²¹⁹

SSCB'nin çöküşünün ardından Rusya'nın etkili olduğu yakın coğrafyası dışında ilk askeri gücünü Suriye'de kullanması Suriye'nin, Rusya için ne ölçüde önemli olduğunu göstermektedir. Teröre karşı savaş tanımlamasıyla bölgeye nüfuz eden Rusya, aynı amaçla ABD öncülüğünde uluslararası koalisyonun hava bombardımanında başarısızlığıyla bölgede prestijini arttırmıştır. Küresel güç siyasetine geri dönüşünü simgeleyen bu başarısını ve Suriye kartını ABD ve AB'nin Ukrayna krizinde aldığı yaptırım kararlarını asgari düzeye indirmek ve mülteci krizi konusunda baskı uygulamak amacıyla kullanmıştır.²²⁰

Tüm bu gelişmeler sonrası 30 Aralık 2016'da İran, Rusya ve Türkiye'nin garantörlüğünde Suriye'de ateşkes ilan edilmiştir. Ocak 2017'de ise Suriye rejim temsilcileri ve muhalefeti aynı masaya oturtmak ve müzakere sağlamak amacıyla Astana Zirveleri başlatılmıştır.²²¹ Kasım 2017'de ise Cumhurbaşkanlığı düzeyinde katılım sağlayan devletlerle Soçi zirvelerine başlanmıştır. Bu bağlamda Cenevre, Astana ve Soçi görüşmeleriyle üç koldan ayrı ayrı yürütülen ve Suriye'de krizi diplomatik yollarla çözmeye odaklanan süreçlerden

²¹⁸ Çağlar Hekimoğlu, "Suriye Krizi," 1411-1413.

²¹⁹ "Rusya'nın Suriye'deki Hava Üssünde Günlük Yaşam," *Sputnik Haber*, Aralık 23, 2015, <https://tr.sputniknews.com/20151223/rusya-suriye-hmeymim-hava-ussu-1019824555.html>

²²⁰ Hüseyin Bağcı, "Strategic Depth in Syria – From the Beginning to Russian Intervention," *Valdai Discussion Club*, no:37, (2015): 11.

²²¹ "Dünden Bugüne Astana Görüşmeleri," *TRT Haber*, Aralık 9, 2019, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/dunden-bugune-astana-gorusmeleri-445403.html>

henüz somut bir sonuç alınamamış olsa da liderler ve uluslararası örgütler bu doğrultuda çabalarını sürdürmeye devam etmektedir.²²²

Bu bağlamda Rusya'nın genelde Arap Baharına özelde ise Suriye krizine ve askeri müdahalesine yol açan dinamikleri ulusal, bölgesel ve uluslararası düzlemde var olan çıkarları doğrultusunda şekillendirdiğini söyleyebiliriz. Bölge genelinde nüfuzunu yeniden arttırma isteğinde olan Rusya, uluslararası siyasette süper güç olma statüsünü geri kazanmak amacıyla ABD'nin bölgedeki baskınlığını sınırlandırmaya çalışmış ve gücünü de dengelemeyi amaçlamıştır.²²³

Ulusal düzeyde Rusya'nın bölgedeki çatışmalardan olumsuz etkilenme riski olan durumu ise; güney sınırlarında artan çatışmaların bölgeyi daha da istikrarsız hale getirmesi ve bunun sonucunda ayaklanmaların kendi sınırlarına da sıçramasından duyulan endişe ve radikal İslami grupların Kuzey Kafkasya bölgesindeki grupları da etkilemesinden duyulan korku oluşturmaktadır. Bu endişelerin dışında Rusya, Suriye ile tarihsel bağlara sahiptir. Bu tarihsel ilişki sürecinde çok sayıda askeri, ticari, enerji vb. alanlarda anlaşmalara sahip olan ve bu anlaşmalara dayalı olarak Suriye'de stratejik ve ekonomik birtakım haklar elde eden Rusya bu kazanımlarını bırakmayı istememektedir. Kendi bölgesel stratejik çıkarlarını korumak gayesiyle rejime destek veren ve muhalefete ve terörizme karşı askeri müdahalede bulunan Rusya için en hayati konu Tartus limanındaki donanma askeri üssünü koruyabilmek olmaktadır. Bu üs sayesinde Akdeniz'de varlığını devam ettiren Rusya, son yıllarda enerji konusunda önem kazanan Doğu Akdeniz bölgesindeki enerji denkleminde var olmaya çalışmaktadır.²²⁴

Rusya'nın silah ticaretinde de büyük paya sahip olan Suriye, Rusya açısından ekonomik, ticari ortaklık, stratejik vb. birçok alanda öneme sahip olmaktadır. Rusya sahip olduğu

²²² Andrew Korybko, "Sochi Summit: A Mideast Concert of Great Powers?," *Sputnik News*, Kasım 25, 2017,

<https://sputniknews.com/20171125/sochi-summit-a-mideast-concert-of-great-powers-1059404347.html>

²²³ Zeinab Ahmed, "Russian Role in Syria in the Light of its Strategy Towards the Middle East," *Eurasian Journal Of Social Science* 6, no.3, (2018): 41-42.

²²⁴ Ahmed, "Russian Role," 43-44.

stratejik kazanımlarını kaybetmemek için askeri müdahale de dâhil olmak üzere krizin başlangıcından günümüze kadar Esad rejimini askeri, teknik, istihbarat vb. birçok alanda desteklemiştir. Rusya, uluslararası ortamda Esad’a karşı alınabilecek kınama kararı, yaptırım, ambargo uygulanması vb. rejimin direncini kırmaya yönelik tüm önlemleri de başarılı diplomatik girişimleriyle bertaraf etmeyi başarmıştır. Esad rejiminin gözünde de kurtarıcı pozisyona yerleşen Rusya, Suriye için vazgeçilmez bir stratejik devlet olmuştur.²²⁵

Hükümetlerin uluslararası sahnedeki davranışlarının devletlerin iç koşullarına, ulusal oyuncuların algılamalarına ve devletlerin ulusal çıkarlarına vb. faktörlerin de dikkate alınarak belirlendiğini savunan neoklasik realizm, iç faktörlerin etkisinin yanı sıra küresel çevrenin baskısı ve sistemik faktörlerin de ülkelerin dış politika kararlarını etkilediğini savunmaktadır. Bu bağlamda Rusya Suriye’de Arap baharı sürecinde sistemik tehdit algılamasının yanı sıra ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde sahip olduğu çıkar ve kazanımlarını korumak amacıyla Suriye dış politikasına Rus lider Putin önderliğinde yön vermiştir. Suriye krizinin ilerleme sürecine göre politikalarını yenileyen ancak rejimin savunuculuğundan taviz vermeyen Putin yönetimi rejimin tüm uluslararası platformlarda savunuculuğunu yapmıştır. Rejim destekçisi dış politika yaklaşımıyla devletin ulusal kazanım ve çıkarlarının korunacağı tutumu çerçevesinde Suriye politikası belirlenmiştir.²²⁶

Neo-klasik realizm kapsamında Rusya’nın Suriye krizine yönelik dış politika kararlarının alınması sürecinde lider algılamasının önemi bağlamında başarılı siyasi bir lider olan V.Putin’in algıları Rus dış politikasını önemli ölçüde belirlemektedir. Putin’in lider olarak dış politika karar alma süreçlerindeki baskın ve etkin rolü dolayısıyla sistemsel dürtüleri nasıl algıladığı, neleri devletin ulusal çıkarlarına yönelik tehdit olarak algılayıp algılamadığı önemli olmaktadır. Suriye krizi bağlamında gelişen olayları sınır güvenliği, Radikal İslam’ın yayılması tehdidi ve yakın çevresindeki Müslüman nüfuslu ülkelere ayaklanmaların emsal teşkil etmesi vb. unsurlar nedeniyle tehdit olarak algılamasının

²²⁵ Ahmed, “Russian Role,” 45-46.

²²⁶ Romanova, “Neoclassical,” 5-6.

yanı sıra; ulusal, bölgesel ve küresel düzeydeki çıkarlarını ve kazanımlarını korumak ve sürdürmek amacıyla dış politika hamlelerini belirleyen Putin yönetiminin çıkarlarına yönelik tehdit oluşturan unsurları gerçekçi bir şekilde tayin etmesi ve buna yönelik rasyonel dış politika davranışları belirlemesi söz konusu olmaktadır.²²⁷

Putin uluslararası sistemden kaynaklı ortaya çıkan ve ülkesinin ulusal çıkarlarına aykırı bir durumu hızla tehdit olarak algılama ve buna sert şekilde cevap verme potansiyeli yüksek olan bir siyasi liderdir. Aynı zamanda halkın içinden gelen bir lider oluşuyla ve güçlü iletişim yeteneği sayesinde başarılı siyasi liderliğine ve ülkeye dair vizyonuna Rus halkını inandırarak halkın sempatisini kazanmıştır. Rus halkı nezdindeki başarılı, karizmatik ve stratejik siyasi lider imajları sayesinde halk Putin'in ve siyasi çevresinin dış politika kararlarının doğru olması ve ulusal çıkarlar gözetilerek alındığı konularında tereddütsüz bir tutuma sahip olmaktadır.²²⁸

Ülkeye ve ülkesinin ulusal çıkarlarına yönelik tehdit olarak algıladığı sistemsel faktörlere karşılık korkusuzca ve çekinmeden riskler alarak cevaplar vermesi Putin'in dış politika hamlelerinde iddialı bir siyasi lider olduğunu kanıtlar niteliktedir. 2008 Gürcistan Savaşı, 2014'te Kırım'ı ilhakı ve 2015'te Suriye'ye askeri müdahaleleriyle uluslararası arenada özellikle Putin dönemindeki dış politika konseptlerinde belirtilen ve ABD tarafından yönetilen tek kutuplu dünya düzenine karşı çıkıp çok kutuplu bir yapıyı teşvik etmeyi amaçlamış ve gerekli görmesi halinde askeri gücünü çekinmeden kullanacağını tüm dünyaya göstermiştir.²²⁹

Suriye'de ABD'yi dengelemek amacıyla aktif rol alan Putin yönetimi bunun dışında tarihsel stratejik kültürüne dayanarak Suriye krizinde sert gücünü kullanarak gücünü tüm dünyaya gösterme, Esad rejiminin koruyuculuğunu üstlenerek bölgesel çıkarlarını koruma ve bölgedeki fiili varlığını da meşru bir zemine oturtmayı amaçlamaktadır. Suriye

²²⁷ Böke, "US Foreign," 31-32.

²²⁸ Kropatcheva, "Russian Foreign Policy," 36.

²²⁹ Kropatcheva, "Russian Foreign Policy," 36-37.

ile tarihsel olarak müttefiklik ilişkisinde olan Rusya için Esad rejiminin devam etmesi özellikle Tartus'taki deniz donanma üssündeki kazanımlarını korumak için önemlidir.²³⁰

Rusya'nın ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde var olan çıkarlarını korumaya yönelik Suriye özelindeki dış politika hamleleri bu çıkarları korumaya yönelik olmaktadır. Bu kapsamda bu çıkarları korumaya yönelik olarak Putin ve diğer Rus siyasi elitleri Rusya'ya yakın olmayan bir Suriye rejimini krizin kabul edilemez olumsuz bir sonucu olarak görmektedirler. Bu nedenle mevcut rejimi değiştirmeye yönelik uluslararası bir operasyona, rejime yönelik yaptırım vb. kararları içeren tüm diplomatik girişimlere karşı çıkmıştır. Radikal İslam'ın yükselmesi, bölgedeki ve Suriye'deki ayaklanmaların Rusya'nın yakın çevresindeki Müslüman nüfusu etkilemesi tehlikesi bağlamında sınır güvenliğinin tehdit altına girmesi ve stratejik kazanımlarını kaybetme olasılığı gibi tehdit unsurları kapsamında Suriye'ye yönelik dış politikasını şekillendiren Putin yönetimi, bu bağlamda bir taraftan bölgede 2015 itibarıyla askeri varlığını güçlendirirken diğer taraftan geniş ölçekte bir katılımı siyasi uzlaşma sağlanabilmesi için de mücadele etmiştir.²³¹

Bu bağlamda Putin'in devletin gelişmiş iç güç yetenekleri ve maddi kapasitesiyle dış politikada iddialı adımlar attığı ve prestijini maksimize etmek amacıyla göreceli olarak devlet içi zafiyetler olsa bile sahip olduğu öznel özgüven sayesinde riskli ve iddialı dış politika hamlelerinde bulunduğu görülmektedir.²³²

Suriye krizinin iç savaş olmaktan çıkıp uluslararası bir sorun haline gelmesi ve devlet dışı aktörlerin bölgesel düzeyin ötesinde küresel olarak da devletleri tehdit etmeye başlamasıyla devletler bu tehdit unsurlarına karşılık dış politika davranışları geliştirdiler. Terör eylemlerinin uluslararası sistemde yarattığı sistemik uyarılara karşılık devletler algıladıkları sistemik uyarılar kapsamında dış politika davranışları belirleyerek tehdit unsurlarından korunmaya çalıştılar. Benzer sistemik uyarılara rağmen algılanan tehdit

²³⁰ Şen ve Şahin, "Miscalculation," 251.

²³¹ Şen ve Şahin, "Miscalculation," 251-254.

²³² Kropatcheva, "Russian Foreign Policy," 38.

unsurları ve düzeylerinin farklı olması nedeniyle her devlet farklı şekillerde dış politika cevapları belirlemiştir.²³³

Bu bağlamda Rusya'nın Suriye politikası da farklı bir düzlemde seyretti ve kriz sürecinde algılanan tehdit unsurlarına karşılık Esad rejimini koruyarak rejimin devamlılığını sağlamak temelinde dış politika hamleleri geliştirildi. Buna karşılık ABD tehdit olarak algıladığı terör oluşumlarının güçlenmesini önlemek amacıyla diğer terör gruplarına destek vererek tehdit unsurunu yok etmeye çalıştı. Benzer sistemik uyarılar karşısında devletler kendi yerel dinamiklerine bağlı olarak farklı dış politika davranışları geliştirmişlerdir. Dış politika davranışlarının farklılaşmasında ana faktör sistemik uyarıların seçkin elitler ve yönetici liderler tarafından nasıl algılandığı olmaktadır. Bu bağlamda Rus lider V. Putin Suriye krizinde Esad rejiminin devrilmesi durumunu ulusal, bölgesel ve küresel düzeylerde çıkarlarına aykırı olarak algılama eğiliminde olarak Rus dış politikasını şekillendirmiştir.²³⁴

Bu bağlamda Rusya'nın Suriye'ye yönelik dış politikasının belirlenmesinde lider algılamasının öneminin yanında Rusya'nın stratejik kültüründe Suriye'nin Soğuk Savaş döneminden itibaren bölgedeki en önemli müttefiki olması ve tarihsel olarak da genel anlamda ilişkilerin iyi düzeyde seyretmesi de önemli olmaktadır. Putin yönetiminin Suriye dış politikasına yön veren en önemli iç faktörlerden biri olan devletin sahip olduğu stratejik kültür bağlamında Rusya, ABD tarafından yönetilen tek kutuplu dünya düzenine karşı koyarak çok kutupluluğu teşvik etmek yönünde politikalar izlemiştir. Bu hedefle Suriye'de ABD'nin/Batı'nın karşısında gücünü göstermeye çalışarak krizin diplomatik olarak çözümünde öncü bir rol almış ve başarılı hamlelerde bulunmuştur.²³⁵

Dış politika davranışlarının belirlenmesinde uluslararası eylem bağlamı da devlet içi faktörler kadar önemli olmaktadır. Bu kapsamda Rusya'nın dünya arenasında belirleyeceği dış politika davranışları büyük ölçüde diğer güçlerin iniş çıkışlarına ve

²³³ Şen, Şahin, "Miscalculation," 247.

²³⁴ Şen, Şahin, "Miscalculation," 247.

²³⁵ Şen ve Şahin, "Miscalculation," 251.

Rusya'ya göre ağırlıklarının değişmesine bağlı olmaktadır. Uluslararası zorunluluklar ve güç dengesi hesaplamaları Rus dış politikasının geniş çerçevede ana hatlarını etkilemektedir. Dış politikada eylemin bağlamı değiştikçe politika tercihleri ve stratejik taktikler de değişmektedir. Bu noktada ara değişkenler olarak tanımlanan devlet içi faktörler de dış politika davranışlarının şekillenmesinde etkili olabilmektedir. Dış politika konseptleri ve doktrinleri üzerinden Rusya Federasyonu'nun ana çıkarları bu belgeler aracılığıyla kavramsallaştırılmakta ve dış politikanın etkin kullanımı Rusya'nın uzun vadeli kalkınmasında önemli olmaktadır.²³⁶

Putin 2000-2008 yılları arasındaki iki dönem başkanlık sürecinde iç sorunlara odaklanmış ve devlet içi bu sorunları büyük oranda çözüme kavuşturmuştur. Çeçenistan savaşı, oligarkların siyasette etkilerinin artmaya başlaması, merkezi otoritenin zayıflaması vb. iç sorunlar gücü merkezde toplama amaçlı politikalarla kısmen çözülmüştür. İktidara geldiği dönemde enerji kaynaklarındaki fiyat artışıyla Rusya iç ve dış borçlarını kapatmış ve ülke ekonomisinde yükselme görülmüştür. Devlet içi bu faktörlerin güçlendirilmesine bağlı olarak Rusya, dış politikasında daha etkin ve istikrarlı bir çizgi takip etmiştir. Putin'in başkanlığında Rusya yeniden güçlü ülke imajına kavuşmuştur. 2012 sonrası başkanlık dönemlerinde ise ilk başkanlık dönemlerindeki görece daha temkinli dış politika yaklaşımından uzaklaşarak sert bir dış politika çizgisi takip etmiştir. Bugün gördüğümüz Putin Rusya'sının dış politikası iddialı, pişmanlık duymayan ve hedeflerinden aman vermeyen bir çizgi takip etmektedir. 2008 Gürcistan müdahalesi, 2014 Kırım'ın ilhakı, 2015 yılında Suriye'ye askeri müdahalesi ve Arap Baharı ile Orta Doğu'da etkin bir aktör haline gelerek Suriye'de kalıcı Rus nüfuzuna sahip olması ile Rusya'nın dış politikasındaki değişim ve iddialı yaklaşım görülmektedir.²³⁷

Devlet içindeki siyasi ve ekonomik sorunları büyük oranda çözüme kavuşturması ve siyasi otoritesini sağlama almasının verdiği güvenle Putin dış politikasında kendinden

²³⁶ Kropatcheva, "Russian Foreign Policy," 33.

²³⁷ Uğur Tarçın, "ABD'den Rusya'ya ve Rusya'dan Dünyaya Bakış: Bir Jeopolitik Satranç İncelemesi," *Avrasya İncelemeleri Dergisi* 10, no.2, (2021): 336-339.

emin ve net bir tutum içinde olmuştur. Putin yönetiminin iddialı dış politika davranışları Rusya'yı giderek daha belirgin ve etkili bir uluslararası aktör konumuna taşımıştır. Yeniden canlandırılan milliyetçilik duyguları rejimin meşruiyetinin temel direklerinden biri haline gelmiş ve Putin yönetiminin dış ilişkiler yönetimine güçlü bir iç destek sağlanmıştır. Bunun sonucunda da Rusya bağımsız bir küresel güç merkezi olma hedefinde dış politika davranışları takip etmiştir.²³⁸

4.3. 2018 Sonrası Rusya'nın Suriye Politikası

Rusya'da Mart 2018'de yapılan devlet başkanlığı seçimlerini Putin açık ara farkla kazanarak devlet başkanlığı koltuğuna dördüncü kez oturmaya hak kazanmıştır. Seçimleri yüksek oranda kazanması ve dördüncü kez başkanlık koltuğuna oturması Putin'in güçlü dış politikasına yönelik halk desteğini yansıtmaları olarak yorumlanmaktadır. Önceki başkanlık dönemlerinde iç politik unsurları istikrara kavuşturarak elini güçlendirmesi ve bu bağlamda dış politikada attığı iddialı adımlarıyla popülaritesini arttırmasıyla karizmatik lider olarak uluslararası sistemde ön plana çıkmayı başarmıştır. Bağımsız dış politika izlemesi ve ülke vatandaşlarının paylaştığı ulusal çıkarları savunmasına olan inanç ile Putin iç politikada ağırlığını ve dış siyasette de otoritesini kuvvetlendirmiştir.²³⁹

Sovyet Komünizminin çöküşünü destansı bir trajedi olarak değerlendiren Putin'in iktidara geldiği 2000'li yıllarda asıl odak noktası Rusya'nın önemli bir dünya oyuncusu olarak konumunu yeniden kazanmak ve büyük bir güç olarak uluslararası sisteme geri dönmektir. Suriye krizi, Rusya'nın Orta Doğu'daki nüfuzunu yeniden elde etmek ve ABD'nin egemenliğine meydan okumak bağlamında büyük güç statüsünü tekrar kazanmak için bir fırsat olarak görülmüştür. Bu hedefle belirlenen dış politika

²³⁸ Tarçın, "ABD'den," 339.

²³⁹ Andrew Roth, "Vladimir Putin Secures Record Win In Russian Presidential Election," *The Guardian*, Mart 19, 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/mar/19/vladimir-putin-secures-record-win-in-russian-presidential-election>

davranışları ile Rusya Suriye’de arabulucu ve diplomatik süreçlerin öncüsü imajıyla kendisini resmetmiştir.²⁴⁰

Bu bağlamda Rusya’nın 2018 sonrası Suriye’deki dış politikasının öncelikleri, Suriye’yi yeniden inşa etmek, krizin çözülmesine yönelik yürütülmekte olan diplomatik süreçlerde başat aktör olmak, iç savaş sonrası Suriye’nin yeniden inşası sürecinde Rusya’nın bölgede vazgeçilmez bir aktör olduğunu uluslararası sistemde gösterebilmek olmuştur. Putin, Suriye krizinin çözümü sürecinde kendisini merkezi bir oyuncu haline getirmeyi başarmıştır. Rusya 2015 askeri müdahalesi ile Orta Doğu’da daha iddialı bir Rus varlığı bulundurma fırsatı yakalamıştır. Bu gelişmeler Rusya’nın yeniden dirilişi ve etkin bir aktör olarak uluslararası sisteme dönmesi gibi söylemlere yol açmıştır.²⁴¹

Putin Suriye iç savaşında askeri müdahalesinin yanı sıra siyasi çözüm süreçlerine de ağırlık vermiştir. Suriye’de bölgesel aktörlerle yol alabilmede gösterdiği başarısıyla krizin etkin aktörü olmuştur. Krizin çözümüne yönelik olarak askeri alanda olduğu kadar diplomatik çözüm süreçlerinde de başrolde olmuştur. Diplomatik çözüm süreci Haziran 2012’de İsviçre’nin Cenevre kentinde BM gözetiminde başlamış ancak rejimin uzlaşmaz tavırları sebebiyle sonuçsuz kalmıştır. Krizin sonlanması ve ateşkesin kalıcı hale getirilmesi amacıyla diplomatik çözüm arayışları devam ettirilmiş ve Ankara’da Eylül 2019’da Türkiye, İran ve Rusya garantörlüğünde ve üçlü zirvesinde gerginliği azaltma bölgeleri kararı alınmış ve bunun yanında alınan bir diğer sonuç Anayasa Komitesi oluşturulması olmuştur. Oluşturulan Anayasa Komitesi ilk kez 2019’da Cenevre’de toplanmıştır ancak rejimin tutumu nedeniyle bir sonuç alınamamıştır. Ocak 2021’de komitenin beşinci tur toplantısında rejimin anlaşmaz yaklaşıma sahip olması, ciddiyetsizliği vb. gerekçelerle görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanmıştır.²⁴² Ekim 2019’da Türkiye ile Rusya arasında imzalanan Soçi mutabakatı ile İdlib’de ateşkes sağlanmaya çalışılmış ancak rejimin ihlalleri ile anlaşma askıya alınmıştır. Kalıcı ateşkes

²⁴⁰ Jonathan Marcus, “How Russia’s Putin Become The Go-To Man On Syria,” *BBC News*, Mart 5, 2020, <https://www.bbc.com/news/world-europe-51733595>

²⁴¹ Kemal İnât, “Rusya’nın Suriye Politikası ve İkilemleri,” *Kriter Dergi* 3, no.32, (2019).

²⁴² Emil Aslan Souleimanov, Valery Dzutsati, “Russia’s Syria War: A Strategic Trap?” *ResearchGate* 25, no.2, (2018): 45-46.

için görüşmelere devam eden garantör devletlerin Astana Anlaşmaları ve Soçi Mutabakatlarına rağmen rejim güçleri Ocak 2020’de İdlib saldırılarına devam etmiştir. Mart 2020 Rusya ve Türkiye arasında gerçekleştirilen toplantı sonrası İdlib’de ateşkes konusunda taraflar mutabakata varmıştır.²⁴³

Suriye krizini diplomatik kanallardan sonlandırmaya yönelik Cenevre Görüşmeleriyle başlayan Astana ve Soçi Zirveleriyle devam eden taraflar arası süreçte Rusya, dış politikasında belirlediği standartlar çerçevesinde hareket ederek sürecin başat aktörü ve öncüsü olmuştur. Suriye’ye yönelik dış politikasında belirlediği yol haritasında askeri müdahalede dâhil olmak üzere Rus kamuoyunda aktif bir savaş karşıtı hareketle karşılaşmamıştır ancak birtakım yerel kısıtlamalar söz konusu olmuştur. Giderek artan bir şekilde çatışmalardan bıkan bir Rus kamuoyu ön plana çıkmaktadır. Halk nezdinde Rus hükümetinin çözmesi gereken iç sorunları mevcuttur ve devletin sahip olduğu kaynakları bir dış çatışmaya harcamaması yönünde bir algı oluşmaktadır.²⁴⁴

Bunun yanı sıra Rusya’nın Suriye’de uzun vadeli askeri angajman yapmasından tedirgin olan Rus halkının tepkisi Putin’in demeçleriyle asgari seviyede tutulmaya çalışılmıştır. Denizaşırı bir ülkede uzun süreli çatışmalara dâhil olmanın ülke ekonomisine olumsuz yansımaları ve savaşın ülkeye yüksek maliyetiyle ilgili duyulan endişelere karşılık, Rus hükümetinin Suriye’de terörist gruplarla bir savaşım verdiği yönünde bir söylem belirlenmiştir. Bu bağlamda Suriye’de ölen Rus askerlerinin sayısı kamuoyuna eksik bildirilerek halkın hassasiyetine karşı temkinli yaklaşılmıştır. Rus basını Suriye’de çatışmanın sona yaklaştığı, zafer elde edileceği vb. içeriklerde izlenim yaratılmaya çalışılmıştır.²⁴⁵

²⁴³ Ethem Emre Özcan, “Suriye’deki İç Savaş 10’uncu Yılıni Geride Bıraktı,” *Anadolu Ajansı*, Mart 14, 2021,

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriyedeki-ic-savas-10uncu-yilini-geride-birakti/2175301#>

²⁴⁴ Mariya Petkova, “What Has Russia Gained From Five Years Of Fighting In Syria,” *Aljazeera*, Ekim 1, 2020,

<https://www.aljazeera.com/features/2020/10/1/what-has-russia-gained-from-five-years-of-fighting-in-syria>

²⁴⁵ İnat, “Rusya’nın,”

Dış politikada bağımsız hareket edebilmenin sınırlarını belirleyen devlet içi unsurlar Putin tarafından başarılı bir şekilde yönlendirilmiştir. Bu bağlamda halkın algısı Rusya'nın güvenliğini sağlamak amacıyla çatışmanın gerçekleştirildiği yönünde oluşturulmaya çalışılmıştır. Putin'in Suriye krizi sürecindeki askeri müdahaleye varan dış politika hamleleri güvenlik, siyasi ve ekonomik faktörler tarafından şekillenmiştir. Rus hükümetinin Suriye dış politikası bu alanlarda algılanan tehdit unsurları ve ulaşılacak istenilen hedefler kapsamında devlet içi faktörlerin etkisini asgari düzeyde tutarak belirlenmiştir. Putin'in iç siyasetinin ve kişisel çıkarlarının bir uzantısı olarak gördüğü uluslararası ilişkiler, dış politikada en büyük hedefinin devletin ulusal çıkarlarını ve kendi iktidarını korumak yönünde olduğudur. ²⁴⁶

Devletlerin dış politika davranışlarını güvenlik temelinde analiz eden neoklasik realizme göre dış politika devletlerin güvenlik tehdidi algılamasına karşılık dış çevresini korumaya yönelik geliştirdiği davranış biçimleri olmaktadır. Fiziksel ve maddi güç kapasiteleri ölçüsünde dış politika sınırlarını belirleyen ve dış çevresini kontrol etmeye çalışan devletler bu şekilde güvenliklerini sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu bağlamda Putin, Suriye iç savaşını Rusya'nın güvenliğine, ekonomik ve siyasi kazanımlarına tehdit olarak algılamış ve bu kapsamda dış politika hamlelerini belirlemiştir. Yukarıda bahsedildiği üzere askeri müdahalesinin yanı sıra diplomatik süreçlerle de krize çözüm arayışlarında olan ve tüm bu süreçlerin başrolünde yer alan Putin yönetimi dünya siyasetine Suriye kriziyle yeniden büyük bir güç olduğunu göstererek dönmüştür. Bugün tanık olduğumuz Rus dış politikasının iddialı, pişmanlık duymayan ve hedeflerinin peşinde koşan bir eksende şekillenmesi Putin'in kişisel çıkarları, stratejik kültür, ideolojik önyargıları ve karizmatik lider özelliğine haiz olmasının bir sonucu olmaktadır. ²⁴⁷

Rusya'nın Suriye'de izlediği aktif dış politikası, Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya geniş çaplı askeri saldırılar başlatması ve sıcak çatışmaların sürmesi ile ikinci plana

²⁴⁶ Bobo, "Going," 3.

²⁴⁷ Bobo, "Going," 5-6.

düşmüştür. Ukrayna Rus dış politikasında ilk sıraya yerleşerek tüm dünyanın gündeminde ve ilgi odağında yerini almıştır.²⁴⁸

²⁴⁸ Yücel Acer, “Rusya’nın Ukrayna’ya Askeri Müdahalesi ve Hukuki Değerlendirmeler,” *SETA*, (2022).

Sonuç

Dış politika davranışları, devletlerin ulusal çıkarlarının çerçevesinde belirlenmesinin yanı sıra uluslararası sistemden kaynaklanan tehdit veya fırsatlara bir cevap niteliği de taşımaktadır. Sistemik uyarılara cevap niteliği bağlamında aynı sistemde yer alan devletlerin benzer sistemik baskı ve fırsatlara birbirinden farklı şekillerde dış politika davranışları geliştirdikleri görülmektedir. Aynı sistemde olan ve benzer sistemik uyarılara maruz kalan devletlerin nasıl farklı dış politika tercihlerinde bulunduğu sorusuna cevap niteliğinde bir teori olarak karşımıza çıkan ve tezin teorik çerçevesini oluşturan neoklasik realizm; ana akım realist teorilerin varsayımlarını kabul etmekle birlikte devletlerin dış politika davranışlarının belirlenmesi sürecinde etkili olan faktörlere eklemeler yaparak dış politika analizinde yeni bir üçüncü yol sunmuştur.

Neoklasik realizm, devletlerin dış politika çıktılarının belirlenmesinde birincil öncelikte olan sistemik uyarıların önemini kabul etmekle birlikte devlet içi faktörleri ve değişkenleri de dış politika analizlerine dâhil ederek farklı dış politika davranışlarının devletlerin farklı iç yapılanmalarının analiziyle açıklanabileceğini vurgulamaktadır. Dış politika kararlarının devlet içi ara değişkenlerden bağımsız düşünölemeyeceğini savunan yaklaşıma göre karar vericilerin algıları ve kişisel özellikleri, devletin bürokratik yapılanması, rejimin kırılğanlığı ve yapısı, liderlerin özellikleri vb. devlet içi ara değişkenler dış politika davranışları oluşturulurken karar verme süreçlerini etkileyebilmektedir.

Rusya Federasyonu'nun dış politikada Putin'in liderliği döneminde ön plana çıktığı ve iddialı adımlar attığı varsayımı temelinde yazılmış tez çalışmamız; neoklasik realizm çerçevesinde Rusya'nın dış politikasında belirleyici faktör olan Putin'in ön plana çıkmasında hangi devlet içi unsurların etkisinin olduğu sorusuna cevap aramıştır. Bu noktada dış politika yapım sürecinde ara değişkenler kavramıyla nitelendirilen devlet içi unsurların ve lider faktörünün önemine vurgu yapan neoklasik realizm temelinde çalışmamızda ulaşılan mutlak sonuç; Putin'in güçlü bir lider imajında olmasını sağlayan, iç politikada popölaritesini arttıran ve özellikle Arap Baharı sonrası Suriye'ye yönelik dış

politikasında etkin bir şekilde daha iddialı ve kararlı hamlelerde bulunmasına imkân veren faktörlerin; güçlü bir merkezi yapı oluşturmak kapsamında oligarklarla mücadelesi, yerel idari birimler üzerindeki devlet denetimini arttırarak bu birimlerin yetkilerini sınırlandırması, ülkeyi ekonomik, siyasi ve iç güvenlik anlamında istikrara kavuşturması olmuştur. Özellikle yıllardır ülkede güvenlik tehdidi oluşturan Çeçen sorununu çözüme kavuşturarak ülke yönetiminde göstermiş olduğu başarısıyla karizmatik bir lider olarak ön plana çıkmıştır.

Devlet içindeki siyasi ve ekonomik sorunları çözüme kavuşturması ve siyasi otoritesini sağlama almasının verdiği güvenle Putin Rus dış politikasını kararlı ve hırslı bir çizgide belirleyerek yeniden bağımsız bir küresel güç olma yönünde hamlelerde bulunmuştur. Belirlediği bu hedefi kapsamında Arap Baharı sürecinde Suriye’de etkin bir küresel aktör olarak rejim yanlısı politikalarıyla ABD’nin karşısında yer almıştır. Suriye krizinin başlangıcından günümüze sorunun siyasi ve diplomatik kanallardan çözümüne öncülük etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Astana görüşmelerini muhalif ve rejim temsilcileri ile bölgesel aktörleri de sürece dâhil ederek günümüze kadar sürdürmeyi başaramıştır. Bunun yanı sıra Astana görüşmeleri ile paralel olarak sürdürülen Soçi zirvelerine de cumhurbaşkanlığı düzeyinde katılım sağlanmasına öncülük ederek Suriye krizinin çözümünde başat aktör olarak rol almıştır.

Putin, Suriye krizi sürecini Rusya’yı yeniden önemli ve vazgeçilmez bir uluslararası aktör konumuna getirmesi için bir araç olarak kullanmış ve bu bağlamda gerek askeri gerek diplomatik ve siyasi yolları kullanarak krizin çözüm süreçlerine öncülük etmeye çalışmıştır. Suriye krizi sürecinde takip ettiği dış politikasıyla Putin Rusya’yı bölgede yeniden merkezi bir oyuncu haline getirmiştir.

KAYNAKÇA

- Acer, Yücel, “Rusya’nın Ukrayna’ya Askeri Müdahalesi ve Hukuki Değerlendirmeler,” *SETA*, (2022).
- Ağır, Osman, ve Meram Tatlı. “Bir Hibrit Savaş Yöntemi Olarak Terör Ve Suriye İç Savaşı,” *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, no.8,(2020): 35-56.
- Ağır, Osman, ve Meram Takar. “Rusya-Suriye İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı,” *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no.2, (2016): 285-306.
- Ahmed, Zeinab. “Russian Role in Syria in the Light of its Strategy Towards the Middle East,” *Eurasian Journal Of Social Science*, no.3, (2018): 38-48.
- Aydınov, Murat. “2000 Yılından Sonra Rusya’nın Orta Doğu Politikası.” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2013.
- Akengin, Hamza, ve Ayşe Yaşar. “Suriye’nin Jeopolitik Konumu Bağlamında Suriye-Rusya İlişkileri.” *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, no.32 ,(2018): 25-57.
- Aragona, Giancarlo. “ *Putin’s Russia: Really Back*,” ed. Aldo Ferrari, Milano: Ledi Publishing, 2016.
- Arap Birliği'nin planı BM'ye gidiyor, *Aljazeera Türk*, Ocak 26, 2012, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/arap-birliginin-plani-bmye-gidiyor>
- Aras, Ela Gökalp, Bezen Balamir Çoşkun ve Zeynep Şahin Mencütek , “Turkey’s Response to Syrian Mass Migration:A Neoclassical Realist Analysis,” *International Relations* 17, no.68, (2020): 93-111
- Arı, Tayyar. *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. Bursa: Dora Yayınları, 2014.
- Arı, Tayyar. *Irak, İran ve ABD, Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2004.
- Arı, Tayyar. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Bursa: Alfa Aktüel Basım ve Yayınevi, 2021.
- Ashkezarive, Mojbata Zare ve Jalal Dehghani Firoozabadi, “Neoclassical Realism In Internatioanal Relations,” *Asian Social Science* 12, no.6, (2016).
- Aslanlı, Araz. “Rusya’nın Suriye Politikası,” *ORSAM Bakış*, no:75 (2018): 1-7.
- Atlioğlu, Yasin. “Refik Hariri Suikastı ve Suriye,” *TASAM*, 2005.
- Aydın, Mustafa, “Uluslararası İlişkilerde Teori, Yaklaşım ve Analiz,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 51, no.1, (2014): 71-114.
- Ayık, Özkan. *Putin Dönemi Rusya Federasyonu’nun Orta Doğu Politikasında İran’ın Önemi*. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2020.

- Bağcı, Hüseyin. "Strategic Depth in Syria – From the Beginning to Russian Intervention," *Valdai Discussion Club*, no:37 (2015): 1-18.
- Barakanova, Kulpunai. "Continuity And Change In The Soviet and Russian Foreign Policies In The Middle East: The Cases of Egypt and Libya (1943-2017)." Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2018.
- Chairman's Conclusions Second Conference Of The Group Of Friends Of The Syrian People, 1 April 2012, Istanbul, *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs*, Nisan 1, 2012.
- Bozaslan, Mehmet, Cantürk Caner ve Merve Serbest, "Rusya Lideri Vladimir Putin'i Politik Psikoloji Penceresinden Okumak," *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no.65, (2020): 245-264.
- Böke, Cem. "US Foreign Policy and The Crises in Libya and Syria: A Neoclassical Realist Explanation of American Intervention." Doktora Tezi, University of Birmingham, College of Social Science, 2016.
- Budak, Muhammet Cihad ve İsmail Ermağan, "Tarihten Günümüze Çeçenistan-Rusya İlişkileri: Putin ve Kadirovlar Dönemi," *Türk Dünyası Araştırmaları* 119, no.235, (2018):185-204.
- Caşın, Mesut Hakkı. "Küresel Güçlerin Orta Doğu Politikası: Mücadelenin Diplomatik ve Stratejik Boyutları." *Orta Doğu'da Siyaset*. ed. Davut Dursun, Tayyar Arı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınevi, 2019.
- Cavlak, Hakan ve Meral Doğan, "Siyasal Kültür ve Yönetim Şekli: Putin Dönemi Rusya," *Sosyal Bilimler Metinleri*, no.2, (2019): 25-34.
- Chufrin, Gennady. "Putin's Domestic Policy: Its Implications for National Security." *Journal Storage*, no.3, (2002): 9-20.
- Çağlar Hekimoğlu, Kübra. "Suriye Krizi Bağlamında Rusya'nın Suriye Politikası," *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, no.4, (2021): 1405-1422.
- Çağlar M.,Turan, ve Fuat Aksu. "Suriye Krizinde Aktörler, Uyuşmayan Talepler ve Çatışan Çözümler." *International Journal of Social Inquiry*. no.2 ,(2019): 507-544.
- Çakırca, Burak. "Neoklasik Realizmin 'Dış Politikayı' Açıklama Gücü." *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. no.1, (2021):231-239.
- Çalışkan, Burak, "Suriye'nin Siyasal Çözümü ve Soçi Süreci", *İnsamer*, Mart 13, 2019, https://www.insamer.com/tr/suriyenin-siyasal-cozumu-ve-soci-sureci_2051.html#
- Çalışkan, Burak. "Vladimir Putin Dönemi Rusya'nın Suriye Politikası." Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2018.
- Çalışkan, Sadık. "Soğuk Savaş Döneminde Sovyetler Birliği'nin İsrail Karşıtı Söylemlerinin Propaganda Posterlerindeki Sunumu." *Selçuk İletişim Dergisi*, no.2 ,(2020): 694-714.
- "Çeçenistan," *İnsamer*, erişim Aralık 20, 2021, <https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-cecenistan/>

- Deniz, Taşkın, "A Leader from the Power from the Ashes of the USSR: Vladimir Putin and Russian Politics," *Turkish Studies* 9, no.2, (2014):559-575.
- Dersan Orhan, Duygu. "Rusya Dış Politikasında Orta Doğu: Arap Baharı Sonrası Tehditler ve Fırsatlar." *Avrasya Etüdleri*. no.1,(2018): 87-116.
- Dosbolov, Abzal, "Arap-İsrail Sorununda Rusya Federasyonu'nun Rolü," *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* 2, no.1, (2014):1-8.
- Doster, Barış, "Arap Baharı Özelinde Rusya'nın Suriye Politikası," *Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde Arap Baharı ve Suriye*, ed. Barış Adıbelli, 47-68. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2017.
- "Dünden Bugüne Astana Görüşmeleri," *TRT Haber*, Aralık 9, 2019,
<https://www.trthaber.com/haber/dunya/dunden-bugune-astana-gorusmeleri-445403.html>
- Dzutsati, Valery ve Emil Aslan Souleimanov, "Russia's Syria War: A Strategic Trap?," *ResearchGate* 25, no.2, (2018): 42-50.
- Elman, Colin, "Neoclassical Realism," Paul D. Williams, *Security Studies an Introduction*, New York: Routledge, 2008.
- Erdem, Gökhan. "Bağılantısızlıktan Bağımlılığa: Nasır Döneminde Mısır-SSCB İlişkileri." *The Turkish Yearbook of International Relations*. (2017): 69-98.
- Ergun, Arda. "*Tarihsel Bağlam İçinde Rusya'nın Suriye Politikası (2012-2018)*." Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2018.
- Erşen, Emre. "Rusya'nın Arap Baharı Politikası." *Orta Doğu Analiz*, no.61 ,(2014): 78-81.
- Erşen, Emre. "Rus Dış Politikasında Orta Doğu: Arap Baharı ve Sonrası," *Küresel ve Bölgesel Güçlerin Orta Doğu Politikaları: Arap Baharı ve Sonrası*, ed. Tarık Oğuzlu, Ceyhan Çiçekçi, 55-81. Ankara: Nobel Akademik Yayınevi, 2021.
- Ertoý, Birkan. "Uluslararası İlişkilerde Realist Geleneğin Dönüşümü ve Neoklasik Realizm." *Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, no.1, (2019): 1-26.
- Eryılmaz, Selçuk. "*Arap Baharı Sürecinde Rusya'nın Suriye Politikası*."Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, 2014.
- Freedman, Robert O. "1990'larda Rusya-İran İlişkileri." *Avrasya Dosyası*, çev. E.Banu Tepe, S.4 (2001): 356-374.
- "Friends of Syrian People' come together in Paris," *Anadolu Ajansı*, Şubat 6, 2012,
<https://www.aa.com.tr/en/world/friends-of-syrian-people-come-together-in-paris/357270>
- Goldman, Marshall. *Petrostate: Putin, Power and Russia*. New York: Oxford University Press, 2008.
- Gorenburg, Dmitriy. "Why Russia Supports Repressive Regimes in Syria and the Middle East." *Ponars Eurasia*, no: 198, (2012): 1-5.

- Göksedef, Ece. "Suriye'de Savaşın 10 Yılında 10 Kritik Dönüm Noktası." *BBC News Türkçe*, Mart 15, 2021,
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56377932>
- Güler, Mehmet Çağatay, ve Mehmet Akif Teke. *Resmi Belgeler Işığında Rusya'nın Dış Politika Eğilimi*. İstanbul: Seta Yayınları, 2021.
- Günlü, Ramazan, ve Leyla İsayeva, , "Rus Siyasal Rejiminde Putin Dönemi İktidar ve Muhalefet İlişkisi," *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi* 20, no.45, (2019): 79-92.
- İnat, Kemal, "Rusya'nın Suriye Politikası ve İkilemleri," *Kriter Dergi* 3, no.32, (2019).
- İşyar, Ömer Göksel. *Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası*. Bursa: Sayda Yayıncılık, 2018.
- Kaczmariski, Marcın. "Domestic Power relations and Russia's Foreign Policy," *Research Gate*, no.22, (2014):383-409.
- Kalaycı, Taha. "Neoklasik Realizm ve Neo-Revizyonist Dış Politika: Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna Müdahaleleri." Yüksek Lisans Tezi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, 2021.
- Karabulut, Bilal. "Karadeniz'den Orta Doğu'ya Uzanan Bir Dış Politika: Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri." *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, no.15 ,(2007): 69-91.
- Karagül, Soner ve Çağrı Emin Demirbaş, "Koruma Sorumluluğu Doktrini Açısından Suriye Krizi: Bir 'İnsancıl Müdahalesizlik' Örneği." *Journal of Administrative Sciences*, no.30, (2017): 481-510.
- Kazdal, Melih. "Hizbullah'ın Suriye Savaşı." *İnsamer*, (2018): 1-4.
- Kemaloğlu, İlyas, "Rusya'nın Orta Doğu'ya dönüşü," *Anadolu Ajansı*, Ocak 2, 2020,
<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/rusya-nin-orta-dogu-ya-donusu/1690139>
- Kemaloğlu, İlyas, "21. Yüzyılın Başında Rusya Federasyonu," *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 3, no.2, (2016):1-14.
- Kıran, Abdullah. "Arap Baharı, Suriye ve Demokratik Dönüşüm Beklentileri." *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no.1, (2014): 97-115.
- Kiraz, Sami. *Bağımsızlıktan 21. Yüzyıla Suriye-Rusya Siyasi İlişkileri*, ed. Mehmet Akif Okur, Nuri Salık, 291-312. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2016.
- Kiraz, Sami. "Bir Dış Politika Analizi Yaklaşımı Olarak Neoklasik Realizmin İncelenmesi." *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, no.4, (2020): 665-686.
- Kitchen, Nicholas. "Systemic Pressures and Domestic Ideas: A Neoclassical Realist Model of Grand Strategy Formation." *Research Gate*, no.1, (2010): 117-143.
- Kodaman, Timuçin, ve Haktan Birsal. "Arap Baharı Rüzgârında Bir Kimlik Arayışı, Arap Milliyetçiliğinden Suriyeliliğe: Bir Suriye Paradoksu." *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, no.7, (2012):17-29.
- "Kofi Annan's Six-Point Plan For Syria," *Aljazeera*, 27.03.2012,

- <https://www.aljazeera.com/news/2012/3/27/kofi-annans-six-point-plan-for-syria>
- Korybko Andrew, “Sochi Summit: A Mideast Concert of Great Powers?,” *Sputnik News*, 25.11.2017,
<https://sputniknews.com/20171125/sochi-summit-a-mideast-concert-of-great-powers-1059404347.html>
- Kropatcheva, Elena. “Russian Foreign Policy in The Realm of European Security Through The Lens of Neoclassical Realism.” *Journal of European Studies*, no.3, (2012): 30-40.
- Kreutz, Andrej. “Syria: Russia’s Best Asset in The Middle East.” *Russie. Nei. Visions*, (2010): 1-23.
- “Kronoloji: Suriye’de İsyandan İç Savaşa,” *Aljazeera Türk*, Aralık 27, 2013,
<http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-suriyede-isyandan-ic-savasa>
- Kussainova, Meiramgul, “Kazakistan’da Suriye Konulu 19. Astana Görüşmeleri Başladı”, *Anadolu Ajansı*, Kasım 22, 2022,
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kazakistanda-suriye-konulu-19-astana-gorusmeleri-basladi/2744805>
- Lo, Bobo, “Going Legit: The Foreign Policy of Vladimir Putin,” *Lowy Institute*, (Eylül, 2018): 1-31.
- Lynch, Marc. “How Syria Ruined the Arab Spring,” *Research Gate*, 2013.
- Maguid Mohamed, Abdel. “How Influential Is Al-Nusra Front in Syria?,” *Egypt Today*, Mart 14, 2018.
<https://www.egypttoday.com/Article/1/45208/How-influential-is-Al-Nusra-Front-in-Syria>
- Marcus, Jonathan, “How Russia’s Putin Become The Go-To Man On Syria,” *BBC News*, Mart 5, 2020.
<https://www.bbc.com/news/world-europe-51733595>
- “Medvedev Kukla Olmayabilir,” *Yenişafak*, Mayıs 10, 2008,
<https://www.yenisafak.com/yerel/medvedev-kukla-olmayabilir-116207>
- Michael, McFaul, “Putin, Putinism, and the Domestic Determinants of Russian Foreign Policy.” *Research Gate*, no.2 (October 2020): 95-139.
2017,
https://insamer.com/tr/putin-donemi-rus-dis-politikasi_779.html
- Mirzaliyeva, Fatma, “Vladimir Putin Kimliği ve Rus Dış Politikasına Etkisi,” *ORDAF*, (Mart 2019).
- M. Ripsman, Norrin. “Neoclassical Realism,” *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*, (2011):1-21.
- Muradov, Ibrahim, *The Donbas Conflict as a Form of Hybrid Warfare: A Neoclassical Realist Analysis*, PhD diss., Middle East Technical University, 2019.

- Oldberg, Ingmar. "Russia's Great Power Strategy under Putin and Medvedev." *Research Gate*, no.1 (2010): 1-24.
- Oliker, Olga, Keith Crane, Lowell H. Schwartz ve Catherine Yusupov. *Russian Foreign Policy Sources and Implications*. Santa Monica: RAND Corporation, 2009.
- Orazgaliyeva, Malika. "Kazakhstan Welcomes Results of Syria Meeting in Astana, as Russia, Iran and Turkey Issue Joint Statement." *The Astana Times*, Mart 17, 2017.
- Orhan, Oytun. "Suriye için Yeni Yol Haritası: Tunus Toplantısı Sonuçları." *TUIÇ Akademi*, 2012.
- Özalp, Osman Nuri. "Orta Doğu Neresi? Uluslararası ilişkilerde bölgesel alt sistem olarak Orta Doğu'yu tanımlama ve sınıflandırma sorunu", *Prof. Dr. Şener Akyol'a Armağan*, ed. Ersin Çamoğlu, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2011, 614-644.
- Özcan, Ethem Emre, "Astana Süreci Türkiye ve Rusya'nın Öncülüğünde Devam Ediyor", *Anadolu Ajansı*, Haziran 15, 2022.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/astana-sureci-turkiye-ve-rusya-nin-garantorlugunde-devam-ediyor/2614403>
- Özcan, Ethem Emre, "Suriye'deki İç Savaş 10'uncu Yılıni Geride Bıraktı," *Anadolu Ajansı*, Mart 14, 2021.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriyedeki-ic-savas-10uncu-yilini-geride-birakti/2175301#>
- Özlü, Zeynel, Abdullah Kara ve Veysel Karkın. "Suriye Özelinde Arap Baharı ve Türkiye'ye Etkileri," *Gemişten Günümüze Göç 3*, ed. Osman Köse, 477-485. Samsun:Canik Belediyesi Kültür Yayınları, 2017.
- Öztürkci, Alpaslan. "Soğuk Savaş'ın 1950'li Yıllarda Orta Doğu'da Yaşanan Askeri Darbelere Etkileri." *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, no.17,(2017): 373-394.
- Petkova, Mariya , "What Has Russia Gained From Five Years Of Fighting In Syria," *Aljazeera*, Ekim 1, 2020.
<https://www.aljazeera.com/features/2020/10/1/what-has-russia-gained-from-five-years-of-fighting-in-syria>
- Pirinççi, Ferhat. "Soğuk Savaş Döneminde Orta Doğu." *Orta Doğu'da Siyaset*, ed. Davut Dursun, Tayyar Arı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınevi, 2019.
- Purtaş, Fırat, "Rusya ve Arap Orta Doğusu," *Akademik Orta Doğu*, no.2, (2008): 45-75.
- Rathbun, Brian, "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism," *Security Studies*, no.17, (2008):294-321.
- Romanova, Tatiana A. "Neoclassical Realism and Today's Russia." *Russia in Global Affairs*, S.3(2012): 1-11.
- Rose, Gideon. "Neoclassical Realism And Theories of Foreign Policy." *Journal Storage*

- no.1, (1998): 144-172.
- Roth, Andrew, "Vladimir Putin Secures Record Win In Russian Presidential Election," *The Guardian*, Mart 19, 2018.
<https://www.theguardian.com/world/2018/mar/19/vladimir-putin-secures-record-win-in-russian-presidential-election>
- Rumer, Eugene. "Russia in the Middle East: Jack of all Trades, Master of None." *Carnegie Endowment for International Peace*, (2019): 1-55.
- "Rusya'nın Suriye'deki Hava Üssünde Günlük Yaşam," *Sputnik Haber*, Aralık 23, 2015,
<https://tr.sputniknews.com/20151223/rusya-suriye-hmeymim-hava-ussu1019824555.htm>
- Samoylov, Yaroslav. *Rusya'nın Suriye Politikası*. Ankara: Hitabevi Yayınları, 2018.
- Sandıklı Atilla, ve Ali Semin. "Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi Ve Türkiye." *Academiaedu*, Rapor no:52 ,(2012): 1-57.
- Sarıkaya, Burak. "Suriye İç Savaşı Perspektifinde Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri." *Tasam*, (2015): 1-15.
- Saynur Derman, Giray. "Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Dönemi Rus Dış Politikası Paradigmaları." *Akademik Bakış*, no.19, (2016): 283-295.
- Saynur Derman, Giray. "Orta Doğu'da İki Etkin Güç Rusya ve İran." *İran Araştırmaları Merkezi Analiz*, (2017): 1-18.
- Saynur Derman, Giray. "Rus Dış Politikasında Reformların Etkisi ve Sonuçları," *Karadeniz Araştırmaları*, no.49, (2017), 79-89.
- "Secretary-General's message at Fourth Meeting of the Group of Friends of the Syrian People," *United Nations Secretary General*, Aralık 12, 2012,
<https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2012-12-12/secretary-generals-message-fourth-meeting-group-friends-syrian>
- Shimko, Keith L., "Realism, Neorealism, and American Capitalism," *Journal Storage* 54, no.2, (1992): 281-301.
- "Soçi'deki Suriye Zirvesi'nin Sonuçları," *Ankasam*, Kasım 23, 2017,
<https://www.ankasam.org/socideki-suriye-zirvesinin-sonuclari/>
- "Soçi Zirvesi'nin Sonuç Bildirgesi Açıklandı," *TRT Haber*, Ocak 31, 2018,
<https://www.trthaber.com/haber/dunya/soci-zirvesinin-sonuc-bildirgesi-aciklandi-348390.html>
- Sönmez, A. Sait. "Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri." *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no.27, (2015): 1-9.
- "Suriye İç Savaşı 9. Yılına Girdi," *Anadolu Ajansı*, Mart 14, 2019,
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriye-ic-savasi-9-yilina-girdi/1417715>
- "Syria: UN-Arab League Envoy Reiterates Need to Implement Six-Point Peace Plan," *United Nations News*, Haziran 11, 2012,

<https://news.un.org/en/story/2012/07/415342-syria-un-arab-league-envoy-reiterates-need-implement-six-point-peace-plan>

“Syria's Assad Says Intervention Will Burn Region,” *Hürriyet Daily News*, Ekim 30, 2011,

<https://www.hurriyetaailynews.com/syrias-assad-says-intervention-will-burn-region-6335>

Şen, Yağmur. “Suriye’de Arap Baharı.” *Dergipark*, no.54,(2013): 54-79.

Şen, Osman ve Mustafa Şahin. “Miscalculation in Proxy War: The United States and Russia in Syrian Civil War from the Neoclassical Realist Perspective.” *Akademik Bakış*, no.27, (2020): 243-260.

Şöhret, Mesut. “Suriye’nin Siyasal Yapısı,” *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, ed. Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım, 39-85. İstanbul: Beta Yayınevi, 2016.

“Tahran Zirvesi: Tahıl Koridoru ve Suriye Operasyonu Konularında Hangi Sonuçlar Çıktı?”, Temmuz 20, 2022,

<https://www.bbc.com/turkce/articles/c51djg05q4xo>

Talukdar, Indrani, ve Omair Anas. “The Astana Process and the Future of Peaceful Settlement of the Syrian Crisis: A Status Note.” *Research Gate*, (2018).

Tanrısever, Oktay, “Moskova’nın Çeçenistan Çıkmazı ve Çıkış Arayışları,” *Avrasya Dosyası* 6, no.4, (2001): 180-201.

Tarçın, Uğur, “ABD’den Rusya’ya ve Rusya’dan Dünyaya Bakış: Bir Jeopolitik Satranç İncelemesi,” *Avrasya İncelemeleri Dergisi* 10, no.2, (2021):323-344.

Tatlı, Uğur. “Yumuşak Güç Çerçevesinde Rusya Federasyonu Dış Politika Konseptleri ve Pratikleri.” Yüksek Lisans Tezi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, 2018.

Tekdaş Fildiş, Ayşe. “Günümüzde Suriye’de Yaşanan Sorunların Tarihsel Arka Planına Kısa Bir Bakış.” *Orta Doğu Analiz*, no.52 ,(2013): 55-62.

Tekin, Osman. “Geçmişten Günümüze Rus Jeopolitiği ve Rusya’nın Orta Doğu Politikası.” *Academiaedu*, (2017): 1-43.

<https://www.academia.edu/35118188/>

Telci, İsmail Numan. “Orta Doğu Çatışmaları.” *Değişim Girdabında Otoriter Bir Rejim*, ed. Ahmet Emin Dağ, 46-64. İstanbul: Pelikan Basım, 2015.

Tellal, Erel. “Rusya Suriye’de Ne Arıyor?.” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, no.4 ,(2015):1047-1050.

Trenin, Dmitri. “20 Years of Vladimir Putin: How Russian Foreign Policy Has Changed.” *The Moscow Times*, Ağustos 27, 2019.

Turgutoğlu, Kenan. “Rusya Federasyonu’nda Yeltsin ve Putin Dönemlerinde İzlenen Dış Politikaların NATO ile İlişkiler Düzleminde Karşılaştırması.” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

- Uyar, Mesut, “Çeçenistan: Siyasi ve Askerî Kısırdöngü,” *Güvenlik Stratejileri*, no.28, (2014):275-317.
- Yeltin, Hüseyin, ve Kübra Işık. “Rekabetten İşbirliğine Giden Süreçte Türkiye-Rusya İlişkilerinde Bir Test: Suriye Krizi.” *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, no.3 ,(2017):39-50.
- Yeltin, Hüseyin. “Neoklasik Realizm Bağlamında Türkiye-Rusya İlişkileri ve Ara Değişkenlerin Rolü: Andrey Karlov Suikasti.” *International Journal of Economics Administrative and Social Science*, no.1, (2021):37-57.
- Yıldırım, Zafer. “Suriye Siyasi Tarihi,” *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, ed. Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım, İstanbul: Beta Yayınevi, 2016.
- Yılmaz, Salih. *Türkiye- Rusya İlişkilerine Bakış, 2016-2017*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2018.
- Yılmaz, Salih. *Putin Dönemi Rusya Dış Politikası ve Güvenlik Doktrinleri*, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2019.
- Yılmaz, Salih. *Rusya Neden Suriye’de?*.Ankara: Yazar Yayınları, 2016.
- Yılmaz, Samet. “Neoklasik Realizm: İlerletici mi? Yozlaştırıcı mı? Lakatosyan Bir Değerlendirme.” *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no.46 , (2015):1-18.
- Zakaria, Fareed. “Realism and Domestic Politics.” *International Security*, no.1, (1992):177-198.